

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Γλωσσολογία ΝΑ Μεσογείου

**Προσφυγικές κοινότητες από την Μικρά Ασία στην Μακεδονία: Η διατήρηση
της τουρκοφωνίας**

Διπλωματική εργασία

Γιωλιζόγλου Χαρηστέλιος

Επιβλέπουσα: Μαριάνθη Γεωργαλλίδου, ΤΜΣ, Πανεπιστήμιο
Αιγαίου

Μέλη της Ιωάννης Γαλαντόμος, ΠΤΔΕ, Δημοκρίτειο
εξεταστικής Πανεπιστήμιο Θράκης

επιτροπής: Χασάν Καϊλή, Πανεπιστήμιο Άγκυρας

ΡΟΔΟΣ, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2019

«Οι απόψεις που διατυπώνονται στην παρούσα διπλωματική εργασία
εκφράζουν αποκλειστικά τον συγγραφέα»

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η περιγραφή της δίγλωσσης στα τουρκικά και ελληνικά κοινότητας της λίμνης Πολυφύτου, γλωσσικά και κοινωνιογλωσσικά. Το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν οι συνεντεύξεις, η συμμετοχική παρατήρηση και η τήρηση ημερολογίου, σε μια εθνογραφικού τύπου έρευνα η οποία πραγματοποιήθηκε σε ένα διάστημα περίπου τεσσάρων μηνών, με επισκέψεις σε συγκεκριμένα χωριά της κοινότητας. Τα χωριά που επιλέχθηκαν ήταν πέντε, εκ των οποίων στα δύο (Αυλές και Γούλες) κατοικεί μικτός πληθυσμός ντόπιων και προσφύγων και στα τρία (Ιμερα, Λεύκαρα, Ροδίτης) αμιγής δίγλωσσος προσφυγικός πληθυσμός. Οι συνεντεύξεις στόχευαν στην παρατήρηση και καταγραφή των γλωσσικών συμπεριφορών των μελών της κοινότητας, τη γλωσσική επαφή και την εναλλαγή κωδίκων στο δίγλωσσο λόγο. Την ίδια στιγμή οι αφηγήσεις των ομιλητών/τριών πρόβαλλαν την ιστορική πορεία της κοινότητας, τις κοινωνικές και κοινωνιογλωσσικές δυσκολίες, τις ταυτοτικές αντιθέσεις κ.α..Επιπλέον, καταγράψαμε τους παράγοντες εμφάνισης, διαμόρφωσης και εξέλιξης της δίγλωσσίας μέσα στην κοινότητα από γενιά σε γενιά, όπως επίσης τους παράγοντες διατήρησης και υποχώρησης της μητρικής τουρκικής.

Διαπιστώθηκαν διαφοροποιήσεις της τουρκικής ποικιλίας της κοινότητας από την καθιερωμένη τουρκική, αποτέλεσμα της επιρροής που είχε η κυρίαρχη ελληνική πάνω στη μητρική τουρκική λόγω της μακρόχρονης γλωσσικής επαφής. Επιπλέον, διαπιστώθηκε πως η εναλλαγή κώδικα αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση της οργάνωσης λόγου και πως οι δίγλωσσοι ομιλητές/τριες δείχνουν μια ευελιξία στο να εναλλάσσουν γλωσσικό κώδικα στο εκάστοτε συνομιλιακό περιβάλλον.

Η έρευνα επίσης αποδεικνύει ότι οι γλωσσικές μετατοπίσεις των μελών της κοινότητας επηρεάστηκαν σημαντικά από τη σταδιακή εξασθένηση του κλειστού χαρακτήρα της κοινότητας λόγω μετανάστευσης στα αστικά κέντρα, αλλά και στο εξωτερικό.

Επισημαίνουμε, τέλος, ότι η παρούσα εργασία αποτελεί μια πρώτη γλωσσολογική παρουσίαση της κοινότητας χωρίς να επιχειρεί να εμβαθύνει στα φαινόμενα που καταγράφει.

SUMMARY

The aim of the present study is the linguistic and sociolinguistic description of the bilingual in Turkish and Greek Polyfyton Lake community. Interviews and participant observation were the means used in an ethnographic four-month research at the villages of the area. Among the five chosen, two villages (Avles, Goules) are inhabited by a mixed population of locals and Greek Orthodox bilingual refugees from Asia Minor, while the other three (Roditis, Lefkara, Imera), by bilingual refugees exclusively. The interviews focused on the linguistic behavior among the members of the community, language contact phenomena, and code switching during bilingual conversations. Narrative contributions by the speakers brought out the historical course, the social and sociolinguistic difficulties, the identity contrasts etc. faced by the community. Moreover, we examined the emergence, type and preservation of bilingualism from generation to generation within the community, as well as Turkish as the first language of its members. The impact of the long-term contact with dominant Greek on the Turkish varieties spoken in the area was also examined. Analysis exhibited that code switching tends to help organize bilingual conversations and that the bilingual speakers show flexibility in switching their codes in different contexts. In addition, research demonstrated that language shift was greatly affected by the gradual change in the structures of the close-knit social networks of the communities due to emigration to urban centers, as well as abroad. Finally, it should be stressed that the present study constitutes the first linguistic recording and analysis of the sociolinguistics of the above-mentioned community. A thorough examination regarding the examined phenomena should be the subject matter of further research.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	9
2.1 Διγλωσσία	9
2.1.1 Μητρική – μειονοτική γλώσσα	9
2.1.2 Κυρίαρχη – πλειονοτική γλώσσα	11
2.1.3 Μειονοτική γλώσσα, γλωσσική ομάδα και δίγλωσσος ομιλητής	12
2.1.4 Γλωσσική επαφή	13
2.1.5 Παρεμβολή, Δανεισμός και Δομική Αντιγραφή	14
2.1.6 Εναλλαγή Κωδίκων	17
2.1.7 Κοινωνιογλωσσικό περιβάλλον: διατήρηση – υποχώρηση γλώσσας και τύποι διγλωσσίας	21
2.2 Η τουρκοφωνία	23
2.2.1 Ο παράγοντας γλώσσα	23
2.2.2 Η Τουρκική γλώσσα στον ελλαδικό χώρο	26
2.2.3 Οθωμανική Τουρκική και Καθιερωμένη Τουρκική	27
2.2.4 Η τουρκική ποικιλία στα χωριά της λίμνης Πολυφύτου	28
3. Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ	30
3.1 Οι Ρουμ	30
3.2 Οι τουρκόφωνοι Ρουμ του Πόντου μετά την εγκατάστασή τους στην Ελλάδα: η πολιτιστική τους περιθωριοποίηση και η σύγχυση ταυτότητας	32
3.3 Εγκατάσταση στο νομό Κοζάνης: Ιστορικά και δημογραφικά στοιχεία	35
3.4 Πεδίο Έρευνας	41
3.5 Κοινωνική ζωή και ιστορική πορεία της κοινότητας	44
4. Η ΕΡΕΥΝΑ	46
4.1 Πληροφορητές/ τριες και μεθοδολογία	46
4.2 Τα δεδομένα	47
5. ΠΑΡΕΜΒΟΛΗ, ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΟΜΙΚΗ ΑΝΤΙΓΡΑΦΗ	48
5.1 Παρεμβολή	48
5.2 Λεξικολογικός δανεισμός	49
5.3 Λεξικολογική μορφολογική ενσωμάτωση	52
5.4 Ονοματικοί προσδιορισμοί	54

5.5 Περιφραστικά ρήματα	55
5.6 Αντιγραφή ιδιοματισμού	57
5.7 Η αντικατάσταση του -miz με το -di	58
5.8 Σχηματισμός πρότασης : Η σειρά των όρων	59
6. ΕΝΑΛΛΑΓΗ ΚΩΔΙΚΩΝ	61
7. ΚΟΙΝΩΝΙΟΓΛΩΣΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ – ΥΠΟΧΩΡΗΣΗ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΤΥΠΟΙ ΔΙΓΛΩΣΣΙΑΣ.....	67
7.1 Σχολείο, διγλωσσία, γλωσσική διατήρηση.....	69
7.2 Μετανάστευση, γλωσσική υποχώρηση, χρηστική διγλωσσία	72
7.3 Αστυφιλία, γλωσσική αλλαγή και προσληπτική διγλωσσία	74
8. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	76
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	82

1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εργασία αυτή αποτελεί μια πολύπλευρη περιγραφή της δίγλωσσης στα τουρκικά και τα ελληνικά κοινότητας της λίμνης Πολυφύτου¹ και κινείται πάνω σε δύο κεντρικούς άξονες. Ο πρώτος άξονας έχει εισαγωγικό ρόλο στο πεδίο έρευνάς μας και αφορά το προφίλ της κοινότητας ως προς την ταυτότητά της. Ο δεύτερος, αποτελεί τον πυρήνα της έρευνας και αφορά το σύνολο των φαινομένων που χαρακτηρίζουν τη δίγλωσσία στα τουρκικά και τα ελληνικά, όπως αυτά αποτυπώνονται στον δίγλωσσο λόγο της κοινότητας σήμερα. Η εργασία στηρίζεται σε μια εθνογραφικού τύπου κοινωνιογλωσσική έρευνα και αποσκοπεί σε μία πρώτη μελέτη της δίγλωσσης αυτής κοινότητας, η οποία αποτελεί κομμάτι μιας ευρύτερης ομάδας κοινοτήτων δίγλωσσων μικρασιατών προσφύγων, με πολύ ιδιαίτερα γλωσσικά χαρακτηριστικά. Κατ' επέκταση πιστεύω πως μια τέτοια μελέτη διευρύνει το ερευνητικό πεδίο γύρω από τις δίγλωσσες κοινότητες στον ελλαδικό χώρο στο σύνολό τους. Η εργασία αναπτύσσεται ως εξής:

Στην ενότητα 1, παρουσιάζουμε όλο το θεωρητικό πλαίσιο πάνω στο οποίο βασίζεται η έρευνα, αλλά και τα θεωρητικά εργαλεία με τα οποία επιχειρούμε να αναλύσουμε τα αποτελέσματα της έρευνας. Στη ενότητα 2, κάνουμε μια σύντομη περιγραφή του που εντοπίζεται η «τουρκοφωνία» σήμερα στον ελλαδικό χώρο, δηλαδή σε ποιες δίγλωσσες κοινότητες, αλλά και το πώς αυτή διακρίνεται, ως ποικιλία της τουρκικής, στην υπό μελέτη κοινότητα της λίμνης Πολυφύτου. Η ενότητα 3, σκιαγραφεί την ταυτότητα της κοινότητας μέσα από την ιστορική της διαδρομή πριν και μετά την εγκατάσταση στην Ελλάδα.

Ακολουθεί το κυρίως μέρος της έρευνας όπου στην ενότητα 4 δίνονται τα στοιχεία για τους πληροφορητές/τριες, τη μεθοδολογία και τα δεδομένα της έρευνας και στις αμέσως επόμενες δύο ενότητες (5 και 6) εξετάζεται η γλωσσική επαφή της τουρκικής και ελληνικής γλώσσας της κοινότητας, και όλα εκείνα τα φαινόμενα που ενεργοποιούνται από αυτή (ενότητα 5), όπως και το φαινόμενο εναλλαγής κωδίκων που χαρακτηρίζει τη δίγλωσση συνομιλία (ενότητα 6). Στην τελευταία ενότητα 7, επιχειρείται η περιγραφή του κοινωνιογλωσσικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο πραγματώνονται οι γλωσσικές αλλαγές στην κοινότητα.

---

¹Τεχνητή λίμνη του ποταμού Αλιάκμονα, στο νομό Κοζάνης που κατασκευάστηκε το 1973. Η μεγαλύτερη έκταση της λίμνης βρίσκεται στην επικράτεια του Δήμου Σερβίων - Βελβεντού.

Η παρούσα εργασία εστιάζει σε τρία πράγματα: 1) Στο κατά πόσο τα γλωσσικά φαινόμενα που παρατηρούνται από τη γλωσσική επαφή τουρκικής και ελληνικής και συγκεκριμένα οι διαφοροποιήσεις που εμφανίζει η ΤΛΠ² σε σχέση με την ΚΤ³, έχουν να κάνουν με την επιρροή της ελληνικής. 2) Στη δίγλωσση συνομιλία των μελών, δηλαδή στη χρήση των δύο γλωσσών της κοινότητας στο συνομιλιακό περιβάλλον. 3) Στο σύνολο των παραγόντων εκείνων που έχουν καθορίσει και καθορίζουν τις γλωσσικές επιλογές και αλλαγές των μελών της κοινότητας, σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο.

Τέλος, να αναφέρουμε ότι οι ενότητες αλληλοσυμπληρώνονται δίνοντάς μας ένα συνολικό γλωσσικό και κοινωνιογλωσσικό προφίλ της δίγλωσσης στα τουρκικά και ελληνικά κοινότητας της λίμνης Πολυφύτου.

---

²Στην Παρούσα μελέτη χρησιμοποιούμε τις παρακάτω συντομογραφίες: ΤΛΠ = Τουρκική ποικιλία της κοινότητας στη λίμνη Πολυφύτου, ΚΤ = Καθιερωμένη Τουρκική, Ε = Ελληνική, ΙΜΘ= ιδίωμα Μαύρης Θάλασσας, ΤΟΠ = Τοπική, ΑΦ = Αφαιρετική, ΔΟΤ = Δοτική, ΑΙΤ = Αιτιατική, ΓΕΝ = Γενική, ΕΝ = Ενικός, ΠΛ =Πληθυντικός, ΑΡΝ = Άρνηση, ΕΞΕΛ = Εξελικτικό, ΠΡΛ= Παρελθόν, ΜΕΛ = Μέλλον, ΜΤΒΣ= Μεταβιβαστικότητα, ΚΤΗ = κτήση, ΕΝΔ = Ενδεικτικότητα, ΑΠΡΦ = Απαρέμφατο, ΕΡΩΤ = Ερωτηματικό Μόριο.

³ΚΤ: *Καθιερωμένη Τουρκική*, ο όρος αναφέρεται κατά βάση στην ποικιλία της Τουρκικής που μιλιέται στην Κωνσταντινούπολη και αποτελεί τη γλώσσα της εκπαίδευσης (Καϊλή& Σπυρόπουλος 2016).

2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.1 Διγλωσσία

Η διγλωσσία παρατηρείται όταν δύο αλλόγλωσσες ομάδες έρχονται σε επαφή και εξετάζεται τόσο ως προς τους ομιλητές/τριες, είτε σε ατομικό είτε σε κοινωνικό επίπεδο, όσο και ως προς τα εμπλεκόμενα γλωσσικά συστήματα⁴ (Σελλά-Μάζη 2016: 39). Όταν λέμε ότι αλλόγλωσσες ομάδες έρχονται σε επαφή εννοούμε τη μακρόχρονη συμβίωση τους, άρα και τη μακρόχρονη επαφή δύο ή και παραπάνω γλωσσών. Ούτως ή άλλως είναι αδύνατον μια κοινότητα να αλλάξει γλωσσική συμπεριφορά μέσα σε λίγα χρόνια, για αυτό και οι αλλαγές παρατηρούνται από γενιά σε γενιά των ομιλητών και ομιλητριών.

Πιο συγκεκριμένα μπορούμε να πούμε ότι η διγλωσσία εμφανίζεται όταν στον ίδιο γεωγραφικό χώρο δεν υπάρχει ταύτιση μεταξύ της γλωσσικής ομάδας με την οποία κάποιος χρειάζεται να είναι σε επικοινωνία και της γλωσσικής ομάδας στην οποία ανήκει (Καραντζόλα 2016: 2). Στη δική μας μελέτη, στη δίγλωσση στα τουρκικά και τα ελληνικά προσφυγική κοινότητα της λίμνης Πολυφύτου, έχουμε μια τουρκόφωνη γλωσσική κοινότητα που έρχεται σε επικοινωνία με μια ευρύτερη ελληνική γλωσσική κοινότητα. Αυτό το περιβάλλον συνύπαρξης και επικοινωνίας είναι που διαμορφώνει και τις συνομιλιακές επιλογές και λειτουργίες της κοινότητας.

2.1.1 Μητρική – μειονοτική γλώσσα

Στη διγλωσσία της υπό συζήτηση κοινότητας αναφερόμαστε σε δύο γλώσσες, μια *μειονοτική* και μια *πλειονοτική* (Grosjean 1982: 120), εκ των οποίων η μία υπήρξε γλώσσα μητρική. Οι ονομασίες *μειονοτική* και *πλειονοτική* γλώσσα δίνονται από τον Grosjean για να περιγράψουν τη θέση των δύο γλωσσών μέσα στην κοινωνία. Κατά

---

⁴Οι ορισμοί της διγλωσσίας ποικίλουν. Παρόλα αυτά για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας θεωρούμε ότι ο συγκεκριμένος ορισμός μας καλύπτει.

αυτόν τον διαχωρισμό όταν δύο αλλόγλωσσες ομάδες έρχονται σε επαφή, η μια από τις δύο γλώσσες, η *πλειονοτική*, είναι αυτή που έχει κύρος, είναι η γλώσσα της εξουσίας, της πολιτικής, πολιτιστικής και οικονομικής ζωής του κράτους. Η άλλη γλώσσα που δεν έχει κύρος είναι η *μειονοτική*.

Στη δίγλωσση στα τουρκικά και τα ελληνικά κοινότητα της λίμνης Πολυφύτου, βάσει του παραπάνω ορισμού, η ελληνική αποτελούσε την *πλειονοτική γλώσσα* και η τουρκική τη *μειονοτική*. Η *μειονοτική γλώσσα* της κοινότητας, δηλαδή τα τουρκικά, ήταν για χρόνια η *μητρική* της. Όλοι οι άνθρωποι και κάτω από φυσιολογικές, βιολογικές και κοινωνικές συνθήκες μαθαίνουν να μιλούν τη γλώσσα του περιβάλλοντος που βρίσκονται, δηλαδή την πρώτη γλώσσα, τη μητρική (Αναστασοπούλου 2015: 12). Με τον όρο *μητρική γλώσσα* εννοούμε τον κώδικα επικοινωνίας που χρησιμοποιείται στο ευρύτερο περιβάλλον του παιδιού. Η μητρική γλώσσα, σύμφωνα με την επιστημονική άποψη αποτελεί βασικό παράγοντα δόμησης της προσωπικότητας του κάθε ατόμου, εφόσον όχι μόνο φυσιολογικοί ή ανατομικοί μηχανισμοί αλλά και ψυχολογικοί μηχανισμοί, όπως οι εγκεφαλικές συνδέσεις, προσαρμόζονται στα δεδομένα και τις απαιτήσεις της, με αποτέλεσμα το κάθε άτομο να οδηγείται σε πλήρη ταύτιση με αυτήν (Μήτσης&Μήτση 2007).

Κάθε άτομο κατακτά τη μητρική του γλώσσα αβίαστα και φυσικά χωρίς κάποια συστηματική διδασκαλία σε σύντομο σχετικά χρονικό διάστημα, που στην ουσία εκτείνεται στα πέντε πρώτα χρόνια της ζωής του (Crain 1991). Ο όρος *κατάκτηση* συνιστά τη σταδιακή ανάπτυξη ικανότητας σε μια γλώσσα χρησιμοποιώντας τη με φυσικό τρόπο σε επικοινωνιακές περιστάσεις (Yule 1985: 191). Η διαδικασία κατάκτησης, λοιπόν, της μητρικής είναι καθολική και ομοιόμορφη για όλους τους ανθρώπους και για όλες τις γλώσσες. Η μητρική γλώσσα αποτελεί έναν κώδικα επικοινωνίας μιας κοινότητας και η κατάκτηση και κατοχή της συνιστά βασική μορφή κοινωνικής συμπεριφοράς από τη στιγμή που αποτελεί το κυριότερο μέσο ένταξης στην εκάστοτε κοινότητα (Αναστασοπούλου 2015). Αξίζει να σημειωθεί ότι η μητρική γλώσσα ενός παιδιού δεν είναι απαραίτητα η γλώσσα της μητέρας του, αλλά μπορεί να είναι η γλώσσα οποιουδήποτε άλλου ατόμου που βρίσκεται σε συνεχή επαφή.

Ο ομιλητής, σε σχέση με τη μητρική του γλώσσα, ορίζεται ως *φυσικός ομιλητής* και αυτό επειδή έχει γεννηθεί και έχει μεγαλώσει σε ένα περιβάλλον όπου η

μητρική του γλώσσα αποτελεί βασική γλωσσική επιλογή. Ο φυσικός ομιλητής διαθέτει άριστη γλωσσική ικανότητα και ικανότητα παραγωγής επικοινωνιακού και αυθόρμητου λόγου, ενώ έχει τη διαίσθηση διάκρισης των σωστών και λανθασμένων τύπων της μητρικής του γλώσσας (Medgyes 1999).

2.1.2 Κυρίαρχη – πλειονοτική γλώσσα

Η *πλειονοτική γλώσσα*, δηλαδή η *κυρίαρχη γλώσσα*, στην περίπτωση μας είναι η γλώσσα της πλειοψηφίας του λαού και είναι ταυτόχρονα και *εθνική*⁵ όπως και *επίσημη γλώσσα* του κράτους. Η επιλογή της γλώσσας που υιοθετείται ως επίσημη σε ένα κράτος διαφοροποιεί εξ αρχής την υπόστασή της από τις άλλες γλώσσες που ομιλούνται στην επικράτεια, αλλά και από τις υπόλοιπες διαλεκτικές ποικιλίες της ίδια γλώσσας (Καραντζόλα 2016: 42). Ενώ η μητρική γλώσσα κατακτιέται φυσικά και ανεξάρτητα από τη γλωσσική εκπαίδευση, η γλώσσα που δεν είναι μητρική, μαθαίνεται. Με τον όρο *εκμάθηση* μιας γλώσσας εννοούμε τη συνειδητή εμπλοκή ενός ομιλητή στη διαδικασία απόκτησης γλωσσικής επάρκειας για τις ανάγκες επικοινωνίας. Σπάνια κάποιος ομιλητής μπορεί να μάθει μια άλλη γλώσσα σε παρόμοιο επίπεδο με τη μητρική του, αλλά ακόμα και αυτό να συμβεί πάντα θα υπάρχουν στοιχεία τα οποία θα μαρτυρούν το διαφορετικό γλωσσικό υπόβαθρό τους (Mackey 2006).

Στη δίγλωσση κοινότητα της λίμνης Πολυφύτου, η *μητρική* και *μειονοτική γλώσσα* είναι η τουρκική⁶, από την άλλη η *πλειονοτική* και *κυρίαρχη γλώσσα* είναι η ελληνική. Η κυρίαρχη γλώσσα, έχοντας μεγαλύτερη χρηστικότητα και κύρος, λειτουργεί κατασταλτικά ως προς τη μειονοτική. Αυτή η κατασταλτική της διάθεση ενισχύεται ακόμα περισσότερο λόγω ισχυρών πολιτικών συμβολισμών (βλ. εθνική ενότητα, εθνική ή πολιτισμική υπεροχή κ.α.) και αυτό συμβαίνει επειδή έχουμε ταύτιση κυρίαρχης, εθνικής και επίσημης γλώσσας (Καραντζόλα 2016). Η τριβή των δύο γλωσσών, τα επίπεδα συμβολισμού της κυρίαρχης γλώσσας αλλά και της μειονοτικής, όπως και το μοντέλο γλωσσικής πολιτικής του κράτους απέναντι στη

---

⁵ «εθνική γλώσσα» ορίζεται ως η γλώσσα του έθνους ή του λαού, ενώ «επίσημη γλώσσα» ως η γλώσσα του κρατικού μηχανισμού. Στην Ελλάδα, όπως και σε πολλές άλλες περιπτώσεις, αυτοί οι δύο όροι αναφέρονται στην ίδια γλωσσική οντότητα, τα ελληνικά (Καραντζόλα 2016).

⁶ Από την 4^η γενιά των μελών της κοινότητας μητρική γλώσσα είναι αποκλειστικά η Ελληνική.

μειονοτική γλώσσα καθορίζουν και το βαθμό βιωσιμότητας και διατήρησης μιας γλώσσας, τη φθίνουσα πορεία χρήσης της ή ακόμα και τον θάνατό της.

2.1.3 Μειονοτική γλώσσα, γλωσσική ομάδα και δίγλωσσος ομιλητής

Από θεσμική άποψη, ως μειονοτική γλώσσα ορίζεται από τον Χάρτη των Περιφερειακών ή Μειονοτικών Γλωσσών του Συμβουλίου της Ευρώπης η γλώσσα η οποία: α) παραδοσιακά χρησιμοποιείται εντός ορισμένης περιοχής του κράτους από υπηκόους του κράτους αυτού, οι οποίοι συνιστούν ομάδα αριθμητικά μικρότερη από τον υπόλοιπο πληθυσμό του κράτους, και β) διαφέρει από την επίσημη γλώσσα ή γλώσσες του εν λόγω κράτους (Σελλά-Μάζη 2015). Πέρα από τον παραπάνω όρο, άλλοι όροι όπως *εθνοτική γλώσσα* και *τοπική γλώσσα* είναι εξίσου διαδεδομένοι δίνοντας μια σειρά από ερμηνείες που ανάλογα με την περίπτωση αποτυπώνουν και πολιτική θέση. Αν και υπάρχουν και ευάριθμες ή και πλειοψηφικές γλωσσικές κοινότητες που βρίσκονται σε καθεστώς μειονοτικότητας, σε γενικές γραμμές μπορούμε να πούμε ότι μειονοτική γλώσσα είναι είτε η μητρική είτε η γλώσσα που χρησιμοποιεί μια μειοψηφία πολιτών του κράτους (Τσιτσελίκης 2001: 136).

Στην υπό μελέτη κοινότητα της λίμνης Πολυφύτου μειονοτική γλώσσα είναι η τουρκική, ενώ η ίδια η κοινότητα αποτελεί μια *γλωσσική ομάδα* λόγω αυτού του χαρακτηριστικού της. Το μέλος μιας γλωσσικής ομάδας, ο ομιλητής ή η ομιλήτρια που μπορεί και χρησιμοποιεί εναλλακτικά ή συνδυαστικά τις δύο γλώσσες, το ονομάζουμε *δίγλωσσο ομιλητή* (Σκούρτου 2011). Το μέλλον μιας μειονοτικής γλώσσας καθορίζεται από μια σειρά παράγοντες που ενισχύουν ή προσβάλλουν τη βιωσιμότητά της. Τέτοιοι παράγοντες είναι:

α) Οι πολιτικο – κοινωνικο – δημογραφικοί παράγοντες: η αριθμητική δύναμη της ομάδας σε σύγκριση με άλλες μειοψηφούσες ή και πλειοψηφούσες ομάδες, η κοινωνική τάξη στην οποία ανήκουν οι ομιλητές και οι ομιλήτριες, η μετανάστευση και η αστυφιλία. Να διευκρινίσουμε εδώ ότι η αριθμητική δύναμη δεν παίζει απαραίτητα καθοριστικό ρόλο, διότι σημασία έχει και ποιοι χρησιμοποιούν μια γλώσσα και όχι το πόσοι (βλ. κοινωνικο-οικονομικό καθεστώς, τάξη, εξουσία).

β) Πολιτισμικοί παράγοντες: η θρησκευτική και εκπαιδευτική υποδομή στη μητρική γλώσσα, η εθνοτική ταυτότητα εκδηλούμενη μέσω της μητρικής γλώσσας, οι εθνικιστικές τάσεις με αιτούμενο τη γλώσσα, η επίσημη υπόσταση της μητρικής γλώσσας στη χώρα προέλευσης, οι στενοί οικογενειακοί και κοινοτικοί δεσμοί, η διαφοροποίηση του πολιτισμού της μειοψηφίας από αυτόν της πλειοψηφίας.

γ) Γλωσσικοί παράγοντες: ο βαθμός ομοιότητας της μητρικής με την πλειονοτική γλώσσα, η στάση των ομιλητών και ομιλητριών απέναντι στη μειονοτική γλώσσα, το πεδίο χρήσης των γλωσσών, η γλωσσική πολιτική ως προς τη μειονοτική γλώσσα (Σελλά-Μάζη 2016: 125).

Συνεπώς, μια γλωσσική ομάδα και τα χαρακτηριστικά της (γλώσσα, δίγλωσσία) μεταβάλλονται συνεχώς καθώς αλλάζει και το ίδιο το κοινωνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο διαμορφώνεται. Μια γλωσσική ομάδα σε βάθος χρόνου μπορεί να πάψει να υπάρχει ως τέτοια, μια γλώσσα μπορεί να χάσει το χαρακτήρα της μητρικής και ένας δίγλωσσος ομιλητής στην πορεία μπορεί να γίνει μονόγλωσσος. Παρόλα αυτά η λειτουργικότητα και η τριβή των δύο γλωσσών μιας δίγλωσσης κοινότητας μέσα στο χρόνο, βάσει και της θέσης που έχουν μέσα σε αυτή (μειονοτική-πλειονοτική), αποτυπώνεται στον ίδιο το λόγο που ο δίγλωσσος παράγει.

2.1.4 Γλωσσική επαφή

Αφού πρώτα κάναμε διακριτή τη θέση της κάθε γλώσσας στο κοινωνιογλωσσικό περιβάλλον της κοινότητας, με την τουρκική να αποτελεί τη μητρική - μειονοτική γλώσσα και την ελληνική να αποτελεί την κυρίαρχη - πλειονοτική, περνάμε σε ένα από τα σημαντικότερα πεδία έρευνας στη γλωσσολογία, τη *γλωσσική επαφή*. Η γλωσσική επαφή είναι το φαινόμενο που προκύπτει από την ταυτόχρονη χρήση διαφορετικών γλωσσών, στην περίπτωση μας τουρκικών και ελληνικών, από την κοινότητα (Thomason 2001). Η μακρόχρονη χρήση των δύο γλωσσικών συστημάτων δεν μπορεί παρά να καταλήξει στη γλωσσική επαφή και τις γλωσσικές διαδικασίες οι οποίες ενεργοποιούνται από αυτή και εντοπίζονται κατά περίπτωση σε φωνητικό – φωνολογικό, μορφολογικό – συντακτικό, λεξικολογικό και γραμματικό επίπεδο, καλύπτοντας όλες τις πτυχές μιας γλώσσας σε χρήση. Αυτές οι γλωσσικές διαδικασίες συνοψίζονται σε όρους όπως: *παρεμβολή, δάνεια, εναλλαγή γλωσσικών κωδίκων, μεταφορά, εισαγωγή και αντιγραφή* (Σελλά-Μάζη 2016, Thomason 1986,

Johanson2006) και χρησιμοποιούνται παραδοσιακά στη γλωσσολογία για να περιγράψουν λίγο πολύ αυτό που συνηθέστερα αναφέρεται ως *δανεισμός*⁷.

Πριν ασχοληθούμε όμως με αυτόν τον όρο οφείλουμε να δούμε τι συμβαίνει στις εμπλεκόμενες γλώσσες στην ίδια τη διαδικασία της επαφής. Στη δίγλωσση κοινότητα της λίμνης Πολυφύτου έχουμε δύο γλώσσες σε επαφή εκ των οποίων η μια δίνει στοιχεία της στην άλλη, κάτι που αποτυπώνεται σε ένα συνομιλιακό περιβάλλον. Αυτό που συνήθως γίνεται σε αρχικό στάδιο είναι η μητρική - μειονοτική γλώσσα να δέχεται στοιχεία από την κυρίαρχη –πλειονοτική, λόγω της υπεροχής της δεύτερης. Σε αυτήν την κατάσταση η κυρίαρχη γλώσσα ορίζεται ως *γλώσσα- αφετηρία*, ενώ η μειονοτική ως *γλώσσα- αποδέκτης* (Winford, 2003, p. 12). Όσο όμως η γλωσσική επαφή δε σταματά μέσα στο χρόνο και έχει διάρκεια από γενιά σε γενιά παρατηρείται και το αντίστροφο: η κυρίαρχη γλώσσα δηλαδή να γίνεται αποδέκτης στοιχείων της μειονοτικής. Η παραπάνω διατύπωση αποτελεί ένα τρανταχτό παράδειγμα γιατί δεν συναντάμε πουθενά «αυτόνομα» ή «ομοιογενή» γλωσσικά συστήματα.

Η κατάσταση της γλωσσικής επαφής δε μας δίνει πάντα ίδια αποτελέσματα καθώς αυτά διαφέρουν ανάλογα με την έκταση και την ένταση της γλωσσικής επαφής και τους διάφορους κοινωνιογλωσσολογικούς και εξωγλωσσικούς παράγοντες (Καϊλή & Σπυρόπουλος 2016: 332). Στην ουσία η γλωσσική επαφή μας αποδεικνύει το αναπόφευκτο της αλληλεπίδρασης των γλωσσικών δομών στις πραγματικές συνθήκες χρήσης της γλώσσας, δηλαδή στην επικοινωνιακή της διάσταση.

2.1.5 Παρεμβολή, Δανεισμός και Δομική Αντιγραφή

Στους όρους που συναντάμε για να περιγράψουμε τα φαινόμενα που γεννιούνται κατά τη γλωσσική επαφή πολλές φορές υπάρχει σύγχυση κι αυτό διότι ο ίδιος όρος μπορεί να ερμηνεύεται διαφορετικά από τους γλωσσολόγους. Παρακάτω επιχειρούμε να δώσουμε τα διακριτά θεωρητικά τους πλαίσια. Όταν δύο γλωσσικά συστήματα έρθουν σε επαφή, ανεξαρτήτως του αν είναι γενετικώς ή τυπολογικώς συγγενή ή όχι, ως φυσιολογική, θα λέγαμε, κατάληξη έχουμε την εμφάνιση *παρεμβολών* (Σελλά-

---

⁷Οι όροι αναλύονται στο παρακάτω κεφάλαιο με τίτλο: Παρεμβολή, Δανεισμός και Δομική Αντιγραφή

Μάζη 2016: 73). Η παρεμβολή εντοπίζεται κυρίως σε φωνολογικό⁸ επίπεδο αλλά και σε συντακτικό / μορφολογικό⁹. (Romaine, 1995, p. 71). Ως προς το λεξικολογικό κομμάτι, έχουμε περιπτώσεις άμεσων και έμμεσων παρεμβολών. Στην πρώτη περίπτωση, εντοπίζονται μέσα σε μεταφραστικά δάνεια που επιχειρούν οι ομιλητές/τριες, ενώ στη δεύτερη, έχουμε την άμεση μεταφορά μιας λέξης συνήθως λόγω απουσίας εννοιολογικού ή πολιτιστικού ισοδύναμου (Καϊλή& Σπυρόπουλος 2016).

Ως δανεισμό περιγράφουμε την ενσωμάτωση / ένταξη (Mackey W. F., 1976: 414) λεξικολογικών, κυρίως, στοιχείων από τη μια γλώσσα στην άλλη που μπορεί να επεκταθεί και στον φωνολογικό και μορφολογικό τομέα (Romaine 1995: 71). Αυτό που χαρακτηρίζει τον όρο δανεισμό είναι η ενσωμάτωση, η προσαρμογή ενός στοιχείου από τη γλώσσα - αφετηρία στη γλώσσα- αποδέκτη. Κατά την Thomason (1986) ο δανεισμός έχει πρωτίστως να κάνει με στοιχεία της δεύτερης γλώσσας ενσωματωμένα στη μητρική γλώσσα της δίγλωσσης κοινότητας (2) (3), ενώ η παρεμβολή, με στοιχεία της μητρικής που παρεμβάλλονται στο σύστημα της δεύτερης (1) και τα οποία στοιχεία αποτελούν χαρακτηριστικά της γλωσσικής έκφρασης της κοινότητας. Σε περίπτωση μακρόχρονης, σταθερής γλωσσικής επαφής αυτά τα διακριτά όρια χάνονται καθώς συναντάμε δάνεια και στις δύο γλώσσες, ενώ οι παρεμβολές τείνουν και αυτές να γίνουν δάνεια.

(1) ΤΛΠ: ιδώ είχι μπέης (.)¹⁰ Αυλές είχι μπέης (.) Ρύμνιουείχι μπέης.

E: εδώ είχε μπέη (.) Στις Αυλές είχε μπέη (.) Στο Ρύμνιου είχε μπέη

(2) ΤΛΠ: bi   τροπάριο   de-di-ler
    ένα   τροπάριο   λέω-ΠΡΛ-3ΠΛ
 E: είπαν ένα τροπάριο
 ΚΤ: bir   ilahi   oku-du-lar

⁸Βλ. ξενική προφορά του δίγλωσσου ομιλητή /ομιλήτριας

⁹Θέματα διάταξης λέξεων (σχέσεις προσδιορίζοντος – προσδιοριζόμενου), χρήσης ονοματικών και ρηματικών διορισμών (αντωνυμίες, άρθρα, χρόνοι, εγκλήσεις), τρόποι διασύνδεσης λέξεων και φράσεων (προθέσεις, σύνδεσμοι, πτώσεις), τρόποι δημιουργίας λέξεων (βλ. επιθηματοποίηση) κ.α.

¹⁰Στα αποσπάσματα δίγλωσσου λόγου χρησιμοποιούμε τα παρακάτω σύμβολα μεταγραφής: / αυτοδιόρθωση, // διακοπή, (.) παύση, (O)εξωγλωσσική πληροφορία και <χ> μη κατανοητή λέξη ή φράση (Γεωργαλίδου 2014).

ένα τροπάριο διαβάζω-ΠΡΛ-3ΠΛ

- (3) ΤΛΠ: ver-di-m έμπορας-a
δίνω-ΠΡΛ-1ΕΝ έμπορας-ΔΟΤ
Ε: το έδωσα στον έμπορο
ΚΤ: tüccar-a ver-di-m
έμπορος-ΔΟΤ δίνω-ΠΡΛ-1ΕΝ

Στο παράδειγμα (1) έχουμε *τουρκική παρεμβολή* η οποία αποτυπώνεται σε δύο σημεία: Το πρώτο αφορά τη σύγχυση ως προς τη μη χρήση εμπρόθετου άρθρου, μιας και η τουρκική δε διαθέτει άρθρα. Το δεύτερο αφορά στη σύγχυση που υπάρχει στην απόδοση του ρήματος *έχω* στο 3^ο πρόσωπο. Στην τουρκική το ρήμα *έχει* 'var' μπορεί να σημαίνει και *υπάρχει*. Όταν το *var* αποδίδεται ως *υπάρχει* παίρνει υποκείμενο το οποίο είναι πάντα στην ονομαστική, κάτι όμως που δεν ισχύει, όταν αποδίδεται ως *έχει*. Στο παράδειγμα (2) βλέπουμε μια απλή μορφή *λεξικολογικού δανεισμού* όπου η Ελληνική λέξη *τροπάριο* έρχεται να καλύψει κάποιο εννοιολογικό κενό, ενώ στο παράδειγμα (3) βλέπουμε την ενσωμάτωση της λέξης *έμπορας* όπου δέχεται κατάληξη δοτικής της τουρκικής γλώσσας.

Πέρα από τους παραπάνω ορισμούς και το πώς αυτοί διακρίνονται, ο δανεισμός συχνά αναφέρεται και στο πεδίο των δομών μιας γλώσσας. Ο *δανεισμός δομών* είναι αποτέλεσμα μακροχρόνιων γλωσσικών διαδικασιών αλληλεπίδρασης στα πλαίσια μίας έντονης γλωσσικής επαφής, σε αντίθεση με τις παρεμβολές αλλά και τον δανεισμό όπου η γλωσσική επαφή συντελείται σε πιο χαλαρά επίπεδα. Ο Johanson (2006) για τη διάκριση της αλληλεπίδρασης των γλωσσικών δομών σε σχέση με άλλα φαινόμενα επιλέγει έναν πιο κατάλληλο όρο, αυτόν της *δομικής αντιγραφής*. Κατά τον Johanson στη γλωσσική επαφή η γλώσσα – αφητηρία δε χάνει τα στοιχεία που δίνει στη γλώσσα – αποδέκτη, έτσι θεωρεί πιο ορθό να μιλάμε για ένα είδους αντιγραφής (4) και όχι δανεισμού.

- (4) ΤΛΠ: telefon al-di-la
τηλέφωνο παίρνω-ΠΡΛ-3ΠΛ

E: πήραν τηλέφωνο

KT: telefon et-ti-ler

τηλέφωνο κάνω-ΠΡΛ-3ΠΛ

Το παράδειγμα (4) είναι ένα τυπικό *δομικής αντιγραφής*. Εδώ η ρηματική περιφραση *telefon etmek* ‘κάνω τηλέφωνο’ το οποίο χρησιμοποιείται στην ΚΤ, αντικαθίσταται από την *telefon almak* ‘παίρνω τηλέφωνο’ κάτι που οφείλεται στην κατά λέξη αντιγραφή των στοιχείων της ελληνικής περιφρασης (Καϊλή & Σπυρόπουλος 2016).

Στο υλικό της έρευνάς μας, πρωτίστως ο *λεξικολογικός δανεισμός*(2)(3), αλλά και η *αντιγραφή λεξιλογικών στοιχείων* (4) παρατηρούνται έντονα. Αυτό οφείλεται στην απουσία εννοιολογικών ισοδύναμων. Η συγκεκριμένη τουρκική γλώσσα της κοινότητας της λίμνης Πολυφύτου είναι ποικιλία της οθωμανικής και αγνοεί τον λεξικολογικό εμπλουτισμό της νεότερης τουρκικής, άρα χρησιμοποιεί ελληνικές λέξεις, για να καλύψει αυτά τα εννοιολογικά κενά. Ένας άλλος λόγος που αφορά κυρίως τον δανεισμό, είναι η προσωρινή εξασθένηση μνήμης την ώρα παραγωγής λόγου (Σελλά-Μάζη 2016: 73-87).

Όλα αυτά τα φαινόμενα που ενεργοποιούνται με τη γλωσσική επαφή και δίνουν μια ξεχωριστή και σύνθετη μορφή στη γλώσσα και στις γλώσσες του δίγλωσσου, καθιστούν ιδιαίτερο τον ίδιο τον δίγλωσσο λόγο. Αυτή η ιδιαιτερότητα του δίγλωσσου λόγου αποκτά μεγαλύτερο ενδιαφέρον, όταν αυτός παράγεται, δηλαδή στη λειτουργική του διάσταση, όπου εμπλέκονται και οι δύο γλώσσες και όχι η κάθε μία χωριστά.

2.1.6 Εναλλαγή Κωδίκων

Η δομική αντιγραφή που αναφέραμε πιο πάνω είναι αναπόσπαστο κομμάτι της γλωσσικής επιστημονικής διεύρυνσης, έτσι όπως αυτή εξελίσσεται από τα μέσα του 20^ο αιώνα μέχρι τώρα. Αυτή η διεύρυνση αφορά την υπέρβαση της ανάλυσης της

προτασιακής δομής¹¹ και εστιάζει στην αλληλεπίδραση των δομών σε πραγματικές συνθήκες χρήσης της γλώσσας (Bloomfield 1993, Saussure 1959/1916, Γεωργαλίδου 2014). Σε ένα δίγλωσσο περιβάλλον, οι συνομιλίες διαφέρουν πολύ από αυτές του μονόγλωσσου περιβάλλοντος, επειδή σε αυτό συμπεριλαμβάνονται περισσότερες της μίας γλώσσας. Το γεγονός αυτό δίνει μια πολυλειτουργικότητα στη χρήση της γλώσσας η οποία αποκαλύπτεται μέσα από τη δυνατότητα εναλλαγής γλωσσικού κώδικα στο συνομιλιακό περιβάλλον.

Η εναλλαγή κώδικα είναι στην ουσία η εναλλαγή από έναν γλωσσικό κώδικα Α (βλ. ελληνικά) σε έναν γλωσσικό κώδικα Β (βλ. τουρκικά) και αντίστροφα, κατά τη διάρκεια μιας συνομιλίας ή γενικότερα παραγωγής προφορικού λόγου¹² (5). Είναι με άλλα λόγια η παράθεση αποσπασμάτων λόγου από δύο διαφορετικά γλωσσικά συστήματα ή υποσυστήματα στην ίδια πράξη συνομιλίας (Gumperz 1989). Μέσα από αυτή τη διαδικασία επιλογών γλωσσικών κωδίκων εντοπίζουμε και τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ γλώσσας – κοινότητας, το πώς διαμορφώνονται *κοινωνικά νοήματα*¹³ και πώς αυτά δηλώνονται μέσα από τις γλωσσικές επιλογές (Θεοδωροπούλου 2014). Για να κατανοήσουμε καλύτερα την παραπάνω διατύπωση πρέπει να έχουμε στο νου μας ότι στους κώδικες που εναλλάσσονται υπάρχει, κατά τον Gumperz, πάντα διάκριση μεταξύ του *δικού μας κώδικα* και του *κώδικα των άλλων* (Γεωργαλίδου 2014). Στον πρώτο κώδικα ανήκουν οι μειονοτικές γλώσσες που η εκάστοτε κοινότητα αντιλαμβάνεται ως τον δικό της και στον δεύτερο κώδικα, οι γλώσσες που συνδέονται με πιο επίσημες και λιγότερο προσωπικές δράσεις και σχέσεις εκτός κοινότητας. Αυτή η διάκριση μας βοηθάει να εντοπίζουμε τις διαφορετικές πτυχές των συνομιλιακών επιλογών των δίγλωσσων ομιλητών/ριών.

Σε ότι αφορά τις προσεγγίσεις που γίνονται από τους ερευνητές πάνω στην εναλλαγή κώδικα, αυτές χωρίζονται στις *κοινωνιογλωσσολογικές* και τις *πραγματολογικές και εθνομεθοδολογικές*. Οι πρώτες, σε γενικές γραμμές, παίρνουν ως βάση ότι ο δίγλωσσος ομιλητής/τρια έχει εξ ορισμού ένα ευρύτερο σύστημα αξιολόγησης το οποίο έχει ρυθμιστικό ρόλο ως προς την επιλογή γλώσσας στην κάθε συνομιλιακή περίπτωση (Gumperz 1989, Fishman 1965, Mayers-Scotton 1988). Αυτό

---

¹¹Η προτασιακή δομή αποτελεί μια γραμματική περιγραφή της γλώσσας. Μελετά την σειρά των όρων και άλλων λειτουργικών κατηγοριών της γλώσσας (Λασκαράτου & Γεωργαλίδου 2006)

¹²Η εναλλαγή κώδικα μπορεί να είναι και ενδοπροτασιακή.

¹³Στοιχεία: α) της ταυτότητας των ομιλητών /ομιλητριών (π.χ. η ηλικία, το φύλο, η μόρφωση, το επάγγελμα, η ιδεολογία κλπ.), β) της ταυτότητας του «άλλου» ακροατή (π.χ. αν είναι ιεραρχικά «ανώτερος»), γ) της περίπτωσης της επικοινωνίας (π.χ. η επισημότητά της).

το σύστημα αξιολόγησης θεωρείται ότι έχει διαμορφωθεί σε βάθος χρόνου κυρίως από εξωγλωσσικούς αξιακούς παράγοντες. Τέτοιες προσεγγίσεις φαίνεται να αδυνατούν να ερμηνεύσουν μια σειρά περιπτώσεων που αναδεικνύουν τη βαθύτερη πολυλειτουργικότητα των δίγλωσσων επιλογών. Οι πραγματολογικές και εθνομεθοδολογικές προσεγγίσεις επιχειρούν να καλύψουν αυτό το κενό. Σε αντιδιαστολή με τη λογική του συστήματος αξιολόγησης που λίγο η πολύ προκαθορίζει τις γλωσσικές επιλογές των ομιλητών/τριών, σε αυτές τις προσεγγίσεις έχουμε μια συστηματική ανάλυση των συνομιλιακών πρακτικών των ομιλητών/τριών που αναδεικνύουν ποικίλες και διαφορετικές διαστάσεις της εναλλαγής και της μείξης κωδίκων. Σε αυτά τα πλαίσια ο Auer (1995) αναλύει τις συνομιλιακές πρακτικές για την εναλλαγή κώδικα σε τέσσερις προτυπικές δομικές κατηγορίες (Γεωργαλίδου 2014).

Ο Auer(1995) προτείνει τέσσερις δομές εναλλαγής κώδικα: 1) Την εναλλαγή κώδικα ως μέσου οργάνωσης του λόγου, δηλαδή την εναλλαγή κωδίκων σε σχέση με τους δείκτες περικειμενοποίησης¹⁴, δομή που θα δούμε παρακάτω στα παραδείγματά μας. 2) Την εναλλαγή κώδικα ως μέσου διαπραγμάτευσης του μέσου συνομιλίας, δηλαδή την επανάληψη εναλλαγής κώδικα έως ότου υπάρξει συναίνεση ως προς το γλωσσικό μέσο συνομιλίας. 3) Τα δίγλωσσο συνομιλιακό μέσο, δηλαδή, οι κατά κύριο λόγο ενδοπροτασιακές εναλλαγές κωδίκων με αποτέλεσμα να μην μπορεί να οριστεί καμία γλώσσα ως γλώσσα –βάση της συνομιλίας και 4) Η στιγμιαία μετακίνηση από τη γλώσσα –βάση της συνομιλίας (Γεωργαλίδου 2014). Οι παραπάνω δομές δεν είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους, αφού εντοπίζονται σε όλα τα δίγλωσσα συνομιλιακά περιβάλλοντα και υπάρχει ένα συνεχές ανάμεσά τους κατά την εναλλαγή κώδικα στις δίγλωσσες συνομιλίες. Επιλέγουμε τις δομές του Auer απλά για να δούμε την εναλλαγή κωδίκων στο δίγλωσσο λόγο της κοινότητας και όχι για να αναλύσουμε το φαινόμενο.

---

¹⁴Οι δείκτες περικειμενικότητας δείχνουν πώς ο/η ομιλητής/τρια εννοεί αυτό που λέει και πώς ο/η ακροατής/τρια προσλαμβάνει, κατανοεί και ερμηνεύει τους δείκτες αυτούς βάσει της κοινωνιοπολιτισμικής γνώσης που έχει για την κοινότητα μέσα στην οποία ζει. Οι δείκτες αυτοί μπορεί να είναι είτε γλωσσικοί (π.χ. επιλογή συγκεκριμένων λέξεων, φράσεων, συντακτικών δομών), είτε παραγλωσσικοί (π.χ. ρυθμός ομιλίας, ταχύτητα, παύσεις, δισταγμός) είτε εξωγλωσσικοί (π.χ. χρώματα, κίνηση, ήχος / θόρυβος) (Θεοδωροπούλου 2014).

(5) Kafedeyduk geldile (ήμασταν στο καφενείο, ήρθαν)¹⁵(.) bi şey geldi(ήρθε ένα τέτοιο) (.) tomofil (λεωφορείο) (.)-α- λεωφορείοgeldi (ήρθε) (.)λεωφορείον içinde geldi (ήρθε μέσα στο λεωφορείο) (.) ben dedi (εγώ είπα) (.) -β- bi de έλληνας var idi (ήταν και ένας έλληνας) (.) dedi (είπα)(.) şeyden burdan Αλωνάκidan (από αυτό, από εδώ από τα Αλωνάκια) (.) dedi ki (και είπα) -γ-θείο dedi (είπα) μην αποτραβιέσαι καθόλου dedi (είπα) (.)πες όλα dedi (είπα)όπως ξέρεις dedi (είπα) γιατί dedi (είπα)αυτός είναι δημοσιογράφος dedi (είπα) (.)θα στα γράψει όλα είπα κι όλα θα ‘ρθουνε (.)θα στην στείλ’ την εφημερίδα σ’.

Στο παράδειγμα (5) ο ομιλητής αφηγείται πώς ένα χρόνο πριν, το 2017, ήρθε ένας τούρκος δημοσιογράφος στο καφενείο του χωριού Λεύκαρα, συνοδευόμενος από έναν Έλληνα του χωριού Αλωνάκια, από τον ίδιο νομό, για ένα ρεπορτάζ που αφορούσε στους *ανταλλάξιμους*¹⁶. Ο Έλληνας είχε ενθαρρύνει τον ομιλητή τότε να μιλήσει ελεύθερα στο δημοσιογράφο. Ο ομιλητής ξεκινάει την αφήγησή του στα τουρκικά, ενώ σε κάποιο σημείο (α) αλλάζει κώδικα στα ελληνικά για τη χρήση κατάλληλου ή κατανοητού, προς τον συνομιλητή, λεξιλογίου καθώς αντιλαμβάνεται ότι ο συνομιλητής του, γνώστης της ΚΤ, μάλλον δεν έχει καταλάβει τη λέξη *tomofil*¹⁷. Στη συνέχεια αλλάζει ξανά κώδικα στο σημείο (β) διευκρινιστικά σχετικά με τις ταυτοτικές αντιθέσεις (Έλληνας). Αυτές οι δύο περιπτώσεις εναλλαγής κώδικα με στιγμιαία μετακίνηση από τη γλώσσα – βάση που είναι τα τουρκικά, στα ελληνικά αποτελούν στοιχείο της δομής 4. Πιο κάτω, ενώ η αφήγηση παραμένει στα τουρκικά, ο ομιλητής αλλάζει ξανά κώδικα για τη μεταφορά ευθύ ελληνόφωνου λόγου, στοιχείο της δομής 1. Στο παράδειγμά μας βλέπουμε λοιπόν πως διαφορετικές δομές συνυπάρχουν μέσα στο δίγλωσσο λόγο και οι οποίες, στις περιπτώσεις που εξετάζουμε, αποσκοπούν στην οργάνωσή του.

Η εναλλαγή κωδίκων, που μαζί με όλα τα άλλα φαινόμενα που αναπτύξαμε προηγουμένως χαρακτηρίζουν τον δίγλωσσο λόγο και την πολυλειτουργικότητα του, διαμορφώνεται και εξελίσσεται μέσα σε ένα κοινωνιογλωσσικό περιβάλλον το οποίο την καθορίζει.

¹⁵Σε παρένθεση δίνεται η μετάφραση των μη ελληνικών αποσπασμάτων.

¹⁶*Ανταλλάξιμοι* είναι ένας όρος που στην ιστοριογραφία που χαρακτηρίζει τους προσφυγικούς πληθυσμούς της Συνθήκης της Λωζάννης(1923).

¹⁷Στην ΚΤ το *λεωφορείο* λέγεται *otobüs*

2.1.7 Κοινωνιογλωσσικό περιβάλλον: διατήρηση – υποχώρηση γλώσσας και τύποι διγλωσσίας

Στο δεύτερο σκέλος της εργασίας παρατηρούμε το ζήτημα της γλωσσικής διατήρησης και υποχώρησης της μητρικής. Οι παράγοντες διατήρησης ή υποχώρησης της μητρικής διακρίνονται σε πολιτικούς, οικονομικούς, δημογραφικούς, πολιτιστικούς και γλωσσικούς. Το κοινωνιογλωσσικό περιβάλλον ενός δίγλωσσου καθορίζει και τα χαρακτηριστικά της διγλωσσίας έτσι όπως αυτά αναπτύσσονται. Πιο αναλυτικά, η διαμόρφωση του κοινωνιογλωσσικού περιβάλλοντος αφορά πρώτα από όλα τη γεωγραφική κατανομή των δίγλωσσων στους κόλπους μιας χώρας και τη συχνότητα επαφής με τους μονόγλωσσους. Αφορά επίσης τη σταθερότητα και τη δυναμική της ίδιας της διγλωσσίας μέσα στο χρόνο, πράγμα που εξαρτάται από πολιτικές, οικονομικές και δημογραφικές παραμέτρους που με τη σειρά τους καθορίζουν τη γλωσσική συμπεριφορά των ομιλητών/τριών, δηλαδή τον τρόπο χρήσης της γλώσσας (Mackey W. F. 1976).

Θα μπορούσαμε να πούμε σε γενικές γραμμές ότι η διγλωσσία αναπτύσσεται πάνω σε δύο βασικούς άξονες των οποίων τα αίτια προσπαθούμε να εντοπίσουμε. Στον πρώτο άξονα, μια κοινότητα ή ένα άτομο μαθαίνει την κυρίαρχη γλώσσα διατηρώντας όμως τη μητρική του ζωντανή, ενώ στον δεύτερο, μια κοινότητα ή ένα άτομο μαθαίνει την κυρίαρχη σε βάρος της μητρικής γλώσσας. Σε ατομικό επίπεδο παράγοντες που παίζουν επίσης σημαντικό ρόλο αποτελούν η ηλικία κατάκτησης της μίας και της άλλης γλώσσας και η σειρά κατάκτησής τους (Χατζηδάκη 2011). Η ανάπτυξη λοιπόν της διγλωσσίας μέσα στο χρόνο φαίνεται στο βαθμό της λειτουργικής διγλωσσίας, δηλαδή τα επίπεδα γλωσσικής επάρκειας ως προς τις ακόλουθες τέσσερις γλωσσικές δεξιότητες : κατανόηση προφορικού λόγου, κατανόηση γραπτού λόγου, παραγωγή προφορικού λόγου, παραγωγή γραπτού λόγου. Αυτές οι τέσσερις δεξιότητες κατατάσσονται σε δύο διαστάσεις, στις επιδεξιότητες της πρόσληψης και της παραγωγής.

Πίνακας: επίπεδα γλωσσικής επάρκειας.

	<i>Λεκτική ικανότητα</i>	<i>Ικανότητα ανάγνωσης και γραφής</i>
Επιδεξιότητες πρόσληψης	Κατανόηση προφορικού λόγου	Κατανόηση γραπτού λόγου
Επιδεξιότητες παραγωγής	Παραγωγή προφορικού λόγου	Παραγωγή γραπτού λόγου

Οι παραπάνω δεξιότητες δεν ορίζονται με απόλυτα μέτρα, διότι η κάθε μία από αυτές μπορεί να είναι περισσότερο ή λιγότερο αναπτυγμένη¹⁸ εμφανίζοντας υποκατηγορίες στις δύο επιδεξιότητες ή αλλιώς επιδεξιότητες μέσα στις επιδεξιότητες¹⁹ (Baker 2001). Στον βαθμό της *λειτουργικής διγλωσσίας* έχουμε τρεις τύπους: Την *προσληπτική*, την *παθητική* και την *παραγωγική / ενεργή* διγλωσσία (Hoffman 1991: 42). Η *προσληπτική διγλωσσία* χαρακτηρίζει το δίγλωσσο άτομο που είναι σε θέση να κατανοεί μια δεύτερη γλώσσα στην προφορική ή και τη γραπτή της μορφή, χωρίς όμως να είναι σε θέση να παράγει λόγο (προφορικό ή γραπτό). Μπορεί λόγου χάρη ένας δίγλωσσος να είναι μεν σε θέση να κατανοεί τη μητρική του γλώσσα στην προφορική της μορφή (χωρίς να μπορεί να τη διαβάσει), να διαβάζει όμως μόνο στη δεύτερή του γλώσσα. Αυτού του τύπου τη διγλωσσία συναντάμε στην 3^η και λιγότερο στην 4^η γενιά στην υπό έρευνα κοινότητα της λίμνης Πολυφύτου. Η *παθητική διγλωσσία* έχει τα ίδια χαρακτηριστικά με την *προσληπτική*, με τη διαφορά ότι δεν αναγνωρίζει τον ενεργό ρόλο που διαδραματίζει η αποκωδικοποίηση στο πλαίσιο της διαδικασίας κατανόησης. Τέλος, η *παραγωγική διγλωσσία* χαρακτηρίζει το δίγλωσσο άτομο που είναι σε θέση να κατανοεί και να παράγει λόγο, καθώς επίσης να γράφει και να διαβάζει τις γλώσσες του, σε διάφορους βαθμούς επάρκειας και σε διάφορους συνδυασμούς στις ανωτέρω τέσσερις δεξιότητες, λ.χ. μπορεί ένας δίγλωσσος να είναι επαρκής και στις τέσσερις δεξιότητες και στις δύο γλώσσες,

¹⁸Κάποιοι μιλούν μια γλώσσα χωρίς να τη διαβάζουν ή να τη γράφουν. Κάποιοι άλλοι καταλαβαίνουν μια γλώσσα, όταν ακούνε και όταν διαβάζουν, αλλά δεν μιλούν ούτε γράφουν αυτή τη γλώσσα. Άλλοι καταλαβαίνουν μια ομιλούμενη γλώσσα χωρίς όμως να τη μιλούν οι ίδιοι. Άλλοι πάλι μπορεί να καταλαβαίνουν μια γλώσσα, όταν την ακούνε σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον (π.χ. σε ένα καφεενείο) αλλά να μην την καταλαβαίνουν σ' ένα άλλο (π.χ. σε μια ακαδημαϊκή διάλεξη).

¹⁹Βλ. έκταση λεξιλογίου, ορθότητα γραμματικής, δεξιότητα ακριβούς απόδοσης των νοημάτων σε διαφορετικές περιστάσεις και υφολογικές παραλλαγές.

μπορεί, όμως, να είναι ικανός μόνο να κατανοεί και να παράγει προφορικό λόγο στη μητρική του γλώσσα, ενώ μόνο να διαβάζει και να γράφει στη δεύτερή του γλώσσα (Σελλά-Μάζη 2016: 60). Αυτού του τύπου διγλωσσία παρατηρούμε στην 2^η και λιγότερο στην 3^η γενιά της κοινότητας.

Οι τύποι διγλωσσίας και όπως αυτοί ορίζονται αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της εξέλιξης της *διγλωσσικής γλωσσικής κατάκτησης*, την αυξανόμενη ικανότητα χρήσης των δύο γλωσσών δηλαδή ή την μείωση αυτής της ικανότητας (Hoffman 1991: 21). Από αυτήν την εξέλιξη μπορούμε να κατανοήσουμε τα στοιχεία που αντλούμε όσον αφορά τη *διγλωσσική γλωσσική επάρκεια*, δηλαδή το βαθμό επίδειξης ικανότητας σε μία από τις τέσσερις γλωσσικές δεξιότητες που έχουμε αναφέρει (Mancamara 1967). Όταν μελετάμε μια δίγλωσση κοινότητα, για να έχουμε μια σφαιρική και ολοκληρωμένη εικόνα ώστε να μπορούμε να κατανοήσουμε την εξέλιξη της διγλωσσίας μέσα σε αυτή, δε θα πρέπει ποτέ να αποκόπτουμε τις διαδικασίες που συντελούνται στη γλώσσα από παράγοντες στο κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο αυτές οι διαδικασίες λαμβάνουν χώρα. Έτσι το ποιος ομιλεί σε ποιον, για ποιο θέμα, σε ποια γλώσσα, όπως και το τι ωθεί στην επιλογή της μίας ή της άλλης γλώσσας σε συνδυασμό και με τη συλλογική ταυτότητα της δίγλωσσης κοινότητας, αποτελούν σημαντικά ερευνητικά ερωτήματα στα οποία προσπαθούμε να απαντήσουμε στα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας.

2.2 Η τουρκοφωνία

2.2.1 Ο παράγοντας γλώσσα

Στη δίγλωσση στα τουρκικά και τα ελληνικά κοινότητα της λίμνης Πολυφύτου, η τουρκοφωνία είναι αυτή που χαρακτηρίζει τα μέλη της και αποτελεί στοιχείο ταυτότητας της κοινότητας στον ελλαδικό χώρο. Τα μέλη της κοινότητας αποκαλούνται «τουρκόφωνοι» από τους υπόλοιπους, διότι αρχικά η τουρκική αποτελούσε τη μόνη γλώσσα που μπορούσαν να μιλήσουν. Η δεύτερη γλώσσα της κοινότητας είναι η ελληνική, την οποία τα μέλη της 2^{ης} και 3^{ης} γενιάς διδάχτηκαν στο σχολείο. Η ελληνική που χρησιμοποιεί σήμερα η κοινότητα είναι στην ουσία ένα ιδίωμα που χαρακτηρίζει την ευρύτερη περιοχή των Χασίων και των Αντιχασίων.

Η μελέτη γύρω από μια δίγλωσση κοινότητα, δεν μπορεί να μην έχει πρώτα από όλα ξεκάθαρη και διακριτή εικόνα για τις ίδιες τις γλώσσες που χρησιμοποιεί η κοινότητα που κατ' επέκταση τη χαρακτηρίζουν δίγλωσση. Ο τύπος ή η μορφή διγλωσσίας μίας κοινότητας και το πώς αυτή εξελίσσεται, καθορίζεται από διάφορους παράγοντες εξωγλωσσικούς (π.χ. πολιτικούς, οικονομικούς, πολιτιστικούς) αλλά σίγουρα και από παράγοντες καθαρά γλωσσικούς. Οι γλωσσικοί παράγοντες που περισσότερο επηρεάζουν το αποτέλεσμα της γλωσσικής επαφής ανάμεσα στην ελληνική και την τουρκική της λίμνης Πολυφύτου είναι οι *τυπολογικές διαφορές* ανάμεσα στις δύο γλώσσες.

Στη γλωσσολογία, οι γλωσσικές ομάδες κατηγοριοποιούνται με βάση την *τυπολογία* τους. Ο κλάδος της *γλωσσολογικής τυπολογίας*²⁰ είναι στην ουσία η επιστημονική μελέτη της ποικιλίας και των ορίων μεταξύ των γλωσσών (Polinsky 2010: 2). Βασικό κριτήριο ομαδοποίησης και κατηγοριοποίησης των γλωσσών αποτελεί η *μορφολογία*²¹ της κάθε γλώσσας. Η ελληνική και η τουρκική γλώσσα ανήκουν μορφολογικά σε δύο διαφορετικούς *τύπους γλωσσών*²². Η ελληνική είναι *κλιτή γλώσσα*, που σημαίνει ότι τα όρια ανάμεσα στα μορφήματα δεν είναι σαφή και αυτά τα μορφήματα μπορούν να έχουν παραπάνω από μια γραμματική σημασία, εκφράζοντας πολλές μορφοσυντακτικές κατηγορίες (6). Η τουρκική είναι *γλώσσα συγκολλητική*, που σημαίνει ότι έχουμε συγκολλημένα στοιχεία (κυρίως εξαρτημένα μορφήματα) με ξεχωριστή γραμματική λειτουργία, μορφήματα με σαφή όρια μεταξύ τους. Κάθε γραμματική έννοια εκφράζεται με διαφορετικό μόρφημα. Οι τύποι αυτοί είναι ομαλοί και προβλέψιμοι, σε αντίθεση με ό,τι συμβαίνει στα ελληνικά (Βλάχου 2016: 2). Το σύστημα παραγωγής και κλίσης της τουρκικής εφαρμόζει την αρχή της προσθήκης επιθήματος σε επίθημα(7) (Schaaik2003: 35). Το φωνήεν του κάθε επιθήματος συμφωνεί με το φωνήεν που προηγείται (συνήθως της ρίζας) ως προς το *διακριτικό χαρακτηριστικό*²³ του (7). Αυτό είναι αποτέλεσμα του γλωσσικού φαινομένου της *αρμονίας των φωνηέντων*²⁴ (7), βασικό χαρακτηριστικό των τουρκογενών γλωσσών (Βλάχου 2013: 17).

---

²⁰Η τυπολογική μελέτη χωρίζεται σε συντακτική, μορφολογική, φωνολογική και σημασιολογική.

²¹Η μορφολογική τυπολογία κατηγοριοποιεί τις γλώσσες ανάλογα με τις κοινές τους μορφολογικές δομές.

²²Οι τύποι γλωσσών έχουν να κάνουν με τη θέση και τον ρόλο των μορφημάτων.

²³Κάθε φθόγγος φέρει ορισμένα χαρακτηριστικά που τον διαφοροποιούν από τους άλλους.

²⁴Είναι το φαινόμενο κατά το οποίο τα φωνήεντα που βρίσκονται σε ένα συγκεκριμένο φωνολογικό πεδίο (είτε σκέτη λέξη είτε καταλήξεις που προστίθενται σε αυτή) μοιράζονται ορισμένα διακριτικά

(6) Παίζ-ουν

Παίζω-ENEΣΤ.,3ΕΝ.,ΠΛΗΘ.

(7)α. Εν-ler «σπίτια»

Σπίτι-ΠΛΗΘ

β.Araba – lar

Αυτοκίνητο-ΠΛΗΘ «αυτοκίνητα»

γ) çalışkan – im

εργατικός-είμαι

«είμαι εργατικός»

β) iyi-y-im

καλά- είμαι

«είμαι καλά»

γ) yorgun-um

κουρασμένος-είμαι

«είμαι κουρασμένος»

δ) üzgün - üm

λυπημένος-είμαι

«είμαι λυπημένος»

Πίνακας: Η αρμονία των φωνηέντων της τουρκικής γλώσσας και η περιγραφή τους²⁵

Αρμονία φωνηέντων	πρόσθια				οπίσθια			
	μη στρογγυλά		στρογγυλά		μη στρογγυλά		στρογγυλά	
φωνήεντα	e	i	ü	ö	a	ı	u	o
υψηλά	i		ü		ı		u	
χαμηλά	e		ö		a		o	

χαρακτηριστικά. Αυτό οφείλεται στη δυνατότητα που έχει ένα φωνήεν να προκαλέσει τη μεταβολή των χαρακτηριστικών ενός άλλου φωνήεντος, χωρίς να υπάρχει μεταξύ τους φωνητική γειτνίαση (Νέσπορ 1999).

²⁵Η περιγραφή των φωνηέντων αφορά α) τη θέση της γλώσσας μέσα στην στοματική κοιλότητα και β) το σχήμα των χειλιών. Με βάση τη θέση της γλώσσας στον οριζόντιο άξονα τα φωνήεντα διακρίνονται σε *πρόσθια* και *οπίσθια*, ενώ με βάση τη θέση της γλώσσας στον κάθετο άξονα διακρίνονται σε *υψηλά* και *χαμηλά*. Όσον αφορά το σχήμα των χειλιών η διάκριση γίνεται μεταξύ *στρογγυλών* και *μη στρογγυλών*.

2.2.2 Η Τουρκική γλώσσα στον ελλαδικό χώρο

Η τουρκική γλώσσα αποτελεί την ευρύτερα ομιλούμενη γλώσσα της κυριότερης οικογένειας του αλταϊκού γλωσσικού κλάδου και είναι η επίσημη γλώσσα του Τουρκικού Κράτους. Αποτελεί τη μητρική γλώσσα του 90% του πληθυσμού της Τουρκίας ενώ ομιλείται από πληθυσμούς σε γειτονικές χώρες όπως η Κύπρος, η Ελλάδα, η Βουλγαρία, η Βόρεια Μακεδονία, η Γεωργία κ.α. (Λασκαράτου & Γεωργιαφέντης 2006). Στην Ελλάδα υπάρχουν μια σειρά από αυτόχθονες μειονοτικές γλώσσες, αυτές είναι: τα Τουρκικά, τα Σλαβομακεδονικά, τα Αρομουνικά ή Κουτσοβλαχικά, τα Πομακικά και τα Ρομανί (Καραντζόλα 2016: 74). Από αυτές, τα τουρκικά είναι η μόνη αναγνωρισμένη μειονοτική γλώσσα και είναι η μητρική γλώσσα των τουρκόφωνων της Θράκης που μαζί με τους Πομάκους και τους Αθιγγάνους, αποτελούν τη Μουσουλμανική Μειονότητα στην Ελλάδα. Ως προς τη ζωτικότητα της αυτή τη στιγμή είναι η μόνη μειονοτική γλώσσα υψηλής βιωσιμότητας²⁶ (Σελλά-Μάζη 2016: 308-318).

Η τουρκική όμως δεν είναι μόνο γλώσσα της Μουσουλμανικής Μειονότητας. Υπάρχουν άλλες τρεις μεγάλες πληθυσμιακές ομάδες οι οποίες έχουν ως μητρική τα τουρκικά. Μία από αυτές είναι η μουσουλμανική κοινότητα στη Δωδεκάνησο (Γεωργαλίδου & Τσιτσελίκης 2016), η οποία δεν συμπεριλήφθηκε στη Συνθήκη της Λωζάννης, διότι το 1923 η περιοχή δεν αποτελούσε ελληνική γη, αλλά ιταλική. Η ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα έγινε μόλις το 1947. Μια άλλη σημαντική κοινότητα είναι αυτή των ορθόδοξων χριστιανών *Ουρούμ*²⁷ (Σελλά-Μάζη 2016: 373-425) από τη Γεωργία που αρχές της δεκαετίας του '90 δημιούργησαν ένα αρκετά μαζικό κύμα μετανάστευσης στη βόρεια κυρίως Ελλάδα. Η τρίτη ομάδα αποτελείται από τις τουρκόφωνες προσφυγικές κοινότητες της Ανατολίας (σημερινή Τουρκία), γνωστές στον τουρκόφωνο κόσμο ως *Ρουμ*²⁸, οι οποίες διατηρούν ακόμα και σήμερα την τουρκοφωνία τους, αν και η γλωσσική μετατόπιση στην ελληνική είναι περισσότερο από εμφανής. Αυτές οι κοινότητες αποτελούν ένα τεράστιο κεφάλαιο

²⁶ *υψηλή ή χαμηλή* ορίζουμε την πιθανότητα ή την δυνατότητα κάποιας γλώσσας να επιβιώσει βάσει μιας σειράς παραγόντων.

²⁷ *Ουρούμ*, είναι η προφορική απόδοση της λέξης *Ρουμ* στην οθωμανική τουρκική.

²⁸ Βλ. ενότητα 3: *οι Ρουμ*

έρευνας καθώς στο εσωτερικό τους διατηρούν ποικιλίες της οθωμανικής τουρκικής. Δίγλωσσες, τώρα, στα τουρκικά και τα ελληνικά, αποτελούν κοινότητες με αυστηρό περιορισμό χρήσης της μητρικής τουρκικής ενδοκοινοτικά και ενδοοικογενειακά.

2.2.3 Οθωμανική Τουρκική και Καθιερωμένη Τουρκική

Η τουρκική μητρική γλώσσα της λίμνης Πολυφύτου (ΤλΠ) αποτελεί μια οθωμανική ποικιλία τουρκικής της περιοχής της Μαύρης Θάλασσας, της γεωγραφικής έκτασης που εμείς ξέρουμε ως Πόντο. Όταν μιλάμε για *οθωμανική τουρκική* αναφερόμαστε στη τουρκική γλώσσα έτσι όπως διαμορφώθηκε και εξελίχθηκε μέσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, χαρακτηριστικό της οποίας είναι ο μεγάλος λεξικολογικός δανεισμός από τα αραβικά και τα περσικά, όπως, βέβαια, και η υιοθέτηση του αραβικού αλφάβητου, του τρόπου γραφής αλλά και γραμματικών και συντακτικών χαρακτηριστικών της αραβικής (Heyd 1954). Αυτός ο μεγάλος δανεισμός οφείλεται στο μεγάλο κύρος που είχαν την εποχή εκείνη τα αραβικά και τα περσικά που αποτελούσαν αναπόσπαστο κομμάτι της μουσουλμανικής θρησκείας και του πολιτισμού της. Αυτή η γλώσσα υποχώρησε με τη *γλωσσική πολιτική*²⁹ που εφάρμοσε το τουρκικό κράτος τη δεκαετία του '30, δίνοντας τη θέση της στην *Καθιερωμένη Τουρκική* (KT). Η δεύτερη έχει τις ρίζες της στην Γλωσσική Επανάσταση (Dil Devrimi) (Lewis 1999), όπως αναφέρεται στην τουρκική ιστοριογραφία, η οποία αποτελεί μία από τις ριζικότερες αλλαγές που έγιναν στον νέο εμφανιζόμενο τουρκικό κράτος. Αυτή η μεταρρύθμιση σχεδιάστηκε από τον ίδιο τον Μουσταφά Κεμάλ και άρχισε να υλοποιείται από το 1928. Το έδαφος για αυτή τη μεταρρύθμιση είχε αρχίσει να στρώνεται ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα όπου εμφανίζονται λόγοι της εποχής που μελετούν το ζήτημα της απλοποίησης και του εκτουρκισμού της Οθωμανικής γλώσσας. Για να αντιληφθούμε αυτές τις αλλαγές στα πλαίσια της εποχής τους δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι πρόκειται για κάτι που απαιτούσε ο τουρκικός εθνικισμός, ο οποίος χαρακτηρίζεται για τον αντι-οθωμανισμό του στη σύγκρουση κοσμικών – ισλαμιστών. Η γλωσσική μεταρρύθμιση υπήρξε ταχεία και ριζική. Στις 8/8/1928 ανακοινώθηκε η υιοθέτηση του λατινικού αλφάβητου και την 1^η Νοέμβρη του ίδιου έτους ψηφίστηκε ομόφωνα από τη Βουλή ο σχετικός νόμος, αφού

---

²⁹Το σύνολο των πρακτικών, των ιδεολογιών και των θεσμών ενός κράτους γύρω από το ζήτημα της γλώσσας (Καραντζόλα 2016)

πρώτα είχε ελεγχθεί ότι όλα τα στελέχη του κράτους κατείχαν τον νέο τρόπο γραφής. Η οθωμανική γραφή απαγορεύτηκε για τους πολίτες και διατηρήθηκε μόνο στα θρησκευτικά βιβλία (Καραντζόλα 2016: 205-214).

2.2.4 Η τουρκική ποικιλία στα χωριά της λίμνης Πολυφύτου.

Η ΤΛΠ αποτελεί ποικιλία της *οθωμανικής τουρκικής* της οποίας χαρακτηριστικά αναφέραμε πιο πάνω. Η ΤΛΠ δεν πρόλαβε να δεχτεί τις αλλαγές που υπέστη η *οθωμανική τουρκική* στο σύνολο της, διότι δεν την επηρέασαν οι γλωσσικές μεταρρυθμίσεις της δεκαετίας του '30 στο τουρκικό έδαφος. Η γλωσσική εξέλιξη της ΤΛΠ σε σχέση με την ποικιλία της αρχικής γεωγραφικής περιοχής της, διεκόπη βιαίως από τα γεγονότα στη Μικρά Ασία (1919-1922), αλλά και τη Συνθήκη της Λωζάννης (1923) (Γιωλτζόγλου 2011). Από τη συνομιλία μας με τους δίγλωσσους της κοινότητας, με χρήση από την πλευρά μας της ΚΤ, παρατηρήσαμε εύκολα μια απόκλιση που υπάρχει μεταξύ ΤΛΠ και ΚΤ, λόγω του λεξικολογικού εμπλουτισμού και της λεξικολογικής αντικατάστασης στην ΚΤ (8). Άλλο γνώρισμα της ΤΛΠ είναι οι φωνολογικές ομοιότητες που εντοπίζουμε σε σχέση με το *τουρκικό ιδίωμα της Μαύρης Θάλασσας*(ΙΜΘ) (Karadeniz Türkçesi) έτσι όπως αυτό εμφανίζεται στον Κεντρικό και τον Ανατολικό Πόντο(9) (Silahşör 2010, Dursun 2009). Αν και εντοπίζουμε αυτές τις ομοιότητες, που σίγουρα δεν είναι τυχαίες, δεν έχουμε πλήρη εικόνα για το ιδίωμα της Μαύρης Θάλασσας ή τις όποιες διαφοροποιήσεις στο γεωγραφικό εσωτερικό του. Να μην ξεχνάμε ότι ο Πόντος αποτελεί μια τεράστια γεωγραφική έκταση. Επίσης, το ιδίωμα αυτό έχει άμεση αλληλεπίδραση με την *Καθιερωμένη Τουρκική* από την εποχή των μεταρρυθμίσεων, ενώ η ΤΛΠ ως γλώσσα αλληλεπιδρά με την ελληνική.

(7) ΤΛΠ: fotuşlamak	ΚΤ: vaptiz etmek	(βαφτίζω)
ΤΛΠ: mektep	ΚΤ: okul	(σχολείο)
ΤΛΠ: Vaat	ΚΤ: zaman	(χρόνος)
ΤΛΠ: tomofil	ΚΤ: araba, otobüs(αυτοκίνητο)(λεωφορείο)	
ΤΛΠ: urba	ΚΤ: elbise	(ρούχο)

Παρόλα αυτά η ΤΛΠ θα αλληλεπιδράσει με την ΚΤ τις δεκαετίες του '60 και του '70 κυρίως στα εργοστάσια της Γερμανίας και στοιχεία αυτής της

αλληλεπίδρασης τα παρατηρούμε σε άτομα και της 2^{ης} και της 3^{ης} γενιάς τα οποία υπήρξαν μετανάστες. Τα αποτελέσματα αυτής της αλληλεπίδρασης τα εντοπίζουμε στον εμπλουτισμό του λεξιλογίου με νεότερες έννοιες που απουσίαζαν από την ΤλΠ. Άλλες επαφές μεταξύ ΤλΠ και της τουρκικής γλώσσας γενικότερα μπορούν να θεωρηθούν η μόνιμη παρουσία δορυφορικής τουρκικής τηλεόρασης στα σπίτια πολλών μελών της κοινότητας³⁰, αλλά και οι επαφές με μέλη της Μουσουλμανικής Μειονότητας της Θράκης³¹.

(8) α. ΤλΠ: gettuk ή kettuk	ε. ΤλΠ: barabar
ΙΜΘ: gettuk ή kettuk	ΙΜΘ: barabar
ΚΤ: gittik ‘πήγαμε’	ΚΤ: beraber ‘μαζί’
β. ΤλΠ: yartuh	ζ. ΤλΠ: gardaş ³²
ΙΜΘ: yartuh	ΙΜΘ: gardaş
ΚΤ: yartık ‘κάναμε’	ΚΤ: kardeş ‘αδελφός’
γ. ΤλΠ: çocuhlan.	η. ΤλΠ: Yonan
ΙΜΘ: çocuhla	ΙΜΘ: Yonan
ΚΤ: çocuklar ‘παιδιά’	ΚΤ: Yunan ‘Έλληνας’
δ. ΤλΠ: enmiyoθ.	θ. ΤλΠ: zabah
ΙΜΘ: enmiyo	ΙΜΘ: zabah
ΚΤ: inmiyor ‘δεν κατεβαίνει’	ΚΤ: sabah ‘πρωί’

³⁰Υπάρχουν περιπτώσεις σχεδόν αποκλειστικής παρακολούθησης τουρκικών προγραμμάτων.

³¹Πρόκειται για σχέσεις που διατηρούνται από το κοινό μεταναστευτικό παρελθόν στη Γερμανία και αλλού.

³²Σε πολλές περιπτώσεις αντί για *k* στην αρχή της λέξης έχουμε κάτι μεταξύ *g* και ελληνικού *γ*.

3. Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ

3.1 Οι Ρουμ

Σε όλη τη διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μία ήταν η ταυτότητα που χαρακτήριζε τον ορθόδοξο πληθυσμό της, η ταυτότητα των *Ρουμ*³³, η οποία αποτελούσε σημαντικό κομμάτι στο μωσαϊκό των θρησκευτικών ταυτοτήτων μέσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Το Οθωμανικό καθεστώς εφάρμοξε το σύστημα των *μιλλέτ*³⁴(millet), όπου χώριζε τον λαό του σε εθνότητες βάσει κυρίως θρησκείας. Έτσι για παράδειγμα δεν υπήρχαν Τούρκοι, Κούρδοι, Άραβες αλλά μία Μουσουλμανική εθνότητα (Alexandris 1992: 21-24). Οι μη μουσουλμάνοι ανήκαν σε διαφορετικές εθνότητες στις οποίες είχε δοθεί και διοικητική αυτονομία, εξουσία την οποία ασκούσαν οι θρησκευτικοί φορείς της κάθε ομάδας. Σημαντικές εθνότητες ήταν οι *Ρουμ* (Millet-iRum ή RumMilleti), οι *Αρμένιοι* και οι *Εβραίοι*. Μεγαλύτερη ομάδα από όλες ήταν αυτή των *Ρουμ* στην οποία ανήκαν όλοι οι ορθόδοξοι Οθωμανοί πολίτες με αρχηγό (millet başı) τον Πατριάρχη (Sugar 1994: 75-119).

Στους *Ρουμ* δεν υπήρχε πολιτισμική και γλωσσική ομοιογένεια, ούτε υπήρχε κοινή εδαφική αναφορά. Η εθνότητα των *Ρουμ* συμπεριλάμβανε τους λαούς των Βαλκανίων, της Μικράς Ασίας και αραβικών επαρχιών που υπάγονταν στην Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία, δηλαδή στο Πατριαρχείο. Η ανομοιογένεια αυτή, πολιτισμική και γλωσσική, δεν εμπόδιζε την αίσθηση ενότητας και ομοιότητας μεταξύ των μελών της ομάδας μέχρι την εμφάνιση των εθνικισμών. Η εμφάνιση του εθνικισμού κατά την εξέλιξη των κοινωνιών και όπως αυτός επικράτησε, κυρίως, από τα μέσα του 19^ο αιώνα και μετά διατάραξε τα μέχρι τότε χαρακτηριστικά που καθόριζαν την αίσθηση του «ανήκειν». Ο εθνικισμός ήρθε και μορφοποίησε τις

---

³³Οι *Ρουμ* αποτελούσαν στην πραγματικότητα μια θρησκευτικο-πολιτισμική ταυτότητα στην υστεροβυζαντινή περίοδο, στον γεωγραφικό χώρο που κάλυπτε η Οθωμανική Αυτοκρατορία και αργότερα το Τουρκικό Κράτος. Χρησιμοποιούμε τον όρο *Ρουμ* και όχι *Ρωμός*, διότι ως *Ρωμός* εννοείται ο ελληνόφωνος χριστιανός ορθόδοξος πολίτης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που τον χαρακτηρίζει, συν των άλλων, η ελληνική του συνείδηση. Οι *Ρουμ* ήταν σε μεγάλο βαθμό τουρκόφωνοι, όπως και αραβόφωνοι, ενώ δεν μπορούμε να μιλήσουμε με σιγουριά για διακριτή εθνική συνείδηση.

³⁴Η λέξη *μιλλέτ* (millet) αποδίδεται στην Τουρκική και ως *λαός* ή *έθνος*.

ταυτότητες των κοινωνικών ομάδων πάνω σε νέες βάσεις, όπως έδαφος, γλώσσα, ιστορία κ.α (Μιχαήλ 1992) μετατρέποντάς τες σε εθνικές, κάτι το οποίο φυσικά προκάλεσε σύγχυση στους λαούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Το ίδιο χρονικό διάστημα, μέσα σε αυτήν την σύγχυση του ποιος είναι τι και της συγκρότησης εθνικών συνειδήσεων, έχουμε ιστορικά στα Βαλκάνια και τις αποσχίσεις των Ορθόδοξων Εκκλησιών από το Πατριαρχείο. Στο εσωτερικό των νέων κρατών των Βαλκανίων, που προκύπτουν από τη σταδιακή κατάρρευση της Αυτοκρατορίας, η σύγχυση ως προς την εθνική ταυτότητα δεν παύει να υπάρχει και αποτυπώνεται και σε γραπτά λόγιων και πολιτικών της εποχής. Χαρακτηριστική είναι η αδυναμία και του νεοσύστατου Ελληνικού Κράτους να ορίσει τον Έλληνα πολίτη (Κολιόπουλος 2000: 66-80). Αυτές οι ριζικές αλλαγές στα Βαλκάνια, την Οθωμανική Αυτοκρατορία και τους λαούς της είχαν ως αποτέλεσμα τη συρρίκνωση της εθνότητας των Ρουμ και αλλαγής των χαρακτηριστικών της έτσι όπως αυτά τα συναντάμε στη νεότερη ιστορία. Χοντρικά μπορούμε να πούμε ότι η τελική διαμόρφωση των χαρακτηριστικών της ταυτότητας των Ρουμ συντελείται από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, όπου πλέον η εθνότητα των Ρουμ αποτελείται από τουρκόφωνους, ελληνόφωνους και αραβόφωνους εντός της οθωμανικής επικράτειας και οι οποίοι αποτελούν το ποιμνίο των ελληνόφωνων ορθόδοξων εκκλησιών του Πατριαρχείου. Ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού των τουρκόφωνων και ελληνόφωνων Ρουμ³⁵ ζούσε στην ευρύτερη περιοχή του Πόντου. Από τους τουρκόφωνους αυτούς Ρουμ προέρχονται τα μέλη της μετέπειτα δίγλωσσης στα τουρκικά και τα ελληνικά κοινότητας της λίμνης Πολυφύτου.

Σήμερα στην Τουρκία η επίσημα αναγνωρισμένη κοινότητα των Ρουμ απαρτίζεται από τους αραβόφωνους και ελληνόφωνους της Κωνσταντινούπολης³⁶, τους ελληνόφωνους της Ίμβρου και τους αραβόφωνους της Αντιόχειας (Kaymak, Beylunioğlu, Gioltzoglou, Can, & Arslan 2018), ενώ ως ταυτότητα

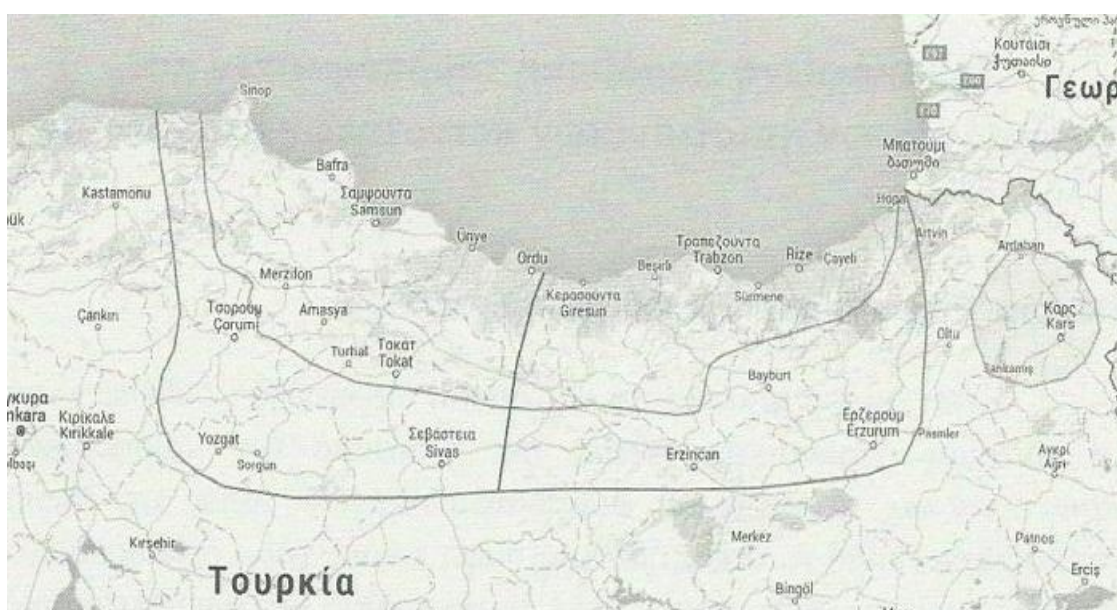
---

³⁵Στην τουρκική ιστοριογραφία και βιβλιογραφία εμφανίζονται ως *KaradenizRumları* ή *PontosRumları*. Στην Ελλάδα χρησιμοποιείται διακριτή ονομασία για τον ελληνόφωνο ορθόδοξο πληθυσμό του Πόντου βάσει γλώσσας, τους *Πόντιους*, ενώ για τον τουρκόφωνο πληθυσμό του Πόντου επικρατεί μία ασάφεια ως προς το ονομάτισμά του.

³⁶Οι αραβόφωνοι χριστιανοί ορθόδοξοι της Αντιόχειας (Antakya) του νομού Hatay είναι μια μειονότητα που προέκυψε με την προσάρτηση της περιοχής στην Τουρκία το 1938. Το Τουρκικό Κράτος αρχικά τους αναγνώρισε ως *χριστιανούς* και στη συνέχεια ως *Ορθόδοξους Ρουμ* (Rum Ortodoks). Από τα μέσα της δεκαετίας του '80, πολλοί από αυτούς άρχισαν να μεταναστεύουν για οικονομικούς λόγους στην Κωνσταντινούπολη όπου και ξεκίνησε μια ιδιότυπη σχέση τους με την Ελληνορθόδοξη Μειονότητα της Κωνσταντινούπολης, που έχει και πολιτικές προεκτάσεις (P.Gioltzoglou 2014). Πληθυσμιακά υπερτερούν κατά πολύ την Ελληνορθόδοξη Μειονότητα.

αυτοπροσδιορισμού εμφανίζεται επίσης μεμονωμένα στον Ανατολικό Πόντο, κυρίως μέσω των ομιλητών της ποντιακής διαλέκτου *Romeika*. Εκτός Τουρκίας, τη συναντάμε στους τουρκόφωνους χριστιανούς ορθόδοξους της μειονότητας *Ουρούμ* στη Γεωργία, πολλοί από τους οποίους εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα τη δεκαετία του 1990³⁷.

3.2 Οι τουρκόφωνοι Ρουμ του Πόντου μετά την εγκατάστασή τους στην Ελλάδα: η πολιτιστική τους περιθωριοποίηση και η σύγχυση ταυτότητας

Χάρτης του ευρύτερου Πόντου³⁸

Αυτό που αποκαλούμε γεωγραφικά Πόντο στην Ελλάδα και Karadeniz στην Τουρκία προσδιορίζει τα νοτιοανατολικά παράλια του Ευξείνου Πόντου. Ξεκινάει δυτικά από την περιφέρεια της Σινώπης (Sinop) και εκτείνεται ανατολικά περίπου μέχρι το Μπατούμι της σημερινής Γεωργίας, ενώ τα νότια σύνορά του περνούν νότια των πόλεων Αμάσεια (Amasya), Τοκάτη (Tokat), Νικόπολη(Niksar) και Αργυρούπολη (Gümüşhane). Στο εσωτερικό του ο Πόντος χωρίζεται σε Ανατολικό και Δυτικό. Ως συμβατικό σύνορο των δύο περιοχών θα μπορούσε να οριστεί μία νοητή γραμμή που

³⁷ Οι *Ουρούμ* διατηρούν την τουρκοφωνία τους στην Ελλάδα σήμερα. Στη Θεσσαλονίκη που φαίνεται να έχουν εγκατασταθεί οι περισσότεροι, αρκεί μια βόλτα στις δυτικές συνοικίες της πόλης για να το διαπιστώσει κανείς.

³⁸ Ο χάρτης του Πόντου έτσι όπως παρουσιάστηκε στο 1ο Επιστημονικό Συμπόσιο Ποντιακού Πολιτισμού στην Αθήνα τον Φλεβάρη του 2016 (Μαντζούρης 2014).

ενώνει την περιοχή των Κοτυώρων (Ordu) στον Εύξεινο Πόντο με εκείνη της Σεβάστειας (Sivas) στον Νότο. Είναι αυτονόητο ότι και αυτό το όριο δεν συνιστά ένα αυστηρό πολιτισμικό σύνορο. Πιθανό κριτήριο για τον χωρισμό αυτό αποτέλεσε η κυρίαρχη γλώσσα. Ενώ στον Ανατολικό Πόντο ομιλείτο κατά κύριο λόγο η ποντιακή διάλεκτος σε διάφορες παραλλαγές της, στον Δυτικό Πόντο κυριαρχούσαν οι τουρκόφωνοι χριστιανικοί πληθυσμοί (Μαντζούρης 2014).

Στην Ελλάδα παρατηρείται έλλειψη λαογραφικών ερευνών για τον Δυτικό Πόντο, με εξαίρεση ελάχιστες περιπτώσεις που άρχισαν μόλις τη δεκαετία του 1990. Οι όποιες αναφορές στον πολιτισμό των Ποντίων (μουσική, χορός, ήθη, έθιμα, γλώσσα), σχεδόν αυτόματα εννοούν την παράδοση του Ανατολικού Πόντου, και μάλιστα κατ' εξοχήν των περιφερειών Τραπεζούντας και Αργυρούπολης που χαρακτηρίζονται για την ελληνοφωνία τους³⁹. Για τον πολιτισμό των τουρκόφωνων, που κατοικούσαν στην ευρύτερη περιοχή του Δυτικού Πόντου στις αρχές του 20ού αιώνα, ελάχιστα στοιχεία έχουν καταγραφεί, και αυτά με αποσπασματικό τρόπο. Από εισήγηση για το θέμα των τουρκόφωνων προσφύγων που παρουσιάστηκε στο 1^ο Επιστημονικό Συμπόσιο Ποντιακού Πολιτισμού φαίνεται ότι αυτή η έλλειψη στοιχείων και έρευνας έχει να κάνει με μια συνειδητή επιλογή παράβλεψης και αδιαφορίας από την πλευρά πολιτιστικών φορέων, ερευνητικών κέντρων και του ίδιου του κράτους ως προς το ενδιαφέρον για τους πληθυσμούς αυτούς, οι οποίοι, σημειωτέον, πλειοψηφούσαν σε σχέση με αυτούς του Ανατολικού Πόντου. Βάσει στοιχείων της εισήγησης, ο ευρύτερος Δυτικός Πόντος αριθμούσε 904 χριστιανικούς οικισμούς, τη στιγμή που ο ευρύτερος Ανατολικός Πόντος και το Καρς αριθμούσαν μαζί 652 χριστιανικούς οικισμούς. Σε αυτό δηλαδή που στη Ελλάδα σήμερα επίσημα ορίζουμε ως Ποντιακό πολιτισμό, απουσιάζει το μεγαλύτερο κομμάτι αυτού που πραγματικά τον αποτελούσε. Ο βασικότερος λόγος που εξηγεί κάτι τέτοιο είναι η τουρκοφονία αυτού του πληθυσμού, λόγω της οποίας και οδηγήθηκαν στον ελλαδικό χώρο σε πολιτιστική περιθωριοποίηση.

Αυτή η περιθωριοποίηση δημιούργησε μια σύγχυση ταυτότητας και στο συλλογικό *εμείς* από τα ίδια τα μέλη των τουρκόφωνων κοινοτήτων και στον προσδιορισμό του *άλλου* από τους υπόλοιπους. Αυτή η σύγχυση ενίσχυσε τις ήδη υπάρχουσες ταυτοτικές αντιθέσεις στην περιοχή, κάτι που αποτυπώνεται και στην

---

³⁹Ποντιακή διάλεκτος

έρευνά μας με διάφορους τρόπους σε πολλά επίπεδα. Για παράδειγμα, αν και προέρχονται από την ευρύτερη περιοχή της Σαμψούντας, τα μέλη της κοινότητας της λίμνης Πολυφύτου, σε ένα ελληνόφωνο συνομιλιακό περιβάλλον, δεν αυτοπροσδιορίζονται ποτέ ως *Πόντιοι*, καθώς *Πόντιους* θεωρούν μόνο όσους μιλούν την Ποντιακή διάλεκτο⁴⁰, αλλά ως *εμείς*. Σε ένα τουρκόφωνο συνομιλιακό περιβάλλον δε επικρατούν οι λέξεις *biz*⁴¹ ή *Ρουμ* έναντι του *Έλληνα*. Όσον αφορά τους *άλλους*, πλην προσφύγων, τους αποκαλούν κυρίως *ντόπιους* ή *Χασιώτες*⁴², χαρακτηρισμοί που συχνά αποδίδονται με ειρωνικό και υποτιμητικό ύφος σε ένα ταυτοτικό δίπολο *εργατικού, τίμιου πρόσφυγα – τεμπέλη, τυχολιόχτη ντόπιου*, του οποίου η κατασκευή έχει να κάνει και με την υπεράσπιση της ταυτότητας της κοινότητας, που για τους ντόπιους ήταν απλά *τουρκόσποροι*.

Η σύγχυση ταυτότητας έχει τις ρίζες της στις εξελίξεις στα εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας τον 19^ο αιώνα και τις νέες εθνικές ταυτότητες που αναδύονται, μια κατάσταση που αποτυπώνεται και στα ίδια τα νέα κράτη τα οποία προσπαθούν να ορίσουν την κάθε εθνικότητα. Η εθνότητα των *Ρουμ* θα αποδοθεί ως *γένος των Ρωμιών* για τις ανάγκες της ελληνικής εθνικής αφήγησης και ταυτότητας, όπου ο *Ρωμιός* ταυτίζεται με τον Έλληνα και κυρίως με την ελληνοφωνία, παραγκωνίζοντας το σύνολο των χαρακτηριστικών των *Ρουμ*, όπως η τουρκοφωνία και η αραβοφωνία. Παρόλα αυτά για να δούμε την έκταση αυτής της σύγχυσης, ακόμα και η ταύτιση του ελληνόφωνου *Ρωμιού* με τον Έλληνα σε αρκετές περιπτώσεις προβληματίζει. Υπήρξαν σημαντικές απόπειρες από μερίδα της διανοήσης του νεοελληνικού διαφωτισμού να απογαλακτιστούν από την ταυτότητα του *Ρωμιού* υιοθετώντας αυτές του Έλληνα ή του *Γραικού* (Δημαράς 2007: 82-86) ήδη από τον 19^ο αιώνα.

Μετά την εγκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα επικράτησαν συγκεκριμένες ταυτότητες με κύρος, για να χαρακτηρίσουν τον *Μικρασιατικό ελληνισμό*⁴³. Ταυτότητες που αδιαμφισβήτητα είχαν έντονους εθνικούς συμβολισμούς όπως αυτή του *Πόντιου* και του *Κωνσταντινοπολίτη*, όπου σε πρώτο επίπεδο τόνιζαν την ελληνικότητα μέσα από την ελληνοφωνία, και σε δεύτερο επίπεδο πρόβαλαν μια

---

⁴⁰Σε αυτήν την περίπτωση έχουμε καθαρά υιοθέτηση της επίσημης ελληνικής αφήγησης για τα χαρακτηριστικά της ταυτότητας του *Πόντιου*.

⁴¹*Εμείς* στην Τουρκική γλώσσα

⁴²Κάτοικοι της ευρύτερης περιοχής Χασίων και Αντιχασίων

⁴³Είναι η άποψη που θέλει τη Μικρά Ασία να είναι κοιτίδα του ελληνικού πολιτισμού και τον χριστιανικό πληθυσμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, συλλήβδην, να αποτελεί φορέα αυτού.

υποτιθέμενη συνολική ευημερία αυτών των ανθρώπων σε σχέση με τους υπόλοιπους στα χρόνια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Επειδή η ελληνικότητα ταυτιζόταν με τη γλώσσα, η τουρκοφωνία μερίδας των προσφύγων εκλαμβάνονταν από τους ελληνόφωνους γηγενείς ως σημάδι μη εθνικής καθαρότητας, άποψη που υιοθετούνταν σε πολλές περιπτώσεις από πρόσωπα του κράτους και της πολιτικής (Μαραντζίδης 2006). Αυτή η αντίληψη έφτασε και μέσα στις τάξεις του προσφυγικού πληθυσμού όπου δημιουργήθηκε καχυποψία μεταξύ ελληνόφωνων και τουρκόφωνων προσφύγων. Όσον αφορά τους πρόσφυγες του Πόντου, αυτή η καχυποψία και η εχθρότητα, όπου εκδηλώθηκε κυρίως στα αστικά κέντρα, οδήγησε στην περιφρόνηση των τουρκόφωνων του Πόντου από τους ελληνόφωνους του Πόντου σε τέτοιο σημείο που οι πρώτοι να μην θεωρούνται σήμερα *Πόντιοι* (Μαραντζίδης 2006).

Οι τουρκόφωνοι *Ρουμ* στην Ελλάδα έμειναν να χαρακτηρίζονται ως απλά *τουρκόφωνοι*, ενώ σε κάποιες περιοχές, όπως στο νομό Κοζάνης, τους συναντάμε και ως *αούτηδες*⁴⁴. Οι Τουρκόφωνοι του Δυτικού Πόντου, της Καππαδοκίας και άλλων περιοχών άρχισαν σταδιακά να μελετώνται και να μπαίνουν στο ερευνητικό πεδίο από τη δεκαετία του 1990 και μετά. Στις κοινότητές τους επιβλήθηκαν και κυριάρχησαν συστηματικά, μέσω κυρίως παραδοσιακών συλλόγων, ξένα προς τα δικά τους πολιτιστικά στοιχεία (μουσική, χορός, ήθη, έθιμα, γλώσσα) της ελληνόφωνης προσφυγιάς. Έτσι, στη δίγλωσση στα τουρκικά και τα ελληνικά κοινότητα της λίμνης Πολυφύτου, στα πανηγύρια των χωριών έρχονται πλέον ελληνόφωνοι Πόντιοι καλλιτέχνες και μόνο στο κλείσιμο του γλεντιού ακούγονται και τουρκόφωνα τραγούδια. Παρόλα αυτά, γνωρίζουμε ότι στους γάμους και της 3^{ης} γενιάς της κοινότητας, δηλαδή μέχρι τη δεκαετία του '90, το μουσικό ρεπερτόριο ήταν σχεδόν αποκλειστικά τουρκόφωνο.

3.3 Εγκατάσταση στο νομό Κοζάνης: Ιστορικά και δημογραφικά στοιχεία

Η δίγλωσση στα τουρκικά και τα ελληνικά κοινότητα της λίμνης Πολυφύτου είναι αναπόσπαστο κομμάτι της μεγάλης προσφυγιάς από τη Μικρά Ασία, των ανθρώπων που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους με την κατάρρευση του μικρασιατικού μετώπου το καλοκαίρι του 1922 που σήμανε την έξοδο από την

---

⁴⁴Επειδή, λέγεται, πρόφεραν την αντωνυμία *αυτός* ως *αούτος*

Ανατολία (σημερινή Τουρκία) περίπου 1.500.000 προσφύγων που εγκαταστάθηκαν σε διάφορα μέρη της Ελλάδας ή του εξωτερικού ως το 1927. Από αυτούς 1.200.000 άτομα είχαν φτάσει στην Ελλάδα ως τα τέλη του 1922, ενώ ο υπόλοιπος πληθυσμός σταδιακά, κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων της Λωζάννης (20 Νοεμβρίου – 24 Ιουλίου 1923) και μετά. Το νομικό πλαίσιο καθορίστηκε με την Συμφωνία Ανταλλαγής των ελληνοτουρκικών πληθυσμών, τις 30 Ιανουαρίου 1923, που εντάχτηκε στο τελικό κείμενο της Συνθήκης της Λωζάννης που υπογράφηκε τις 24 Ιουλίου 1923 (Γιωλτζόγλου 2011: 92-298). Στην ελληνική Μακεδονία εγκαταστάθηκε το 51% περίπου των προσφύγων(638.253) και απ' αυτούς το 90% σε αγροτικές περιοχές αλλάζοντας ριζικά την εθνολογική σύσταση του πληθυσμού της που από το 42.6% πριν από το 1912 έγινε 88.8%το 1926, με ανάλογη μείωση του μουσουλμανικού πληθυσμού από 48% σε 12% (Μπουφίκου 2006).

Μεγάλος αριθμός προσφύγων εγκαταστάθηκε στον νομό Κοζάνης, στον οποίο υπήρξε ένας σημαντικός αριθμός μουσουλμανικού πληθυσμού που διευκόλυνε αργότερα την εγκατάσταση των προσφύγων μιας και υπήρχαν έτοιμα χωριά που άφηνε πίσω του ο μουσουλμανικός πληθυσμός. Σύμφωνα με στοιχεία της Εθνολογικής στατιστικής πληθυσμού ελληνικής Μακεδονίας, το 1916, η δημογραφική σύνθεση του πληθυσμού στο Νομό Κοζάνης είχε ως εξής (Κοντογιώργη 1998: 197-224):

1.Στις αγροτικές περιοχές Νομού Κοζάνης

Νομός	Κοζάνης
Έλληνες	146.065
Μουσουλμάνοι	56.032
Σλάβοι Εξαρχικοί	2.513
Βούλγαροι	-
Εβραίοι	-
Άλλοι	-
Σύνολο	205.108

2. Στην πόλη Κοζάνη

<i>Νομός</i>	<i>Κοζάνης</i>
Έλληνες	11.029
Μουσουλμάνοι	-
Σλάβοι Εξαρχικοί	-
Βούλγαροι	-
Εβραίοι	-
Άλλοι	-
Σύνολο	11.029

Η αναχώρηση των πρώτων ανταλλάξιμων μουσουλμάνων ξεκίνησε ένα μήνα μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης (24 Ιουλίου 1923) και την επικύρωσή της από την ελληνική κυβέρνηση, τον Αύγουστο του 1923, και ολοκληρώθηκε το καλοκαίρι του 1924. Η διαδικασία αυτή είχε δύο φάσεις: α) από τον Ιανουάριο ως την 1^η Μαΐου 1924 και β) από τον Μάιο μέχρι τον Ιούλιο του 1924. Οι περισσότεροι μουσουλμάνοι τελικά αποχώρησαν τη δεύτερη περίοδο (Γιωλτζόγλου 2011, Απ 2000).

Μουσουλμάνοι στην Κοζάνη και τα Καϊλάρια ⁴⁵						
υποδιοίκηση	Σε αμιγή χωριά		Σε μικτά χωριά		Σύνολο	
	σπίτια	κάτοικοι	σπίτια	κάτοικοι	σπίτια	κάτοικοι
Κοζάνης	4.419	21.632	210	820	4.629	22.452
Καϊλαρίων		11.635		10.960		22.595
Σύνολο		33.267		11.780		45.047

Λόγω της δύσκολης γεωγραφικής θέσης της Δυτικής Μακεδονίας οι πρώτοι πρόσφυγες φτάνουν στην περιοχή στα τέλη του 1922 και εγκαθίστανται περί τους 6.030 στο Νομό Κοζάνης και 3.746 στο Νομό Φλώρινας, ενώ στα τέλη του 1925, που ολοκληρώνεται σχεδόν η ανταλλαγή, στην υποδιοίκηση της Κοζάνης, σε 63

⁴⁵Καϊλάρια είναι η παλιά ονομασία της Πτολεμαΐδας

οικισμούς, εγκαταστάθηκαν 4.595 οικογένειες με 17.088 μέλη και στα Καϊλάρια, σε 38 οικισμούς, εγκαταστάθηκαν 6.697 οικογένειες με 26.257 άτομα (Πελαγίδης 1994: 67-70). Η σύσταση του πληθυσμού είχε αλλάξει καθοριστικά.

Πληθυσμιακή κατάσταση Νομού Κοζάνης						
Νομός Επαρχίες	Πληθυσμός το 1920			Πληθυσμός το 1928		
	Ολικός	Αναχωρήσαντες Τούρκοι- Βούλγαροι	Υπόλοιποι	Ολικός	Πρόσφυγες	Ντόπιοι
Νομ. Κοζάνης	163.000	68.268	94.736	166.523	53.051	113.472
Επαρχ. Κοζάνης	54.735	24.695	30.040	52.621	18.424	34.197

Ο μεγάλος αριθμός των προσφύγων και η αδυναμία του κράτους να εκπονήσει ένα οργανωμένο σχέδιο εγκατάστασης των προσφύγων προκάλεσε δυσεπίλυτα προβλήματα στην ένταξη αυτών στον παραγωγικό και κοινωνικό ιστό της χώρας, ενώ η κατάσταση επιδεινώθηκε και από την επιφυλακτικότητα έως και εχθρότητα που επέδειξαν οι γηγενείς πληθυσμοί απέναντί τους. Η αρνητική αντιμετώπιση του *άλλου* από τους γηγενείς είχε να κάνει κυρίως με το ότι ένας νέος πληθυσμός αγνώστων με τελείως διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά και γλώσσα διεκδικεί αναγκαστικά χώρο και ζωή. Αυτό δυναμίτιζε την κατάσταση αν σκεφτούμε τα μέτρα προστασίας του κράτους υπέρ των προσφύγων, όπως παραχώρηση κατοικιών, οικοπέδων, καλλιεργήσιμων εκτάσεων, εργαλείων και σπόρων, δανείων κτλ. Επίσης υπάρχει και μια πολιτική διάσταση που αφορούσε και το πώς έβλεπε ο κρατικός μηχανισμός τους πρόσφυγες, τους οποίους θεωρούσε οπαδούς της βενιζελικής παράταξης (Πολατίδης 2016: 39).

Οι πρόσφυγες πολύ σύντομα επιδίωξαν την οργάνωσή τους κυρίως σε αγροτικούς συνεταιρισμούς (36 στην επαρχία Εορδαίας) αλλά και επαγγελματικά

σωματεία για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων τους και το 1929 εγκαινιάστηκε το Γεωργικό Επιμελητήριο Κοζάνης (Πελαγίδης 1994: 187-194).

Εκτός από τα εγκαταλειμμένα μουσουλμανικά σπίτια που διανεμήθηκαν στους πρόσφυγες κτίστηκαν και 42.826 προσφυγικές κατοικίες. Στη Μακεδονία, κτίστηκαν 1.381 συνοικισμοί και παραχωρήθηκαν 5.629.210 στρέμματα γης μαζί με τα αναγκαία εργαλεία και ζώα, ενώ μέχρι το 1930 υπέρ της αποκατάστασης αυτών προβλεπόταν το 5.5% του ΑΕΠ, δηλ. 2.535.290.000 δραχμές. Από τους διαθέσιμους για τον σκοπό αυτό πόρους το 71,63% δόθηκε για τον εποικισμό σε αγροτικές εκτάσεις και το 5,16% για την αστική εγκατάσταση, ενώ δυσκολότερη αποδείχτηκε η πρώτη καθώς απαιτούσε ισόρροπη μέριμνα τόσο για την εξασφάλιση στέγης όσο και της κατάλληλης καλλιεργήσιμης γης (Κοντογιώργη 1992: 48). Οι εγκαταστημένοι στις επαρχίες της Κοζάνης πρόσφυγες επιπλέον αντιμετώπισαν το πρόβλημα της έλλειψης επαρκούς πόσιμου νερού σε χωριά και οικισμούς είτε εξαιτίας της άσχημης κατάστασης των υποδομών, των υδραγωγείων και των σωληνώσεων, είτε εξαιτίας της ανυπαρξίας αυτών. Συναφές ήταν και το πρόβλημα της υγειονομικής προστασίας από τις θανατηφόρες ασθένειες. Οι περισσότεροι θάνατοι αποδίδονται στην ελονοσία και στις κακουχίες κι αυτό συνέβαλε στη μείωση του αριθμού των γεννήσεων και στην κατακόρυφη αύξηση του ποσοστού των θανάτων. Για την αντιμετώπισή τους, η ΕΑΠ αγόρασε ορισμένες ποσότητες φαρμάκων (1925) και ο Αμερικανικός Ερυθρός Σταυρός απέστειλε πέντε (5) τόνους φάρμακα. Στις επαρχίες της Κοζάνης και Πτολεμαΐδας, από τον Ιούλιο 1925 ως τον Ιούνιο 1926, βρέθηκε μεγάλος αριθμός συμπτωμάτων ελονοσίας σε πρόσφυγες, κυρίως εξαιτίας των λιμνών και ορισμένων εποχιακών ελών, όπως του Σαριγκιόλ. Παράλληλα δημιουργήθηκαν στην περιοχή του Εποικιστικού Γραφείου Κοζάνης αγροτικά ιατρεία (αστυϊατρεία) στο Καπνοχώρι, στην Ποντινή, στον Βαθύλακκο και στην Κιβωτό. Ουσιαστικό βήμα υπήρξε και η ίδρυση των Προσφυγικών Νοσοκομείων στην Κοζάνη(1923) και στην Πτολεμαΐδα (1924), αν και η έλλειψη κατάλληλου ιατρικού και νοσοκομειακού προσωπικού ανέστελλαν την ομαλή λειτουργία τους (Πελαγίδης 1994: 135-143). Ανάμεσα στις υποχρεώσεις κάθε κράτους που ορίζονταν από τη Σύμβαση Ανταλλαγής ήταν η αποτίμηση των προσφυγικών περιουσιών και η αποζημίωσή τους. Αυτό ήταν εύκολο για τους μουσουλμάνους της Ελλάδας καθώς αποχώρησαν οργανωμένα μετά τη Συνθήκη της Λωζάννης(Ιούλιος 1923) και παντελώς αδύνατο για τους χριστιανικούς

πληθυσμούς της Μικράς Ασίας που έφτασαν στην Ελλάδα πριν από την υπογραφή αυτής:

«Άρθρον 14. Η Επιτροπή θέλει παραδώσει εις τον ενδιαφερόμενον ιδιοκτήτην δήλωσιν αναγράφουσαν το εις αυτόν οφειλόμενον ποσόν εκ της στερήσεως της περιουσία του, ήτις περιουσία θέλει παραμείνη εις την διάθεσιν της Κυβερνήσεως επί του εδάφους της οποίας αύτη κείται.»(Γιωλιτζόγλου 2011: 396-409).

Για τον λόγο αυτό οι πρόσφυγες κατέθεταν δηλώσεις απολεσθέντων περιουσιών στα αντίστοιχα Γραφεία Εποικισμού μέσω επιτροπών στις οποίες συμμετείχαν πρόσφυγες - άτομα εμπιστοσύνης από τις περιοχές καταγωγής τους στην Μικρά Ασία, για να ελέγχουν, όσο ήταν εφικτό, την αλήθεια των δηλωμένων περιουσιών. Αναφέρονται χαρακτηριστικά 7.259 δηλώσεις στην επαρχία Καϊλαριών και 12.348 στην επαρχία Κοζάνης. Το υποκατάστημα της Εθνικής Τράπεζας Ελλάδος της Κοζάνης διέθεσε στους πρόσφυγες 4.120 ανταλλάξιμα κτήματα συνολικής αξίας 65.3000.000 δραχμών (Πελαγίδης 1994: 148-150).

Στον νομό Κοζάνης εγκαταστάθηκαν πρόσφυγες από διάφορα μέρη της Τουρκίας, κυρίως όμως πληθυσμοί του ευρύτερου Πόντου, ελληνόφωνοι και τουρκόφωνοι. Αυτό που πραγματικά συνέβαινε ήταν η προσπάθεια από την πλευρά των προσφύγων να εγκατασταθούν λίγο πολύ πάνω στις ίδιες κοινοτικές δομές που άφησαν πίσω τους. Έτσι παρατηρείται στην Κοζάνη γειτονικά προσφυγικά χωριά να ήταν γειτονικά και στο τουρκικό έδαφος ή γειτονικοί οικισμοί μιας περιοχής του Πόντου να ενώνονται σε ένα ενιαίο χωριό κατά την εγκατάστασή τους στην Ελλάδα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθούν κοινότητες με κοινή γεωγραφική αφετηρία και κατ' επέκταση και γλώσσα. Αυτό που βλέπουμε στο νομό Κοζάνης είναι ομάδες χωριών που χαρακτηρίζονται για την ελληνοφωνία τους και άλλα για την τουρκοφωνία τους. Στα πρώτα έχουμε τους *Πόντιους*, ενώ στα δεύτερα τους *Τουρκόφωνους*. Στα νοτιοανατολικά του Νομού Κοζάνης, στο Δήμο Σερβίων – Βελβεντού υπάρχει μια ομάδα προσφυγικών χωριών *τουρκόφωνων* που αποτελούν σήμερα τη δίγλωσση κοινότητα στα τουρκικά και τα ελληνικά της λίμνης Πολυφύτου⁴⁶.

---

⁴⁶Για λεπτομερή ενημέρωση βλέπετε στο συνημμένο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

3.4 Πεδίο Έρευνας

Το δικό μας πεδίο έρευνας εστιάζει σε 5 χωριά βόρεια και νότια του ποταμού Αλιάκμονα (σήμερα λίμνης Πολυφύτου) που είναι: οι Αυλές, οι Γούλες (νότια), τα Ιμερα, τα Λεύκαρα και ο Ροδίτης (βόρεια), με τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

1. Αυλές⁴⁷

Παλιά ονομασία	1923 μουσουλμανικός πληθυσμός	1928 προσφυγικός πληθυσμός	1926 περιοχές προέλευσης
		οικογένειες: 30 άτομα: 109 μικτός οικισμός	Μ.Ασία: 0 Πόντος : 31 Θράκη:0
	Απογραφή 1920 άτομα: 146	Απογραφή 1928 άτομα: 295	

⁴⁷ Αυλές-Επαρχία Κοζάνης, Δ/μα 16-3-1920 (Φ.Ε.Κ. 74/1920). Ο συνοικισμός Αυλές αποσπάστηκε από την κοινότητα Σερβίων. Βλ. Αλέξ. Θ. Δρακάκης, Στυλ. Ι. Κούνδουρος, *Αρχεία περί της συστάσεων και εξέλιξης των Δήμων και Κοινοτήτων 1836 -1939 και της Διοικητικής διαιρέσεως του κράτους*, τόμος Β, σ. 513 (Μαρούδη 2009: 76)

2.Γούλες⁴⁸

<i>Παλιά ονομασία</i>	<i>1923 μουσουλμανικός πληθυσμός</i>	<i>1928 προσφυγικός πληθυσμός</i>	<i>1926 περιοχές προέλευσης</i>
		οικογένειες: 40 άτομα: 122 μικτός οικισμός	Μ.Ασία: Πόντος: 35 Θράκη:
	Απογραφή 1920 άτομα: 76	Απογραφή 1928 άτομα: 236	

3.Ίμερα⁴⁹

<i>Παλιά ονομασία</i>	<i>1923 μουσουλμανικός πληθυσμός</i>	<i>1928 προσφυγικός πληθυσμός</i>	<i>1926 περιοχές προέλευσης</i>
Χεϊμπελή	οικογένειες: 679 άτομα: 1338 αμιγής οικισμός	οικογένειες: 130 άτομα: 469 αμιγής οικισμός	Μ.Ασία : 5 Πόντος: 101 Θράκη : 1 Καύκασος: 24
	Απογραφή 1920 άτομα: 1338	Απογραφή 1928 άτομα: 404	

⁴⁸Γούλες-Επαρχία Κοζάνης, Δ/μα 30-6-1920 (Φ.Ε.Κ. 158/1920). Ο συνοικισμός Γούλες αποσπάστηκε από την κοινότητα Σερβίων. Βλ. Αλέξ. Θ. Δρακάκης, Στυλ. Ι. Κούνδουρος, *Αρχεία περί της συστάσεων και εξέλιξεως των Δήμων και Κοινοτήτων 1836 -1939 και της Διοικητικής διαιρέσεως του κράτους*, τόμος Β, σ. 515 (Μαρούδη 2009: 88)

⁴⁹Ίμερα (τ.Χεϊμπελη)-Επαρχία Κοζάνης, Δ/μα 19-12-1918 (Φ.Ε.Κ. 260/1918). Ο συνοικισμός και η κοινότητα Χεϊμπελη μετονομάστηκαν σε κοινότητα Ίμερα Δ/σμα 20-1-1927 (Φ.Ε.Κ. 18/1927). Βλ. Αλέξ. Θ. Δρακάκης, Στυλ. Ι. Κούνδουρος, *Αρχεία περί της συστάσεων και εξέλιξεως των Δήμων και Κοινοτήτων 1836 -1939 και της Διοικητικής διαιρέσεως του κράτους*, τόμος Β, σ. 517 (Μαρούδη 2009: 91)

4.Λεύκαρα⁵⁰

<i>Παλιά</i>	<i>1923</i>	<i>1928</i>	<i>1926</i>
<i>ονομασία</i>	<i>μουσουλμανικός</i> <i>πληθυσμός</i>	<i>προσφυγικός</i> <i>πληθυσμός</i>	<i>περιοχές</i> <i>προέλευσης</i>
ΆκΣακλή	οικογένειες: άτομα: οικισμός Απογραφή 1920 άτομα: 1457	οικογένειες: 254 άτομα: 864 αμιγής οικισμός Απογραφή 1928 άτομα: 707	Μ.Ασία: 27 Πόντος: 227 Θράκη:

5.Ροδίτης⁵¹

<i>Παλιά</i>	<i>1923</i>	<i>1928</i>	<i>1926</i>
<i>ονομασία</i>	<i>μουσουλμανικός</i> <i>πληθυσμός</i>	<i>προσφυγικός</i> <i>πληθυσμός</i>	<i>περιοχές</i> <i>προέλευσης</i>
Χατζή Ομουρλού	οικογένειες: 40 άτομα: 309 αμιγής οικισμός Απογραφή 1920 άτομα: 309	οικογένειες: 65 άτομα: 241 αμιγής οικισμός Απογραφή 1928 άτομα: 285	Μ.Ασία: 11 Πόντος: 53 Θράκη

⁵⁰Λεύκαρα (τ. ΑκΣακλή)-Επαρχία Κοζάνης, Δ/μα 19-12-1918 (Φ.Ε.Κ. 260/1918). Ο συνοικισμός και η κοινότητα ΑκΣακλή μετονομάστηκαν σε κοινότητα «Λεύκαρα» Δ/σμα 20-1-1927 (Φ.Ε.Κ. 18/1927). Βλ. Αλέξ. Θ. Δρακάκης, Στυλ. Ι. Κούνδουρος, *Αρχεία περί της συστάσεων και εξέλιξεως των Δήμων και Κοινοτήτων 1836 -1939 και της Διοικητικής διαιρέσεως του κράτους*, τόμος Β, σ. 522 (Μαρούδη 2009: 118)

⁵¹Ροδίτης (τ. Χατζή Ομουρλού)-Επαρχία Κοζάνης, Δ/μα 19-12-1918 (Φ.Ε.Κ. 260/1918). Ο συνοικισμός και η κοινότητα Χατζή Ομουρλού μετονομάστηκαν σε κοινότητα «Ροδίτη» Δ/σμα 20-1-1927 (Φ.Ε.Κ. 18/1927). Βλ. Αλέξ. Θ. Δρακάκης, Στυλ. Ι. Κούνδουρος, *Αρχεία περί της συστάσεων και εξέλιξεως των Δήμων και Κοινοτήτων 1836 -1939 και της Διοικητικής διαιρέσεως του κράτους*, τόμος Β, σ.529-530 (Μαρούδη 2009: 148)

3.5 Κοινωνική ζωή και ιστορική πορεία της κοινότητας

Τα χωριά έρευνας, Αυλές, Γούλες, Ροδίτης, Λεύκαρα και Ίμερα παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά καθώς τα ενώνει αφενός η γεωγραφική γειτονία και η σύνδεσή τους με τον ποταμό Αλιάκμονα αφετέρου η παρόμοια, σχεδόν ταυτόσημη, κοινωνική ζωή και ιστορική πορεία. Τα δύο πρώτα, νότια του ποταμού, αποτελούνται από μικτό πληθυσμό, ντόπιων και προσφύγων από την Μ.Ασία και τον Πόντο κυρίως, ενώ τα άλλα τρία, στα βόρεια του ποταμού, ολοκληρωτικά από πρόσφυγες καθώς κατοικούνταν από μουσουλμανικούς πληθυσμούς που ανταλλάχτηκαν με τη Συνθήκη της Λωζάνης.

Οι κάτοικοι ασχολήθηκαν εξ αρχής με τη γεωργία και την κτηνοτροφία για την κάλυψη των βασικών βιοποριστικών τους αναγκών. Τα μέσα και η γη που τους παραχωρήθηκε ήταν ανεπαρκής, η αναγκαστική σύναψη δανείου, ακόμη και με ευνοϊκούς όρους, για την έναρξη οποιασδήποτε οικονομικής δραστηριότητας, ακόμη και για την καλλιέργεια της γης, σήμαινε τεράστιες δυσκολίες για την επιβίωσή τους. Η έλλειψη υποδομών ύδρευσης, αποχέτευσης, συγκοινωνίας, υγείας και παιδείας έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην επί πολλές δεκαετίες καθυστέρηση της ανάπτυξής τους.

Η δεκαετία του '40 (Κατοχή και Εμφύλιος), με τις τεράστιες καταστροφές που προκάλεσε σε πανελλήνια και τοπική κλίμακα, ενίσχυσε περαιτέρω τα φαινόμενα στασιμότητας και υπανάπτυξης, ενώ κατά τη δεκαετία του πενήντα καταβλήθηκε μεγάλη προσπάθεια για την επούλωση των πληγών και των καταστροφών που είχαν προκληθεί.

Η δεκαετία του εξήντα αποτέλεσε σημαντικό σταθμό στην ζωή των χωριών αυτών. Οι προσπάθειες μιας ολόκληρης γενιάς, της πρώτης γενιάς των προσφύγων, να κερδίσουν μια αξιοπρεπή ζωή για τις οικογένειές τους είχαν αποτύχει ολοκληρωτικά, γι' αυτό αναζήτησαν νέες λύσεις σε νέες πατρίδες, ως μετανάστες αυτή τη φορά. Πρώτα στο εσωτερικό της χώρας, σε γειτονικά αστικά κέντρα (Κοζάνη) κι αργότερα σε Θεσσαλονίκη και Αθήνα, κυρίως όμως στο εξωτερικό: Γερμανία, Βέλγιο, Αυστρία αλλά και Αυστραλία.

Η κυβέρνηση Κωνσταντίνου Καραμανλή υπέγραψε σχετική απόφαση με τη Γερμανία (1959) για την αποστολή ελλήνων εργατών. Ήταν κυρίως η δεύτερη γενιά των προσφύγων, προς ενίσχυση της αναπτυσσόμενης τότε γερμανικής οικονομίας. Η μετανάστευση αφενός επιδίωκε εκτόνωση της κοινωνικής δυσαρέσκειας, εξαιτίας της οικονομικής κατάστασης της χώρας, αφετέρου ενίσχυε την ελληνική οικονομία με ξένο συνάλλαγμα, που τακτικά πια οι μετανάστες εργάτες έστελναν στις οικογένειές τους. Το γεγονός της μετανάστευσης αποτέλεσε και την πρώτη μορφή αιμορραγίας σε ανθρώπινο δυναμικό. Τον δημογραφικό δυναμισμό των χωριών αυτών, στις αρχές της δεκαετίας του εξήντα, ακολούθησε η δημογραφική συρρίκνωση που συνεχίστηκε και στις επόμενες δεκαετίες.

Κατά τη δεκαετία του εβδομήντα εμφανίζονται και τα πρώτα σημάδια οικονομικής και κοινωνικής ανάκαμψης και βελτίωσης όλων των έργων υποδομής. Αρκετοί από τους μετανάστες επέστρεψαν στα χωριά τους και επιδόθηκαν σε επενδύσεις στην γεωργία και την κτηνοτροφία. Αγόρασαν σύγχρονα εργαλεία – κυρίως τρακτέρ και θεριζοαλωνιστικές μηχανές, έκαναν αρδευτικά έργα και ενίσχυσαν την απόδοση των κτημάτων τους. Πέρα από τις παραδοσιακές καλλιέργειες δημητριακών, ασχολήθηκαν συστηματικότερα με τον καπνό, το καλαμπόκι, το τριφύλλι, την αμπελοκαλλιέργεια.

Τα χωριά θα αλλάξουν εντελώς εικόνα τη δεκαετία του ογδόντα. Οι υποδομές έχουν σχεδόν ολοκληρωθεί, όλα τα χωριά διαθέτουν δρόμους, ρεύμα, νερό, αποχετευτικό σύστημα, πρωτοβάθμιες μονάδες υγείας. Νέοι και μορφωμένοι θα αξιοποιήσουν ευρωπαϊκά, κοινοτικά προγράμματα και θα δημιουργήσουν τις βάσεις για ατομικές οικονομικές επιχειρήσεις, όπως σύγχρονες αγροτικές επιχειρήσεις, μονάδες παραγωγής και επεξεργασίας γαλακτοκομικών προϊόντων, συνεταιρισμούς ελιάς και ελαιολάδου.

Όμως, σήμερα τα χωριά αυτά έχουν σχεδόν ερημώσει από νέους ανθρώπους. Πολλοί από αυτούς, λίγοι της τρίτης γενιάς προσφύγων και περισσότεροι της τέταρτης, διατηρούν τις οικονομικές τους επιχειρήσεις στα χωριά τους, όμως διαμένουν μονίμως σε γειτονικά αστικά κέντρα, κυρίως στην Κοζάνη, για λόγους κοινωνικούς και πολιτιστικούς. Στα χωριά έμειναν λίγοι υπέργηροι της δεύτερης γενιάς, πολλοί συνταξιούχοι της τρίτης και εκείνοι της τέταρτης γενιάς που επέλεξαν να μην μεταναστεύσουν σε γειτονικά αστικά κέντρα.

4. Η ΕΡΕΥΝΑ

4.1 Πληροφορητές/τριες και μεθοδολογία

Πληροφορητές/τριες και μεθοδολογία

	<i>Άνδρες</i>	<i>Γυναίκες</i>	<i>Σύνολο</i>
Αυλές	3	10	13
Γούλες	6	2	08
Ροδίτης	5	1	06
Λεύκαρα	2	2	04
Ίμερα	6	1	07
Συνολικά	22	16	38

Τα δεδομένα που χρησιμοποιούνται στην παρούσα μελέτη προέρχονται από μια εθνογραφικού τύπου έρευνα η οποία πραγματοποιήθηκε σε ένα διάστημα τριών με τεσσάρων μηνών με επισκέψεις στα χωριά της κοινότητας. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν μέσω συμμετοχικής παρατήρησης, συνεντεύξεων και σημειώσεων. Συνολικά παρατηρήσαμε τη γλωσσική συμπεριφορά 38 δίγλωσσων ομιλητών/τριών κι από αυτούς οι 22 ήταν άντρες και οι 16 γυναίκες. Κατά χωριό, η κατανομή τους είναι: από τις Αυλές-13 (10 γυναίκες,3 άνδρες) και από τις Γούλες-8 (2 γυναίκες, 6 άνδρες), δηλαδή, 21 από μικτά χωριά, ενώ από αμιγή συνολικά 17.Δηλαδή, από Ροδίτη-6 (1 γυναίκα, 5 άνδρες), Λεύκαρα-4 (2 γυναίκες, 2 άνδρες) και Ίμερα-7 (1 γυναίκα, 6 άνδρες). Οι πληροφορητές/τριες ανήκουν κυρίως στην 2^η γενιά – 26, ενώ στην 3^η υπάρχουν 9 και στην 4^η3. Για να έχουμε μια ηλικιακή εικόνα των τριών γενεών που αναφέρουμε, σε γενικές γραμμές η 2^η γενιά είναι γεννηθείς των δεκαετιών του 1920, 1930 και του 1940, η 3^η γενιά των δεκαετιών του 1950 και του 1960και η 4^η γενιά των δεκαετιών του 1970 και 1980.

Η κατανομή ως προς το χωριό και το φύλο των ομιλητών/τριών είναι τυχαία, διότι οι επισκέψεις μας δεν ήταν προγραμματισμένες από πριν, σχετικά με το ποιους θα συναντήσουμε, αλλά προέκυπταν λίγες ώρες πριν επισκεφθούμε κάποιο χωριό ή ακόμα και αφού φτάναμε σε αυτό. Ενδεικτικά, στο χωριό Ίμερα, η επαφή μας με τα μέλη της κοινότητας έγινε αποκλειστικά στο καφενείο του χωριού.

4.2 Τα δεδομένα

Σε μια πρώτη φάση, αφού εξετάστηκε όλο το υλικό των ηχογραφήσεων έγινε προσπάθεια εντοπισμού των στοιχείων εκείνων που προδίδουν τα αποτελέσματα της γλωσσικής επαφής, με τη βοήθεια του Σταύρου Γιωλιζόγλου (μέλος της δίγλωσσης κοινότητας Πολυφύτου). Επίσης οι Niyazi Karan (δίγλωσσος στην τουρκική και την ελληνική) και Serdar Doguk (τούρκος φιλόλογος) βοήθησαν στην αποσαφήνιση ορισμένων μη κατανοητών λέξεων και φράσεων. Αφού προσδιορίσαμε τις περιπτώσεις που μας απασχολούν, τις κατηγοριοποιήσαμε με βάση τα φαινόμενα της γλωσσικής επαφής που κρίναμε ότι παρατηρούμε. Σε κάθε κατηγορία παρουσιάζουμε μαζί με τη δομή της ΤΛΠ την αντίστοιχη δομή της ΚΤ και της ελληνικής (Ε). Η παρουσία των αντίστοιχων δομών θα μας επιτρέψει να περιγράψουμε την επιρροή των δομών της μιας γλώσσας στην άλλη.

Σε μια δεύτερη φάση, μέσα από τις αφηγήσεις των ομιλητών/τριών σε συνδυασμό με την ιστορική διαδρομή της κοινότητας προσπαθούμε να δούμε τους παράγοντες εκείνους που καθόρισαν την εξέλιξη της ίδιας της διγλωσσίας μέσα στην κοινότητα. Η εξέλιξη αυτή αποτυπώνεται στους ομιλητές/τριες ανά γενιά. Συνοπτικά παρατηρούμε τα εξής:

Η 2^η γενιά παρακολούθησε μαθήματα σε οργανωμένο ελληνικό σχολείο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης μόνο για ένα ή δύο έτη. Αυτό εξηγεί και τη διατήρηση της δυναμικής της μητρικής τουρκικής, έτσι όπως τη συναντάμε στην ΤΛΠ. Δεν κάνει συντακτικά κι εννοιολογικά λάθη και παρουσιάζει ευελιξία στη χρήση μεμονωμένων ελληνικών όρων, όταν δεν γνωρίζει τους αντίστοιχους τουρκικούς. Επίσης παρουσιάζει ευελιξία στη δημιουργία περιφραστικών επιρρηματικών εκφράσεων και συγκροτεί τις προτάσεις με ελεύθερο τρόπο, πέρα από την τάξη της ΚΤ, όπως είναι συνηθισμένο αφενός στον προφορικό λόγο αφετέρου στην ανεπίσημη χρήση του

στην επαρχία. Στη 2^η γενιά η τουρκική γλώσσα διατηρείται ενδοκοινοτικά έχοντας κυρίαρχο ρόλο. Διατηρείται όμως και αργότερα στους χώρους δουλειάς στη Γερμανία και άλλες Ευρωπαϊκές χώρες κατά την περίοδο της μετανάστευσης όπου οι ντόπιοι έρχονται σε επαφή με τούρκους μετανάστες.

Η 3^η γενιά παρακολούθησε σχεδόν όλη την βασική και υποχρεωτική ελληνική εκπαίδευση, αρχικά έξι χρόνια κι αργότερα εννιά ή δώδεκα, γι' αυτό και η τουρκική γλώσσα υποχωρεί. Η γενιά αυτή καταλαβαίνει αρκετά καλά την τουρκική γλώσσα αλλά δεν μπορεί να την χρησιμοποιήσει, γι' αυτό συχνότερα απαντά στην ελληνική γλώσσα. Πολλά από τα μέλη αυτής της γενιάς αν και μεγάλωσαν μέσα σε πλήρως τουρκόφωνο οικογενειακό περιβάλλον, επειδή στα μετέπειτα χρόνια δεν χρησιμοποίησαν τα τουρκικά, σταδιακά τα λησμόνησαν, ώστε να τα κατανοούν αλλά να δυσκολεύονται να παράγουν λόγο.

Τα μέλη της 4^{ης} γενιάς δείχνουν μικρή κατανόηση σε τυποποιημένες φράσεις ή ερωτήσεις, αλλά αδυνατούν πλήρως να παράγουν λόγο.

5. ΠΑΡΕΜΒΟΛΗ, ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΟΜΙΚΗ ΑΝΤΙΓΡΑΦΗ

5.1 Παρεμβολή

Η παρεμβολή σαν φαινόμενο στη γλωσσική επαφή έχει να κάνει με στοιχεία της μητρικής γλώσσας που παρεμβάλλονται στο σύστημα της δεύτερης γλώσσας (Thomason 1986). Παρότι ο δανεισμός και η δομική αντιγραφή παρατηρούνται σε μεγαλύτερη έκταση και αφορούν στοιχεία της δεύτερης, κυρίαρχης ελληνικής που εντοπίζουμε στη μητρική τουρκική, είναι εντυπωσιακό ότι παρεμβολές της τουρκικής στην ελληνική εντοπίζουμε μέχρι και σε ομιλητές/τριες της 3^{ης} γενιάς:

(9) ΓΛΠ: Δεν έκλεψα εγώ λέει κουρίτσι, αυτή ήρθη μόνη της(.) **τη** ρωτάν (.) **μόνος** μου ήρθα λέει.

Ε: Δεν έκλεψα εγώ λέει **το** κορίτσι, αυτή ήρθε μόνη της (.) τη ρωτάν(.)**μόνη** μου ήρθα λέει.

KT: Kız ben kaçırmadım, **o** tek başına geldi diyor (.)**ona** soruyorlar (.) **o** da tek başıma geldim diyor.

(10)ΤΛΠ: Αυτός είναι αλεβίτης και δάσκαλο / δάσκαλος λέει (.) και η γυναίκα τ' και αυτός δάσκαλος και **την** κόρη **τ' δάσκαλο**<χ>.

E: Αυτός είναι αλεβίτης και δάσκαλος λέει (.) και η γυναίκα του και αυτός δάσκαλος και **την** κόρη του **δασκάλα**<χ>.

KT: ObirAlevi, **öğretmen** olduğunu söylüyor (.)karısı da **öğretmen** kizini da **öğretmen**<χ>

(11)ΤΛΠ: Τελευταία τουν έκανι τζιουμπάνου και του έδινε **ένα - δύο αρνί** κάθε χρόνο.

E: Τελευταία τον έκανε βοσκό και του έδινε ένα - δύο αρνιά κάθε χρόνο.

KT: Geçenlerde onu çoban yaptı ve her yıl **bir iki kuzu** veriyordu.

(12)ΤΛΠ: Στο Ιστανμπουλ είναι τα ξαδέρφια μ'

E: Στην Ιστανμπουλ είναι τα ξαδέρφια μου

KT: Kuzenlerim İstanbul'da

Στο παράδειγμα (9) παρατηρούμε την παρεμβολή της τουρκικής στη μη χρήση οριστικού άρθρου. Στην τουρκική δεν υπάρχουν άρθρα ενώ η οριστικότητα δηλώνεται με πτώση. Επίσης βλέπουμε τη σύγχυση στο γένος καθώς η τουρκική δεν έχει γένη. Το ίδιο και παρακάτω, η λέξη *öğretmen* στην ΚΤ μπορεί να σημαίνει και δάσκαλος και δασκάλα (10). Σύγχυση στο γένος παρατηρείται και στο παράδειγμα (12). Στο παράδειγμα (11) έχουμε τη μη εμφάνιση του ουσιαστικού στον πληθυντικό, όταν προηγείται αριθμός. Στην τουρκική όταν προηγείται αριθμός τα επίθετα και τα ουσιαστικά εμφανίζονται στον ενικό. Έτσι στην ΚΤ στο παράδειγμα (11) η λέξη *kuzu*(αρνί) δεν παίρνει το επίθημα του πληθυντικού-*lar* (*kuzu-lar*).

5.2 Λεξικολογικός δανεισμός

- (16) ΤΛΠ: sen ne περιουσία ist-ion⁵⁴?
 εσύ τι περιουσία θέλω-2ΕΝ-ΕΞΕΛ-ΕΡΩΤ
 Ε: εσύ τι περιουσία θέλεις;
 ΚΤ: sen ne gibi mülk ist-iyor-sun?
 εσύ τι σαν περιουσία θέλω-ΕΞΕΛ-2ΕΝ
- (17) ΤΛΠ: çocuh-la⁵⁵ orda κρυφτό oyn-ıyo-la
 παιδί-ΠΛ εκεί κρυφτό παίζω-3ΠΛ
 Ε: τα παιδιά εκεί παίζουν κρυφτό
 ΚΤ: çocuk-lar orda saklambaç oyn-uyor-lar
 παιδί-ΠΛ εκεί κρυφτό παίζω-ΕΞΕΛ-3ΠΛ

Τα παραπάνω παραδείγματα (13,14,15,16,17) μας δείχνουν πως εμφανίζονται οι λέξεις δάνεια από την ελληνική στην τουρκική δίχως την μορφοσυντακτική τους ενσωμάτωση. Ο απλός δανεισμός όπως αναφέραμε έχει να κάνει είτε με την απουσία εννοιολογικών ισοδύναμων, είτε με την εξασθένηση μνήμης. Και στις δύο περιπτώσεις δεν επηρεάζει τη δομή της πρότασης καθώς απλά καλύπτει την «κενή» θέση της τουρκικής. Συνήθως το ποια περίπτωση από τις δύο συναντάμε κάθε φορά που έχουμε λεξικολογικά δάνεια το καταλαβαίνουμε από τον ίδιο τον ομιλητή/τρια. Τις περιπτώσεις εξασθένησης μνήμης για παράδειγμα συχνά τις καταλαβαίνουμε από τυχόν μικρές ή μεγάλες παύσεις του ομιλητή/τριας ή και από εκφράσεις που δείχνουν την προσπάθεια του ομιλητή/τριας να ανακαλέσει λεξιλόγιο. Στις περιπτώσεις απουσίας εννοιολογικού ισοδύναμου η ροή του ομιλητή/τριας είναι κανονική, χωρίς παύσεις που να προδίδουν κάποια δυσκολία στην παραγωγή λόγου.

⁵⁴Το μόρφωμα της εξελικτικής όψης *-iyor* διαφοροποιείται ως προς την αποβολή του τελικού *ı* που μετατρέπεται το *-ıyorsun* σε *-ıyon* στο β' ενικό. Η αποβολή του *ı* στη συγκεκριμένη περίπτωση παρατηρείται και σε άλλες ποικιλίες της τουρκικής, όπως και στην Ροδίτικη τουρκική (Καϊλή & Σπυρόπουλος 2016).

⁵⁵Το *r* αποβάλλεται από το μόρφωμα *-lar, -ler* του τρίτου πληθυντικού προσώπου των ρημάτων

5.3 Λεξικολογική μορφολογική ενσωμάτωση

- (18) ΤΛΠ: ben γραμμάτιον-dan habar-im yoğ-tu
 εγώ γραμμάτιο-ΑΦ είδηση- ΚΤΗ.1ΕΝ δεν έχω-ΠΡΛ
 Ε:εγώ δεν είχα ιδέα για το γραμμάτιο
 ΚΤ: ben-im senet-ten haber-im yok-tu
 εγώ-.ΚΤ γραμμάτιο-ΑΦ είδηση- ΚΤΗ.1ΕΝ δεν έχω-ΠΡΛ
- (19) ΤΛΠ: kesiyoduh κουβέρτα- lar-ı
 κόβω-ΠΡΛ-1ΠΛ κουβέρτα-ΠΛ-ΑΙΤ
 Ε: κόβαμε τις κουβέρτες
 ΚΤ: battaniye-ler-i kes-iyordu-k
 κουβέρτα-ΠΛ-ΑΙΤ κόβω-ΠΡΛ-1ΠΛ
- (20) ΤΛΠ: Γερμανία'ya yaç-tu-h⁵⁶
 Γερμανια- ΔΟΤ φεύγω-ΠΡΛ-1ΠΛ
 Ε: φύγαμε στη Γερμανία
 ΚΤ: Almanya'ya git-ti-k
 Γερμανια- ΔΟΤ πάω-ΠΡΛ-1ΠΛ
- (21) ΤΛΠ: μαμά-m eyle ti-yo-tu⁵⁷
 μαμά-ΚΤΗ.1ΕΝ έτσι λέω-ΠΡΛ-3ΕΝ
 Ε: η μάνα μου έτσι έλεγε

⁵⁶Το *k* στην αρχή των λέξεων μετατρέπεται σε *y*. Για την ακρίβεια πιο σωστά αποδίδεται φωνολογικά με το ελληνικό *γ*.

⁵⁷Το *d* συχνά μετατρέπεται σε *t*.

KT: anne-m   öyle   di-yor-du
μαμά-ΚΤΗ.1ΕΝ   έτσι   λέω-ΠΡΛ-3ΕΝ

(22) ΤΛΠ: yarın de-miş   siz-i   eklisi – ya
          αύριο λέω-ΠΡΛ-1ΕΝ εσείς-ΑΙΤ   εκκλησία – ΔΟΤ
          kotur-eceğ-im⁵⁸
          μεταφέρω-ΜΕΛ-1ΕΝ

Ε: αύριο είπε, θα σας πάω στην εκκλησία

KT: yarın   de-miş   siz-i   kilise-ye
          αύριο   λέω-ΠΡΛ-1ΕΝ   εσείς-ΑΙΤ   εκκλησία – ΔΟΤ
          götür-eceğ-im
          μεταφέρω-ΜΕΛ-1ΕΝ

(23) ΤΛΠ: teleorasi – de   kor-iyο-h   oynıyan-lar-ı,
          τηλεόραση – ΤΟΠ   βλέπω-ΕΞΕΛ-1ΠΛ   χορευτής-ΠΛ-ΑΙΤ
          biz-im gibi oyn-ıyo-la
          εμείς-ΚΤ σαν χορεύω-ΕΞΕΛ-ΠΛ

Ε: βλέπουμε στην τηλεόραση τους χορευτές, χορεύουν σαν εμάς

KT: televizyon-da   oynayan-lar-ı   gör-üyor-uz,
          τηλεόραση-ΤΟΠ   χορευτής-ΠΛ-ΑΙΤ   βλέπω-ΕΞΕΛ-1ΠΛ
          bizim   gibi   oyn-uyor-lar
          εμείς-ΚΤΗ   σαν   χορεύω-ΕΞΕΛ-3ΠΛ

Η τουρκική μας δίνει μια πλούσια ποικιλία καταλήξεων σε πτώσεις⁵⁹ που με τη σειρά τους επιτρέπουν την γραμματική και συντακτική λειτουργία των

⁵⁸Το *g* στην αρχή της λέξης συχνά μετατρέπεται σε *k*. Επίσης στη θέση των λεπτών στρογγυλών φωνηέντων *ö, ü* έχουμε πάντα τα αντίστοιχα χοντρά στρογγυλά φωνήεντα *o, u*.

ουσιαστικών να δηλώνονται από τα μορφολογικά χαρακτηριστικά του και όχι απαραίτητα από τη θέση τους μέσα στην πρόταση (Kornfilt, 1997). Στα παραδείγματα (18-23) η λειτουργία των ελληνικών ουσιαστικών δηλώνεται με τα τουρκικά μορφολογικά χαρακτηριστικά τους.

5.4 Ονοματικοί προσδιορισμοί

Οι ονοματικοί προσδιορισμοί είναι ένα φαινόμενο που συναντάμε πάρα πολύ στην τουρκική γλώσσα, με το οποίο παράγονται καινούργια νοήματα (24α) ή και λέξεις (24β). Αυτοί σχηματίζονται με δύο ουσιαστικά στη σειρά από τα οποία το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό παίρνει κτητικό επίθημα 3^{ου} προσώπου (24). Στην ΤΛΠ συναντάμε με δύο μορφές ονοματικούς προσδιορισμούς: Στην πρώτη, ο λεξικολογικός δανεισμός χρησιμοποιείται απλά για να καλύψει λεξικολογικά κενά (25), ενώ στη δεύτερη για νοηματικές δημιουργίες του ομιλητή/τριας (26).

(24) α. ΚΤ: sokak   köreğ-i
                                  δρόμος   σκυλί-ΚΤΗ.3ΕΝ
                                  Ε: αδέσποτο σκυλί

β. ΚΤ: deniz +   alt-ı =   denizaltı
                                  θάλασσα   κάτω-ΚΤΗ.3ΕΝ
                                  Ε: υποβρύχιο

(25) ΤΛΠ: Yozana   νομός-u-nda
                                  Κοζάνη   νομός-ΚΤΗ.3ΕΝ-ΤΟΠ
                                  Ε: στο νομό Κοζάνης
                                  ΚΤ: Kozani   il-i-nde
                                  Κοζάνη   νομός-ΚΤΗ.3ΕΝ-ΤΟΠ

---

⁵⁹Ονομαστική, Αιτιατική, Δοτική, Τοπική, Αφαιρετική. Σε πολλές γραμματικές πλέον συμπεριλαμβάνεται και η Γενική.

(26)	ΓΛΠ: krevat	yer-i
	κρεβάτι	μέρος-ΚΤΗ.3ΕΝ
	Ε: καμπίνα	
	ΚΤ: kabin	

Στο παράδειγμα (25) η ελληνική λέξη *νομός* ακολουθεί κανονικά τον σχηματισμό του ονοματικού προσδιορισμού *Kozani ili* ‘νομός Κοζάνης’ με κτητικό επίθημα. Στο παράδειγμα (26) έχουμε τη δημιουργία ονοματικού προσδιορισμού με τη λέξη *κρεβάτι*, η οποία προφέρεται ως τουρκική, και τη λέξη *yer* ‘μέρος’. Η απουσία εννοιολογικού ισοδύναμου οδηγεί τον ομιλητή/τρια στο να δημιουργήσει καινούργια νοήματα μέσω του φαινομένου του ονοματικού προσδιορισμού, του οποίου λειτουργία στη τουρκική, γνωρίζει (βλ. παραδείγματα 26).

5.5 Περιφραστικά ρήματα

Στη ρηματική περίφραση παρατηρούμε τις εξής διαφορετικές περιπτώσεις: 1) Το ιδιαίτερο περιεχόμενο της περίφρασης αποδίδεται με τα ελληνικά ουσιαστικά, αλλά διατηρεί τα τουρκικά ρήματα της τουρκικής περίφρασης. (27). 2) Το ιδιαίτερο περιεχόμενο της περίφρασης αποδίδεται πάλι με Ελληνικά ουσιαστικά, αλλά στο ρήμα έχουμε την κατά λέξη αντιγραφή των στοιχείων της αντίστοιχης ελληνικής περίφρασης (28) (29). 3) Η ρηματική περίφραση είναι στην τουρκική με αντιγραφή των στοιχείων της αντίστοιχης ελληνικής περίφρασης (30) (31).

(27)	ΓΛΠ: çorba	keras	et-ti
	σούπα	κέρασμα	κάνω-ΠΡΛ-3ΕΝ
	Ε: κέρασε σούπα		
	ΚΤ: çorba	ikram	et-ti
	σούπα	κέρασμα	κάνω-ΠΡΛ-3ΕΝ

- (28) ΤΛΠ: διαταγή   ζικ-τι
    διαταγή   βγαίνω-ΠΡΛ-3ΕΝ
 Ε: βγήκε διαταγή
 ΚΤ: emir   ζικarıl-dı
    διαταγή   βγαίνω-MΤΒΣ-ΠΡΛ-3ΕΝ
- (29) α. ΤΛΠ: μήνυση   et-ti-m
    μήνυση   κάνω-ΠΡΛ-1ΕΝ
 Ε: έκανα μήνυση
 ΚΤ: dava   aç-ti-m
    δίκη   ανοίγω-ΠΡΛ-1ΕΝ
- β. ΤΛΠ:μήνυση   yap-aço-h
    μήνυση   κάνω-ΜΕΛ-1ΠΛ
 Ε: θα κάνουμε μήνυση
 ΚΤ: dava   aç-acağ-ız
    δίκη   ανοίγω-ΜΕΛ-1ΠΛ
- (30) ΤΛΠ: poz   al-dı
    πόζα   παίρνω-ΠΡΛ-3ΕΝ
 Ε: πήρε πόζα
 ΚΤ: poz   ver-dı
    πόζα   δίνω-ΠΡΛ-3ΕΝ
- (31) ΤΛΠ: hoca   biz-e   sopa   ver-iodu
    δάσκαλος   εμάς-ΔΟΤ   ξύλο   δίνω-ΠΡΛ-3ΕΝ
 Ε: ο δάσκαλος μας έδινε ξύλο
 ΚΤ: hoca   biz-e   sopa   at-ıyordu

Στο παράδειγμα (27) έχουμε ρηματική περίφραση από το ουσιαστικό *κέρασμα* το οποίο αποδίδεται στην τουρκική ως *keras* άρα *keras etmek* αντί του *ikram etmek* ‘κερνάω’ της ΚΤ. Το ρήμα δε δέχεται κάποια αλλαγή. Στο (28) το *emirçikarılmak* (βγαίνει διαταγή) της ΚΤ, αντικαθίσταται από το *emir çikmak* ‘βγαίνει διαταγή’. Η διαφορά των ρημάτων *çikmak* ‘βγαίνω’ και *çikarılmak* ‘κάτι βγαίνει από κάποιον’ είναι ότι το δεύτερο είναι παθητικό ρήμα⁶⁰ της τουρκικής και σχηματίζεται από το μεταβιβαστικό *çikarmak* (βγάζω). Στην παθητική σύνταξη δε γνωρίζουμε ή δε θέλουμε να αναφέρουμε το πραγματικό υποκείμενο που ενεργεί. Στα παραδείγματα (29^α) και (29^β) αντί του *dana açmak* ‘ανοίγω δίκη’ της ΚΤ έχουμε το *μήνυση etmek* και *μήνυση yapmak* όπου και το *etmek* και το *yapmak* σημαίνουν *κάνω*, οπότε *κάνω μήνυση*. Στο παράδειγμα (30) αντί του *roz vermek* ‘δίνω πόζα’ της ΚΤ, έχουμε το *rozalmak* ‘παίρνω πόζα’. Στην περίπτωση του (31) αντί του *sopa atmak* ‘ρίχνω ξύλο’ της ΚΤ, του οποίου αντίστοιχο συναντάμε και στην ελληνική, έχουμε το *sopa vermek* ‘δίνω ξύλο’. Αυτό δηλαδή που παρατηρείται στις παραπάνω προτάσεις είναι η κατά λέξη μετάφραση των μεταφορικών σημασιών των αντίστοιχων ρημάτων της Ελληνικής που όμως στην ΚΤ αυτά τα ρήματα δε διαθέτουν τις ίδιες μεταφορικές σημασίες.

5.6 Αντιγραφή ιδιοματισμού

Στο παρακάτω παράδειγμα ο ιδιοματισμός της Ελληνικής μεταφράζεται κατά λέξη στην ΚΤ:

(32)	ΓΛΠ: Kolokotron ⁶¹	ekmeğ-i-ni	ye-diydi
	Κολοκοτρώνης	ψωμί-ΚΤΗ.3ΕΝ-ΑΙΤ	τρώω-ΠΡΑ
	Ε: ο «Κολοκοτρώνης» είχε φάει τα ψωμιά του		
	ΚΤ: Kolokotron'un	miad-ı	dol-muştu

⁶⁰Τα παθητικά ρήματα της τουρκικής σχηματίζονται από τα ενεργητικά ρήματα με την προσθήκη των -il, -ıl, -ul, -ül μεταξύ ρηματικής ρίζας και απαρεμφάτου, όταν η ρηματική ρίζα λήγει σε σύμφωνο: *çikar-mak* (βγάζω) □ □ *çikar-ıl-mak*

⁶¹Πρόκειται για το πλοίο "Κολοκοτρώνης" το οποίο μετέφερε μετανάστες από τον Πειραιά στην Ιταλία για να καταλήξουν στη Γερμανία τις δεκαετίες του '60 και '70. Με αυτό ταξίδεψαν και τα περισσότερα μέλη της κοινότητας ως μετανάστες. Ο ομιλητής προφέρει την λέξη ως Τουρκική

5.7 Η αντικατάσταση του *-mis* με το *-di*

Οι τουρκογενείς γλώσσες διαθέτουν ειδικά γραμματικά ρηματικά μορφήματα με τα οποία δηλώνεται η έμμεση αντίληψη του ομιλούντος για το λεξικό περιεχόμενο του ρηματικού τύπου τον οποίο χρησιμοποιεί (Κοτζόγλου 2014). Στην Τουρκική γλώσσα η ενδεικτικότητα δηλώνεται με τον σχηματισμό *-(y)mis* και την προσαρμογή του στην φωνηεντική αρμονία (*-(y)mis* *-(y)mis* *-(y)mış*). Το συγκεκριμένο σχηματισμό χρησιμοποιεί ο ομιλητής όταν περιγράφει ένα συμβάν του οποίου δεν έχει άμεση γνώση (33α). Το συγκεκριμένο επίθημα έχει επομένως ξεκάθαρα διαφορετική κατανομή από το επίθημα του παρελθοντικού *-(y) di*, το οποίο χρησιμοποιείται όταν ο/η ομιλητής/τρια έχει άμεση γνώση και επίγνωση του συμβάντος που περιγράφει (33β) (Göksel & Kerslake 2005: 356, Kaili, Spyropoulos, Georgalidou, & Çeltik 2009: 404).

- (33) α. ΚΤ: Ahmet dün Atina'dan gel-miş
Αχμέτ χθες Αθήνα-ΑΦΑΙΡ. έρχομαι-ΕΝΔ.ΠΡΛ
Ε: ο Αχμέτ χθες ήρθε από την Αθήνα
- β. ΚΤ: Ahmet dün Atina'dan gel-di
Αχμέτ χθες Αθήνα-ΑΦΑΙΡ. έρχομαι-ΠΡΛ

Στην ΤΛΠ συναντάμε περιπτώσεις όπου οι ομιλητές/τριες χρησιμοποιούν το σχηματιστικό *-(y)di* αντί του *-(y)mis* παρότι δεν έχουν άμεση γνώση του συμβάντος. Στο παρακάτω παράδειγμα, η ομιλήτρια μιλάει για τις δυσκολίες της προσφυγιάς που αντιμετώπισαν οι γονείς και οι παππούδες τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασής τους στην Ελλάδα. Αναφέρεται δηλαδή σε μια περίοδο που αυτή δεν έχει ακόμα γεννηθεί, άρα δεν έχει άμεση γνώση αυτού που περιγράφει (34).

- (34) ΤΛΠ: Baba-lar-umuz, babu-lar-umuz çoh çektile
πατέρας-ΠΛ-ΚΤ παππούς-ΠΛ-ΚΤ πολλά τραβάω-ΠΡΛ-ΠΛ
Ε: Οι πατεράδες μας, οι παππούδες μας τράβηξαν πολλά

KT: Baba-lar-ımız dede-ler-ımız çok çekmişler
πατέρας-ΠΛ-KT παππούς-ΠΛ-KT πολλά τραβάω-ΕΝΔ.ΠΡΛ-ΠΛ

5.8 Σχηματισμός πρότασης : Η σειρά των όρων

Παρόλο που στην τουρκική το σύστημα των πτώσεων είναι αυτό που δηλώνει την γραμματικο-συντακτική λειτουργία κάθε ουσιαστικού, οι πτωτικές καταλήξεις δηλαδή, και όχι η θέση του μέσα στην πρόταση (Ergunavli 1984), η τουρκική παραδοσιακά κατατάσσεται στις γλώσσες με κυρίαρχη σειρά την Y-A-P, Υποκείμενο – Αντικείμενο- Ρήμα (Greenberg 1963). Η επικρατέστερη σειρά της τουρκικής (Y-A-P) διαφέρει από την αντίστοιχη κυρίαρχη της ελληνικής (Y-P-A) ως προς τη θέση του αντικειμένου σε σχέση με το ρήμα, ενώ και στις δύο γλώσσες το υποκείμενο εμφανίζεται στην αρχική θέση. Η διαφορά αυτή ανάγεται στην ευρύτερη τυπολογική διαφοροποίηση (παραμετρική ποικιλία) των δύο γλωσσών, στο ό,τι δηλαδή, η μεν ελληνική ανήκει στις γλώσσες (κεφαλή πριν) όπου το συμπλήρωμα (πχ. αντικείμενο) έπεται της κεφαλής (π.χ. ρήμα, πρόθεση), ενώ η τουρκική στις γλώσσες (κεφαλή μετά) όπου το συμπλήρωμα προηγείται της κεφαλής (Λασκαράτου&Γεωργιαφέντης 2006). Σε πολλές περιπτώσεις η σειρά των όρων της ΤλΠ αποκλίνει από αυτή της ΚΤ και αντιγράφει εκείνη της Ε :

(35) ΤλΠ: on saat sorna kir-tu-k İtalya'ya
δέκα ώρα μετά μπαίνω-ΠΡΛ-1ΠΛ Ιταλία-ΔΟΤ

Ε: δέκα ώρες μετά μπήκαμε στην Ιταλία

ΚΤ: on saat sonar İtalya'ya gir-di-k
δέκα ώρα μετά Ιταλία-ΔΟΤ μπαίνω-ΠΡΛ-1ΠΛ

(36) ΤλΠ: en-duk Athina'ya
κατεβαίνω-ΠΡΛ-1ΠΛ Αθήνα-ΔΟΤ

Ε: κατεβήκαμε στην Αθήνα

ΚΤ: Atina'da in-di-k

Αθήνα-ΔΟΤ κατεβαίνω-ΠΡΛ-1ΠΛ

- (37) ΤΛΠ: sütü sat-ıyo-la tuccer-e
γάλα-ΑΙΤ πουλώ-ΕΞΕΛ-3ΠΛ έμπορος-ΔΟΤ

E: πουλάνε το γάλα στον έμπορο.

KT: sütü tüccar-a sat-ıyor-lar
γάλα-ΑΙΤ έμπορος-ΔΟΤ πουλώ-ΕΞΕΛ-3ΠΛ

- (38) ΤΛΠ: havlu-da yap-tı-la düğün-ü
αυλή-ΤΟΠ κάνω-ΠΡΛ-3ΠΛ γάμος-ΑΙΤ

E: στην αυλή έκαναν τον γάμο

KT: düğün-ü havlu-da yap-tı-lar
γάμος-ΑΙΤ αυλή-ΤΟΠ κάνω-ΠΡΛ-3ΠΛ

- (39) ΤΛΠ: iste-me-di kötülük yapma-yi
θέλω-ΑΡΝ-ΠΡΛ-3ΕΝ κακό κάνω-ΑΙΤ

E: δεν θέλησε να κάνει κακό

KT: kötülük yapma-yi iste-me-di
κακό κάνω-ΑΙΤ θέλω-ΑΡΝ-ΠΡΛ-3ΕΝ

- (40) ΤΛΠ: düğün-ü-nü şimdi yap-ıo-m
γάμος-ΚΤΗ.3ΕΝ-ΑΙΤ τώρα κάνω-ΕΞΕΛ-1ΕΝ
oğl-um-un
γιος-ΚΤΗ.1ΕΝ-ΓΕΝ

E: Τώρα κάνω τον γάμο του γιου μου

KT: oğlu-m-un düğün-ü-nü şimdi
γιος-ΚΤΗ.1ΕΝ-ΓΕΝ γάμος-ΚΤΗ.3ΕΝ-ΑΙΤ τώρα
yap-ıyor-um
κάνω-ΕΞΕΛ-1ΕΝ

Στα παραπάνω παραδείγματα οι ομιλητές/τριες αντιγράφουν τη σειρά των προτασιακών όρων της Ε. Έτσι ενώ η θέση εστίασης⁶² στις τουρκικές προτάσεις βρίσκεται κατά βάση πριν από το ρήμα, κάτι τέτοιο δεν το συναντάμε στην ΤλΠ.

Στην ενότητα αυτή είδαμε όλα εκείνα τα φαινόμενα που ενεργοποιούνται κατά τη γλωσσική επαφή, το πώς δηλαδή οι δύο γλώσσες της κοινότητας, η τουρκική και η ελληνική, αλληλεπιδρούν στις δομές τους. Στην επόμενη ενότητα, μελετάμε τη λειτουργικότητα των δύο γλωσσών της κοινότητας μες στο δίγλωσσο συνομιλιακό περιβάλλον.

6. ΕΝΑΛΛΑΓΗ ΚΩΔΙΚΩΝ

Όπως αναφέραμε και νωρίτερα (βλ. σελίδα 17) οι πραγματολογικές και εθνομεθοδολογικές προσεγγίσεις επιχειρούν ,μέσα από μια συστηματική ανάλυση των συνομιλιακών πρακτικών των ομιλητών/τριων, να αναδείξουν ποικίλες και διαφορετικές διαστάσεις της εναλλαγής κωδίκων . Σε αυτά τα πλαίσια ο Auer (1995) αναλύει τις συνομιλιακές πρακτικές για την εναλλαγή κώδικα σε τέσσερις προτυπικές δομικές κατηγορίες : 1)Την εναλλαγή κώδικα ως μέσου οργάνωσης του λόγου, δηλαδή την εναλλαγή κωδίκων σε σχέση με τους *δείκτες περικειμενοποίησης*⁶³ . 2) Την εναλλαγή κώδικα ως μέσου διαπραγμάτευσης του μέσου συνομιλίας, δηλαδή την επανάληψη εναλλαγής κώδικα έως ότου υπάρξει συναίνεση ως προς το γλωσσικό μέσο συνομιλίας. 3)Το δίγλωσσο συνομιλιακό μέσο, δηλαδή οι κατά κύριο λόγο ενδοπροτασιακές εναλλαγές κωδίκων με αποτέλεσμα να μην μπορεί να οριστεί καμία γλώσσα ως γλώσσα - βάση της συνομιλίας και 4) η στιγμιαία μετακίνηση από τη γλώσσα –βάση της συνομιλίας. Οι τέσσερις αυτές δομές διακρίνονται αφενός σε

---

⁶²Η προ-ρηματική θέση στην τουρκική πρόταση αποτελεί θέση εστίασης όπου πέφτει ο κύριος τόνος (Λασκαράτου&Γεωργιαφέντης 2006).

⁶³Οι δείκτες περικειμενικότητας δείχνουν πώς ο/η ομιλητής/τρια εννοεί αυτό που λέει και πως ο/η ακροατής/τρια προσλαμβάνει, κατανοεί και ερμηνεύει τους δείκτες αυτούς βάσει της κοινωνιοπολιτισμικής γνώσης που έχει για την κοινότητα μέσα στην οποία ζει. Οι δείκτες αυτοί μπορεί να είναι είτε γλωσσικοί (π.χ. επιλογή συγκεκριμένων λέξεων, φράσεων, συντακτικών δομών), είτε παραγλωσσικοί (π.χ. ρυθμός ομιλίας, ταχύτητα, παύσεις, δισταγμός) είτε εξωγλωσσικοί (π.χ. χρώματα, κίνηση, ήχος / θόρυβος) (Θεοδωροπούλου 2014).

δομές που συνδέονται με την οργάνωση του λόγου (δομές 1 και 3) και αφετέρου σε δομές που συνδέονται με τους/τις συμμετέχοντες/ουσες (δομές 2 και 4)(Γεωργαλίδου 2014).

Ενδεικτικά παρουσιάζουμε περιπτώσεις εναλλαγής κώδικα έτσι όπως αυτές εντοπίζονται στο δίγλωσσο συνομιλιακό περιβάλλον των μελών της κοινότητας. Στα παρακάτω παραδείγματα καταγράφουμε και παρουσιάζουμε το φαινόμενο της εναλλαγής κώδικα χρησιμοποιώντας ως εργαλείο τις δομές του Auer χωρίς να επιχειρούμε να αναλύσουμε διεξοδικά τον δίγλωσσο λόγο της κοινότητας.

1. Συζητούν ο ερευνητής (E), η σύζυγος (M), 2^{ης} γενιάς, και ο σύζυγός της (Θ), 2^{ης} γενιάς, για τα ονόματά τους και τις ηλικίες τους. Η εναλλαγή κώδικα λειτουργεί ως μέσο οργάνωσης του λόγου (δομή 1). Οι επαναλήψεις που προηγούνται από τον ερευνητή (9-12) διαβάζονται ως αιτήματα για επιβεβαίωση υποδηλώνοντας ίσως την απορία του για την ηλικία των πληροφορητών. Αυτή η επιβεβαίωση γίνεται με τη χρήση της ελληνικής στη συνεισφορά (10) και (13).

1 E: Adın ne senin? (πώς σε λένε;)

2 M: Adım Maria (.) Sen Türkçe biliyon (Με λένε Μαρία. Εσύ ξέρεις τουρκικά;)

3 E: Türkçe biliyom. Senin adın ne?(Εγώ ξέρω Τουρκικά. Εσένα πώς σε λένε;)

4 Θ: Bana Thanas ağa derler (γέλια).(Εμένα με λένε Θανάση αγά.)

7 E: Kaç yaşındasın, Tanas? (Πόσων ετών είσαι, Θανάση;)

8 Θ: E, doksan yaşım var.(E, έχω ενενήντα χρόνια.)

9 E: Doksan, e! (Ενενήντα, ε!)

10 Θ: Doksan(ενενήντα), ενενήντα.

11 M: Bende seksen sekiz yaşımdayım.(Κι εγώ είμαι στα ογδόντα οκτώ)

12 E: Seksen sekiz yaşındasın.(Είσαι ογδόντα οκτώ ετών)

13 M: Ογδόντα οκτώ χρονών είμαι (.)Τώρα τα γέμισα τα ογδόντα οκτώ και πήρα τα ογδόντα εννέα //

14 : Χάπια τέτοια δεν πίνουμε, φάρμακα, τίποτα.

2. Συζητούν ο ερευνητής (E), η σύζυγος (Σ), 2^{ης} γενιάς, και ο σύζυγός της (Α), 2^{ης} γενιάς, για τον γάμο τους. Εδώ η εναλλαγή του κώδικα εξυπηρετεί τη λειτουργία της διόρθωσης (δομή 1). Η γυναίκα δίνει ανακριβή πληροφορία για την ηλικία της (4) και ο σύζυγός της διορθώνει με μετακίνηση στα ελληνικά, επανάληψη της δικής του ηλικίας και στη συνέχεια διόρθωση της ηλικίας της γυναίκας του σε αντιδιαστολή με τη δική του εγώ/αυτή(5).

- 1 E: Siz ne zaman evlendiniz?(Εσείς πότε παντρευτήκατε ;)
 2 Σ: Bu biliyo, bu biliyo.(.) (Αυτός ξέρει, αυτός ξέρει(.))
 3 E: Kaç yaşındaydınız? (πόσο ετών ήσασταν;)
 4 Σ: Ben on yedi yaşımıdaydım. Bu da varıdı //(Εγώ ήμουν δέκα επτά. Κι αυτός ήταν //)
 5 A: Onyedı(δέκα επτά) (.)δέκα επτά χρονών ήμαν εγώ, αυτή δεκατέσσερα, όταν αρραβωνιαστήκαμε. Το πενήντα παντρευτήκαμε.

3.Συζητούν ο ερευνητής (E) με τον ομιλητή(B),^{2^{ης}} γενιάς, ο οποίος περιγράφει μονολογώντας την έναρξη της σχολικής ζωής και την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας. Παρατηρείται η στιγμιαία μετακίνηση από τη γλώσσα-βάση της συνομιλίας (δομή 4) με χρήση της συνήθους προσφώνησης της δασκάλας σε ελληνικά σχολεία (10). Η επόμενη φράση όμως αποτελεί ατάκα / το κλείσιμο της αφήγησης και ανήκει στις λειτουργικές εναλλαγές της δομής 1. Επίσης, η εναλλαγή από τη γλώσσα της αφήγησης στην ελληνική υπογραμμίζει το περιεχόμενο της (μάθαμε ελληνικά) μέσω της ταύτισης των συστημάτων και ενισχύει την αντιθετικότητα στις ταυτότητες τουρκόφωνα παιδιά- ελληνόφωνη δασκάλα/σχολείο.

1.Bizi beş yaşımıza varınca mektebe yolladıla (Εμάς όταν φτάσαμε στην ηλικία των πέντε χρόνων μάς έστειλαν σχολείο). 2.Kurialara şey verdile / şeker (Στις κυρίες έδωσαν αυτό /καραμέλες). 3.Aliyotula ihtiyarla, veriyotula (Τις αγόραζαν οι πρεσβύτεροι και τις έδιναν). 4.Biz düşüyoduk daskalanın belesine(.) veriyotu encuk, gediyotuh (Εμείς τρέχαμε γύρω από τη δασκάλα, μας έδινε κάτι, φεύγαμε). 5.Bi şeker, bi şeker daha(μια καραμέλα ακόμη, μία ακόμη), burda biriyen (εδώ με κάποιον), ξαδέρφια έχουμε (.) e şekerler tükendi (ε, κάποτε οι καραμέλες τέλειωσαν). 6.Şindik biz bi güni gettik, şeker yoh(Τώρα εμείς πήγαμε μια μέρα, δεν υπήρχαν καραμέλες)(.) 7.Yonuşuyoh onunnan barabar, bi yaştayduk, yaşıyoh mektepten(Συζητάμε με εκείνον, ήμασταν συνομήλικοι, φεύγουμε από το σχολείο). 8.Şeker yoh, Rumca bilmiyoh, yaşıyoh (Δεν υπήρχαν καραμέλες, ελληνικά δεν γνωρίζαμε, φεύγουμε). 9.Sonraki kun ihtiyarla tiyo ki (.) yamşıyoh, koturuyola mektebe(Την επομένη μέρα οι πρεσβύτεροι λένε, με ένα μαστίγιο, το πάνε στο σχολείο). 10.Bi tayah atıyo bize (Μας έριξε τέτοιο ξύλο)κυρία.(.)Σε δέκα μέρες πώς μάθαμε Ελληνικά!

4.Συζήτηση σε αυλή σπιτιού στις Αυλές Κοζάνης με τις κυρίες (Φ),^{2^{ης}} γενιάς, (Π),^{3^{ης}} γενιάς και (Χ), ^{2^{ης}} γενιάς. Οι τρεις ομιλήτριες χρησιμοποιούν έναν κώδικα διαλόγου, τα ελληνικά. Εδώ παρατηρούμε τον εγκιβωτισμό του ευθύ μεταφερόμενου λόγου(δομή 1) στο (13) από την ομιλήτρια (Π). Η εναλλαγή κώδικα μαρκάρει την

εναλλαγή στις φωνές κατά την αφήγηση συνομιλιακής δράσης. Επίσης, υπογραμμίζει τις ταυτοτικές κατασκευές έλληνας δάσκαλος-ελληνικά/ τουρκόφωνο παιδί-τουρκικά.

- 1 Φ: Στο σπίτι μιλούσαμε ((τουρκικά)), έξω μιλούσαμε με τους γονείς μας. Μετά, όταν πήγαμε στο σχολείο, μάθαμε τα ελληνικά και σιγά σιγά και οι γονείς μας έμαθαν τα ελληνικά και μιλούσαμε και ελληνικά και τουρκικά.
- 2 X: Και τουρκικά(.)
- 3 Π: Και μόλις βλέπατε κανέναν απ' τους άλλους, ντρεπόσασταν να μιλήστε να τούρκικα και ξανά //
- 4 Φ: Δεν, δεν ντρεπόμασταν //
- 5 Π: Σας κορόιδευαν (.)
- 6 Φ: Μιλούσαμε εμείς τη γλώσσα μας, δεν ήταν πρόβλημα //
- 7 Π: Δεν είπαμε την άλλη την ιστορία που / με το Σίμο (.) την άλλη φορά δεν την λέγαμε;
- 8 X: Ναι, ναι, που//
9. Π: Πήγε στο σχολείο και δεν ήξερε ο άνθρωπος//
- 10 Φ: Ελληνικά (.)
- 11 Π: Ελληνικά. Και τον λέει ο δάσκαλος πού είσαι /το //
- 12 Φ: Σίμο
- 13 Π: Πού είσαι; Και λέει Ben geldim sen kormedin! τον λέει(Εγώ ήρθα, εσύ δεν με είδες!).

5.Συζήτηση στο καφεενείο μεταξύ πέντε συνομιλητών στο χωριό Ίμερα. Ο ομιλητής (Π), 3^{ης} γενιάς, αφηγείται χρησιμοποιώντας ως γλώσσα – βάση τα τουρκικά. Η εναλλαγή κώδικα (1) από τα τουρκικά στα ελληνικά (Αφού) περικειμενοποιεί τη συνέχεια της αφήγησης και αποτελεί στοιχείο της δομής 3. Οι σειρές/συνεισφορές (3-5) αποτελούν εμβόλιμη ακολουθία η οποία αναστέλλει την αφήγηση για την παροχή διευκρινίσεων στα πλαίσια οργάνωσης του λόγου (δομή 1). Στο (10) έχουμε ευθύ μεταφερόμενο λόγο στα Ελληνικά, που αποτελεί και την ατάκα του αφηγήματος. Αυτή η χιουμοριστική ανατροπή, στην οποία ο ομιλητής παίζει με τις ταυτοτικές αντιθέσεις οι οποίες μαρκάρονται από την τελευταία εναλλαγή (11), καθιστά την αφήγηση αξιομνημόνευτη.

- 1Π: Evet, mektepe kitiotuh, oğrenduk şiftah *Turkish, Turkish*(Ναι, πηγαίναμε σχολείο, πρώτα μάθαμε τουρκικά, τουρκικά).Αφού bi hoca varıdı Viravuz'dan, keldi burya bu koyde (ήταν ένας δάσκαλος από το Βελβεντό, ήρθε εδώ στο χωριό αυτό). Bizim babalarımız, annalarımız pilmiyotu, pilmiyotu //(οι δικοί μας πατεράδες, μανάδες δεγνώριζαν, δε γνώριζαν //)
- 2 Ε: -Yunanca, e, bilmiyodu hiç (Ελληνικά, ε, δε γνώριζαν καθόλου).
- 3 Π: Biri (τίποτε)(.)Παπαευαγγέλου //
- 4 Α: Ο δάσκαλος //
- 5 Γ: Ο Νίκος (.)

- 6 Π: Viranduz'dan bi hoca keldi burya, eme iki yüz // (Από το Βελβεντό ήρθε ένας δάσκαλος εδώ, αλλά [ήταν]διακόσιοι//)
- 7 Σ: Öğrenci (Μαθητές) (.)
- 8 Π: Nasıl öğrenecekler(.) İki yüz // (Πώς θα τους μάθαινε; Διακόσιοι //)
- 9 Σ: Talebe (Μαθητές) (.)
- 10Π: E kitti Viranduz'da (E, πήγε στο Βελβεντό). Hoca ne oluyo, Türokoi nasıl yonuşuyola?(Δάσκαλε, τι γίνεται, οι Τούρκοι πώς μιλάνε)(.) Τους έμαθες Νίκο τα τουρκούλια ελληνικά; (.)Όχι, έμαθα εγώ τούρκικα έλεγε ο δάσκαλος(.) Hoca (ο δάσκαλος)τούρκικα...
- 11 E: Hoca Türkçe öğrendi //(Ο δάσκαλος έμαθετουρκικά //).
- 12 Π: Yonuşuyotuh (Μιλούσαμε).

6. Συζήτηση στο σπίτι της (Σο), 2ης γενιάς, που συνομιλεί με τον (Σ), 3ης γενιάς. Η αφήγηση γίνεται στα ελληνικά παρόλα αυτά παρατηρούμε εγκιβωτισμό του ευθύ τουρκόφωνου μεταφερόμενου λόγου (5) (δομή 1). Η αφήγηση συνεχίζεται έτσι όπως ξεκίνησε, στα ελληνικά.

- 1 Σο: Την Πέμπτη θα πάω να κοινωνήσω εγώ(.) Εγώ θέλω το φουστάνι μ' (.)Κλαίου (.) Εκεί που έκλαιγα έξου στο δικό μας το σπίτι έρχεται η γιαγιά σ', η Σταυρούλα. Τι καλή γυναίκα που ήτανε;//
- 2 Σ: Εγώ δεν την γνώρισα.(.)
- 3 Σο: Δεν την γνώρισες;
- 4 Σ: Όχι.
- 5Σο: Λέει τη μάνα μ' (.)Μαρούλα (.)Μαρούλα έλεγαν τη μάνα μ'(.).Bu çocuh niya ağliyo?(Αυτό το παιδί γιατί κλαίει;). 6.Αμάν, Σταυρούλα, λέει, ağliyo(κλαίει) λέει fistanini diktiğine beni (.) (εμένα για να ράψω το φουστάνι της) μιζουρίζ', λέει, για να ράψω το φουστάνι (.) 7. Μι λέει η Σταυρούλα πατσί (.) μη κλαις κουρίτσιμ'λέει, Yavrum ağlama(μην κλαις, κορίτσι μου) λέει (.) Parthena'nin(η Παρθένα), λέει, iki yeni fistanı varla(έχει δύο καινούργια φουστάνια) λέει (.) 8. Birini sen gey(φόρεσε εσύ το ένα), λέει (.) birini de o giysin(και το άλλο να το φορέσει εκείνη), λέει (.) gittin kinoniazı alın(να πάτε να κοινωνήσετε) λέει (.)9.Α. τώρα βρήκαμε το φουστάνι, λέω (.) 10. Την άλλη μέρα το παίρνω εγώ το φουστάνι απ' τη μάνα σ', ένα έβαλε αυτή, ένα έβαλα εγώ, πάμε στην εκκλησία, κοινωνήσαμε, βγήκαμε απ' την εκκλησία, τσακώθκαμει με τη μάνα σ'(.).Τώρα γιατί τσακώθκαμει!

7. Συζητούν ο ερευνητής (E), με τον ομιλητή (Θ) που αφηγείται στην Τουρκική γλώσσα την παιδική του ηλικία. Η γλώσσα – βάση είναι τα τούρκικά. Εδώ η εναλλαγή εξυπηρετεί τη λειτουργία της διευκρίνισης ή των επιπλέον πληροφοριών (2),στοιχείο της δομής 1. Στο (8) υπογραμμίζει τις ταυτοτικές κατασκευές (κι εκείνος ήταν σαν κι εμάς) ενώ στο τέλος (9) η εναλλαγή αφορά τον ευθύ μεταφερόμενο λόγο.

1. Θ: Sonra ben doğdum (.) (Μετά γεννήθηκα εγώ) 2. Türçer geldi (.) (ήρθε έμπορας) καπνοέμπορας, τα καπνά μάζευε (.) 3. İşte, Türkçe'den deyim (.) (Λοιπόν, να τα πω στα Τουρκικά) 4. Türçer geldi, tütün topliyodu (.) (Ηρθε έμπορος, μάζευε καπνά) 5. Ben dedi istiyom burdabi çocuk fotuşamayı (.) (Είπε εγώ θέλω εδώ να βαφτίσω ένα παιδί). 6. Ben doğduyudum (.) (εγώ είχα γεννηθεί) 7. Beni fotuşucaydı burda bizim Leondi diyodular (.) (Εμένα θα με βάπτιζε εδώ ο δικός μας, Λεόντη τον έλεγαν). 8. O da bizim gibi, Katerin'den idi (.) (κι εκείνος ήταν σαν κι εμάς, από την Κατερίνη), Τουρκικά μιλούσε (.) 9. Λοιπόν, tiyo ki ben fotuşayım onu, tiyo (Λοιπόν, λέει εγώ να το βαπτίσω αυτό, λέει).

8. Συζήτηση σε σπίτι στο χωριό Γούλες Κοζάνης, μεταξύ της (Λ) 2^{ης} γενιάς, και του ερευνητή (X). Η επιλογή κώδικα είναι μια, τα τουρκικά, παρόλα αυτά παρατηρούμαι τη στιγμιαία μετακίνηση από τη γλώσσα – βάση στα ελληνικά (7) ως αποτέλεσμα αναζήτησης κατάλληλου λεξιλογίου (δομή 4).

1 Λ: Onla keldile yarıyoca yaç kere (.) şindi çocuhları da keliyo. (Πόσες φορές ήρθαν εκείνοι αντρόγυνο (.) τώρα έρχονται και τα παιδιά τους) 2. Yızıynan, bir yız yardaşınıñ oğlu da keliyo, Leventis tiyene. (Με την κόρη τους έρχεται και ο γιος της αδερφής του, τον λένε Λεβέντη)

3 X: A, evet // (A, ναι //).

4 Λ: Leventis eme, ismiynen Leventis. (Λεβέντης αλλά λεβέντης στ' αλήθεια)

5 X: İsmi var, Levent diyorlar, evet (Υπάρχει όνομα Λεβέντ, ναι).

6 Λ: Levent (.) Oysa, her sene Atina'ya keliyomuş, tucarlık yarıyo (.) Çok eyiler. (Λεβέντ (.) Όμως, κάθε χρόνο έρχεται στην Αθήνα, κάνει εμπόριο (.) Είναι πολύ καλοί) 7. Bu yıl kene antámoma' da keldile (.) bayramda keliyola. (Φέτος ήρθαν πάλι στο αντάμωμα (.) έρχονται στο μπαϊράμι). 8. Şindi Kozani'de dedüğümüz o diyi telefon aldı geçen kunu (Τώρα αυτός που λέμε ((πως μένει)) στην Κοζάνη, λέει ότι χτες ((εκείνος)) τηλεφώνησε) 9. Kelecük kene bayramda, bizi Leventis ketürececek diyi tomofiliynen (Λέει, στο μπαϊράμι θα έρθουμε πάλι, θα μας φέρει ο Λεβέντ με αυτοκίνητο) 10. Gel dedik bizde (Κι εμείς του είπαμε έλα).

Τα παραπάνω παραδείγματα δεν μπορούν να αποτυπώσουν το φάσμα της πολυλειτουργικότητας της εναλλαγής κωδίκων στο δίγλωσσο λόγο της κοινότητας. Μπορούμε παρόλα αυτά να αναφέρουμε κάποια βασικά στοιχεία που παρατηρούμε στο συνομιλιακό περιβάλλον. Η επιλογή κώδικα φαίνεται ότι καθορίζεται σε σημαντικό βαθμό από τον κεντρικό ομιλητή/τρια και η επιλογή αυτή σίγουρα αφορά και τη γενιά στην οποία αυτός/η ανήκει. Οι γηραιότεροι/ες ομιλητές/τριες πολύ πιο εύκολα θα επιλέξουν τη χρήση της τουρκικής, έχοντας υπόψη πάντα το γλωσσικό προφίλ των συνομιλητών/τριών. Αυτό σημαίνει ότι αν ο συνομιλητής/τρια ανήκει

στην 3^η γενιά και δυσκολεύεται στην κατανόηση του τουρκικού λόγου, αυτό δεν αφήνει ανεπηρέαστο τον ομιλητή/τρια της 2^{ης} γενιάς ως προς τις επιλογές κώδικα. Ο δίγλωσσος λόγος, άρα και η εναλλαγή κώδικα, προϋποθέτει την ύπαρξη των γηραιότερων στο συνομιλιακό περιβάλλον, η απουσία των οποίων φανερώνει την προτίμηση της ελληνικής από τους νεότερους της 3^{ης} γενιάς και την αποκλειστική χρήση της ελληνικής από την 4^η γενιά. Παρατηρούμε ότι ο ομιλητής/τρια σε καμία περίπτωση δεν επιμένει στη χρήση ενός κώδικα, αλλά προσαρμόζεται πάνω στις συνομιλιακές ανάγκες οργάνωσης του λόγου. Βλέπουμε επίσης ότι η εναλλαγή κώδικα κατασκευάζει την ταυτότητα των ομιλητών/τριών και της κοινότητας απέναντι στον άλλο, απέναντι σε αυτόν που δεν αποτελεί μέλος της, είτε αυτός είναι ο ντόπιος, είτε ο δάσκαλος κ.α..

Με βάση τα παραπάνω, στην επόμενη ενότητα μελετάμε το περιβάλλον στο οποίο αναπτύχθηκε ο δίγλωσσός λόγος, άρα και η δίγλωσση συνομιλία. Μέσα σε ποιες συνθήκες εξελίχθηκε και διαμορφώθηκε η διγλωσσία της κοινότητας που σήμερα αποτυπώνεται με τα χαρακτηριστικά που εξετάσαμε στις παραπάνω ενότητες.

7.ΚΟΙΝΩΝΙΟΓΛΩΣΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ – ΥΠΟΧΩΡΗΣΗ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΤΥΠΟΙ ΔΙΓΛΩΣΣΙΑΣ⁶⁴

Το *κοινωνιογλωσσικό περιβάλλον* ενός δίγλωσσου καθορίζει και τα χαρακτηριστικά της διγλωσσίας στην εξέλιξή της. Με τον όρο *κοινωνιογλωσσικό περιβάλλον* εννοούμε τους παράγοντες εκείνους (πολιτικούς, οικονομικούς, δημογραφικούς, πολιτιστικούς και γλωσσικούς) που επηρεάζουν άμεσα τη γλωσσική συμπεριφορά των ομιλητών/τριών (Mackey W. F. 1976). Στη δίγλωσση στα τουρκικά και τα ελληνικά κοινότητα της λίμνης Πολύφυτου έχουμε μια γλωσσική διαδρομή όπου αρχίζει με την κοινότητα να είναι μονόγλωσση στην τουρκική και να ακολουθεί η σταδιακή εμφάνιση της διγλωσσίας στην οποία όμως η μητρική τουρκική διατηρείται σε όλους τους τομείς της κοινότητας και έχει μεγαλύτερη χρηστικότητα από την κυρίαρχη Ελληνική. Στη συνέχεια, υποχωρεί σημαντικά η μητρική Τουρκική και τέλος, υπάρχει μετακίνηση (σχεδόν αποκλειστικά) στην κυρίαρχη Ελληνική. Αν και μια κοινότητα

---

⁶⁴Σε αυτήν την ενότητα χρησιμοποιούνται αποσπάσματα από τις αφηγήσεις των μελών της κοινότητας σχετικά με τους παράγοντες που επηρέασαν και άλλαξαν τη γλωσσική τους συμπεριφορά.

δεν αλλάζει γλωσσικές συμπεριφορές εύκολα και η όποια αλλαγή χρειάζεται αρκετά χρόνια, παρόλα αυτά πραγματοποιείται. Το πώς αυτή πραγματοποιείται είναι το θέμα της παρούσας ενότητας.

Η προσφυγική κοινότητα των χωριών της λίμνης Πολυφύτου υπήρξε αποκλειστικά τουρκόφωνη, αυτό σημαίνει ότι τα μέλη της κοινότητας είχαν ως μητρική την τουρκική και ήταν μονόγλωσσα. Η εγκατάστασή τους στην ύπαιθρο έπαιξε σημαντικό ρόλο στην επιβράδυνση της διαδικασίας υποχώρησης της μητρικής έναντι της κυρίαρχης ελληνικής κι αυτό διότι δεν υπήρξε επιτακτική η αναγκαιότητα γλωσσικής αλλαγής τη στιγμή που ο γλωσσικός χαρακτήρας των κοινοτήτων παρέμενε αμιγώς τουρκόφωνος. Ακόμα και στα μικτά χωριά τουρκόφωνων προσφύγων και ντόπιων (βλ. Γούλες και Αυλές), επειδή διαμορφώνονταν στη ουσία δύο χωριστές κοινότητες οι οποίες λειτουργούσαν κιόλας ως τέτοιες, χωρίς να έχουν ιδιαίτερες επαφές μεταξύ τους πέρα από τις πλέον αναγκαίες, πάλι ο τουρκόφωνος λόγος ήταν κυρίαρχος. Αυτό δεν συνέβαινε στα αστικά κέντρα. Από αφηγήσεις δίγλωσσων που εγκαταστάθηκαν από την αρχή σε αστικά κέντρα γνωρίζουμε ότι τουρκόφωνοι πληθυσμοί εκεί μετακινήθηκαν πολύ γρήγορα από την μονογλωσσία στη δίγλωσσία, στα τουρκικά και τα ελληνικά, και αυτό διότι μέσα στο αστικό περιβάλλον έχασαν την κοινοτική τους υπόσταση και λειτουργία. Οι γλωσσικές τους επιλογές στις νέες ανάγκες επιτάχυναν την υποχώρηση της μητρικής τους γλώσσας, διατηρώντας την τουρκοφωνία ενδοοικογενειακά.

Χοντρικά μπορούμε να χωρίσουμε την ιστορία της δίγλωσσης στα τουρκικά και τα ελληνικά κοινότητας της λίμνης Πολυφύτου σε τρεις χρονικές περιόδους:

α) Η πρώτη αφορά την περίοδο από την εγκατάσταση στην περιοχή της Κοζάνης μέχρι και τη δεκαετία του 1950, τότε που εμφανίζεται η δίγλωσσία κυρίως λόγω σχολείου, αλλά η γλωσσική διατήρηση είναι εμφανής με την τουρκοφωνία να κυριαρχεί στην λειτουργία της κοινότητας.

β) Η δεύτερη αφορά τις δεκαετίες του '60, '70 και το μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα κυρίως στην κεντρική Ευρώπη, όπου έχουμε σημαντικές αλλαγές καθώς σπάει ο κλειστός χαρακτήρας της κοινότητας. Έχουμε γλωσσική υποχώρηση της μητρικής,

αλλά και την επιλογή στη χρήση της γλώσσας⁶⁵ (Fishman, 1965), δηλαδή το πώς και το πού εξακολουθεί να επιλέγεται η τουρκική από τα μέλη της κοινότητας.

γ) Η τρίτη αφορά τη δεκαετία του '80 και μετά, όπου κυρίως η αστυφιλία θα παίζει καθοριστικό ρόλο στην αλλαγή γλωσσικής συμπεριφοράς της κοινότητας.

7.1 Σχολείο, διγλωσσία, γλωσσική διατήρηση

Στα μικτά χωριά προσφύγων και ντόπιων οι διαχωριστικές γραμμές κράτησαν για πολλά χρόνια αν και ο περιορισμένος χώρος (χωριό) και η αναγκαστική συμμετοχή στα κοινά επέσπευσε τη διαδικασία μετατροπής της μονόγλωσσης τουρκόφωνης κοινότητας σε δίγλωσση. Όπως αφηγείται η κυρία (Λ), 2^{ης} γενιάς, από τις Γούλες: «*Babalarumuz Yonan dili bilmiodula*» (Οι πατεράδες μας δεν γνώριζαν την ελληνική γλώσσα). Καθοριστικό ρόλο έπαιξε το σχολείο καθώς υπήρξε ο κοινός τόπος της 2^{ης} γενιάς προσφύγων με τα παιδιά των ντόπιων. Το μικτό χωριό Αυλές ήταν από αυτά που οι δύο κοινότητες ενοποιήθηκαν σχετικά ομαλά, χωρίς εντάσεις σε αντίθεση με άλλα, η ομιλήτρια (Ι), 2^{ης} γενιάς, από τις Αυλές αναφέρει:

«Στο σχολείο όταν πηγαίναμε ελληνικά μιλούσαμε, αλλά τουρκικά μιλούσαμε με τις γιαγιάς και οι γειτόνισσες. Ακόμα και τώρα η Παρθένα (γειτόνισσα) συνέχεια με τούρκικα μιλάμε εδώ (.)μερικοί (.) δηλαδή είναι ηλικιωμένη γυναίκα, πιο εύκολα την έρχεται. Όταν πάω στ' Μεσιανή⁶⁶ με την Μαρία τούρκικα μιλάμε(.) ακόμα τούρκικα. Η Τασία μιλούσε πάλι(.) η θεία μας(.) τούρκικα. Έτσι δηλαδή αυτοί αναμεταξύ μας που ξέρουμε. Οι Πουρσαλήδες δεν ήξεραν(.) απ' τα Κουβούκλια⁶⁷ έρχονταν Πουρσαλήδες και πήαιναν σχολείο(.) αυτοί δεν ήξερανε τούρκικα.

Χαρακτηριστικό της αργής ενοποίησης των δύο κοινοτήτων στα μικτά χωριά είναι και οι πρώτοι μικτοί γάμοι που γίνονται περίπου 30 και 40 χρόνια μετά την εγκατάσταση των προσφύγων. Στις Αυλές ο πρώτος μικτός γάμος γίνεται το 1951 ενώ στο διπλανό χωριό, τις Γούλες, ο πρώτος μικτός γάμος γίνεται το 1962. Στις Γούλες η ενοποίηση έγινε με πολύ αργούς ρυθμούς και με προκαταλήψεις οι οποίες

⁶⁵Πρόκειται για τη *χρηστική διγλωσσία* που εξετάζει το ποιος μιλάει, σε ποιον, πού, πότε, για ποιο θέμα και σε ποια γλώσσα. Οι παράγοντες αυτοί ποικίλλουν από περιοχή σε περιοχή, από πολιτισμό σε πολιτισμό και από γλωσσική ομάδα σε γλωσσική ομάδα.

⁶⁶Τουρκόφωνο χωριό της περιοχής

⁶⁷Χωριό ελληνόφωνων μικρασιατών ανάμεσα σε δύο τουρκόφωνα, τον Ροδίτη και τη Μεσιανή

συνεχίζουν να υπάρχουν μέχρι σήμερα. Είναι χαρακτηριστικό δε και από την χωροταξία ότι έχουμε δύο διαφορετικές κοινότητες όπου τα σπίτια της μιας με τα σπίτια της άλλης έχουν κάποια απόσταση μεταξύ τους: «*Ne yiz aliyoduk, ne yiz verioduk (.) İstemiodula bizi (.) Bizi turk diodula (.) anliyin mi?*» (Ούτε κορίτσια περνάμε, ούτε κορίτσια δίνουμε(.). Δε μας θέλαν εμάς(.). Μας λέγαν τούρκους (.). καταλαβαίνεις;), αναφέρει η ομιλήτρια 2^{ης} γενιάς από τις Γούλες.

Παρόλη την κατάσταση που επικρατούσε στα μικτά χωριά, ο ρόλος του σχολείου είναι αυτός που καθορίζει την εμφάνιση της διγλωσσίας και την υποχώρηση σταδιακά της μητρικής τουρκικής. Η 2^η γενιά είναι αυτή που για τις ανάγκες επικοινωνίας με τα παιδιά των ντόπιων άρχισε να μαθαίνει και να χρησιμοποιεί και την ελληνική: «*Ανταμώνουμασταν δύο πρόσφυγοι και ήταν ένας εντόπιους τουρκικά δε μιλούσαμε (.), ενώ στις Γούλις κι στα Κρανίδια⁶⁸ μιλούσαν τουρκικά / μεταξύ τους μιλούσαν τουρκικά (.) Αλλού χτυπιούνταν, οι πρόσφυγοι από 'κει, οι ντόπιοι απου 'δω (.) ιδώ όχι.⁶⁹» Το ότι δηλαδή στο κοινό περιβάλλον υπήρξαν μη γνώστες της τουρκικής ενίσχυε τη χρήση της ελληνικής και αυτό συμβαίνει και τώρα σε άτομα της 2^η γενιάς που σε άλλες περιπτώσεις μεταξύ τους επιλέγουν και την τουρκική. Όπως τονίζει ο (X), 2^{ης} γενιάς, από τις Γούλες: «*Yonuşmıyoh her zaman türkçe(δε μιλάμε πάντα τουρκικά) ξέρεις (.) γιατί ιδώ πέρα δε μιλάνε τούρκικα όλοι.*»*

Η υποχώρηση της μητρικής, μέσω της ανάγκης που δημιουργεί αρχικά το σχολείο, φέρνει στο προσκήνιο τη διγλωσσία και όλα όσα χαρακτηρίζουν από εκεί και πέρα το δίγλωσσό λόγο και τους δίγλωσσους ομιλητές/τριες. Από εκεί και πέρα ο βαθμός διαφύλαξης της μητρικής έχει να κάνει και με υποκειμενικά κριτήρια. Υπάρχουν περιπτώσεις οικογενειών που προσπάθησαν γρήγορα να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα, άρα να εγκαταλείψουν συνειδητά τη μητρική τους γλώσσα, υπάρχουν κι από την άλλη παραδείγματα ατόμων και της 3^{ης} γενιάς ακόμα, όπου η μονογλωσσία τους στην τουρκική διήρκησε μεγαλύτερο διάστημα από ότι των υπολοίπων. Όπως ομολογεί ο (B) από τις Γούλες, ο οποίος ανήκει στην 3^η γενιά:

«*Μέχρι εφτά χρονών τουρκικά μιλούσαμε στο σχολείο. 1^η δημοτικού, 2^α, 3^η, μιλούσαμε τουρκικά και είχαμε έναν δάσκαλο από το Μαυροδένδρι⁷⁰ ο οποίος, Φαγαντίδης, ήτανε πρόσφυγας και μας βοηθούσε πάρα πολύ στο σχολείο, ήξερε τουρκικά. Δεν μπορούσαμε*

⁶⁸Τουρκόφωνο προσφυγικό χωριό στη λίμνη Πολυφύτου

⁶⁹Ομιλητής 2ης γενιάς από τις Αυλές

⁷⁰Ποντιόφωνο προσφυγικό χωριό στην Κοζάνη

δηλαδή στο σχολείο δηλαδή να συντονιστούμε με τα ελληνικά. Αυτός εμάς εδώ από τον κάτω μαχαλά (η προσφυγική κοινότητα) μας βοηθούσε πάρα πολύ. Δηλαδή στην ομιλία, τα παιδιά δυσκολεύονταν, δηλαδή και στο γράψιμο και σε όλα. Αλλά μετά τα οχτώ, εννιά (χρόνια ηλικίας) αρχίσαν τα πράγματα να γίνονται πιο καλύτερα ας πούμε».

Στα αμιγώς τουρκόφωνα χωριά, στα βόρεια, όπου πάλι το σχολείο είναι ο πρώτος παράγοντας εμφάνισης της διγλωσσίας και μεταστροφής της γλωσσικής συμπεριφοράς υπάρχει η εξής διαφορά με τα μικτά χωριά. Εκεί η χρήση της ελληνικής ξεκινάει και τελειώνει εντός του σχολείου. Τα παιδιά όντας όλα τουρκόφωνα δεν υπάρχει λόγος να αναπτύξουν τη χρήση της ελληνικής στην εξωσχολική τους ζωή. Εκεί λοιπόν ο ρόλος του δασκάλου είναι πιο αυστηρός, όπως αναφέρει η ομιλήτρια (Π), 3^{ης} γενιάς, από τον Ροδίτη:

«*Hocala bizi brahmiodu türkçe yonuşmaya (.) türkçe eğer yonuştuysah sahlida yonuşiyoduh (.) sorna esidiossa hoca bize sopa veriodu.* (Οι δάσκαλοι δεν μας άφηνε να μιλάμε τουρκικά(.). Εάν μιλούσαμε, το κάναμε κρυφά (.). Μετά αν μας άκουγε μας έδινε ξύλο).

Το ελληνικό σχολείο αποτέλεσε τον βασικό παράγοντα μετατροπής της μονόγλωσσης, στην τουρκική, κοινότητας σε δίγλωσση, στην τουρκική και την ελληνική. Δεν υπήρξε όμως τόσο ισχυρός παράγοντας για να αλλάξει τις γλωσσικές επιλογές της κοινότητας ακόμα και στα μικτά χωριά. Από τη δεκαετία του 20 μέχρι και του 50 η τουρκοφωνία κυριαρχεί στην κοινοτική ζωή αυτών των χωριών. Δεν υπάρχουν ισχυρά κίνητρα που να αναγκάζουν την υποχώρηση της μητρικής γλώσσας τη στιγμή μάλιστα που η ενδοοικογενειακή και ενδοκοινοτική χρήση της τουρκικής είναι αδύνατον να υποχωρήσει έναντι της ελληνικής για τους εξής απλούς και πρακτικούς λόγους: α) η πρώτη γενιά προσφύγων αδυνατεί να μάθει την ελληνική καθώς απουσιάζει η όποια εκπαιδευτική υποδομή εκμάθησης της γλώσσας και οι σχέσεις συνδιαλλαγής με τους ντόπιους είναι ούτως ή άλλως περιορισμένη. Η κυρία (Μ) από τις Αυλές, 2^{ης} γενιάς, μιλάει για τη μητέρα της και για την ίδια:

«*Η μάναμ' δεν μπόρεσε να μαθ' ούτε μια λέξη ελληνικά (.) θα μι πεις γιατί; Γιατί άμα μιλούσα, λέει, ελληνικά και το 'λεγα λάθος, λέει, θα με κορόιδευαν, λέει(.). Τα πιδιά τα*

δικά μας τουρκικά μιλούσαμε *biz bize* (μεταξύ μας) αφού δεν ηξिरάμι ελληνικά (.) σιγά σιγά που μάθαμι και τα ελληνικά στο σχολείο ήμασταν όλοι του ίδιου».

Ενώ β) η δεύτερη γενιά προσφύγων χρησιμοποιεί την ελληνική υποχρεωτικά για να επικοινωνήσει με τους ντόπιους, ανάγκη που περιορίζεται κυρίως στο σχολείο. Όσον αφορά τις εμπορικές δραστηριότητες εκτός κοινότητας με άλλους, εκεί η χρήση της ελληνικής φτάνει μόνο ως την ανάγκη κάλυψης της συγκεκριμένης επαφής, ενώ συνδράμουν και οι ποντιόφωνοι γύρω περιοχών που γνωρίζουν καλά και την τουρκική.

7.2 Μετανάστευση, γλωσσική υποχώρηση, χρηστική διγλωσσία

Η μετανάστευση ⁷¹ θα παίζει καθοριστικό ρόλο στην γλωσσική εξέλιξη της κοινότητας, η οποία όμως δεν είναι μονοδιάστατη. Τα νέα δεδομένα που φέρνει η μετανάστευση και στο κομμάτι των διγλωσσων που μεταναστεύει και σε αυτό που μένει πίσω αποτελούν τομή στην περεταίρω εξέλιξη της διγλωσσίας. Οι νέες συνθήκες ξεδιπλώνουν διακριτούς πλέον διαφορετικούς βαθμούς της λειτουργικής διγλωσσίας μέσα από τις, περισσότερο ή λιγότερο, αναπτυγμένες δεξιότητες του κάθε ομιλητή/τριας (Baker 2001). Στη δεκαετία του '60 αρχίζει η σχολική ζωή της 3^{ης} γενιάς. Χαρακτηριστικό της εποχής είναι ότι η κοινότητα είναι διγλωσση και διεκδικεί θέση στην ελληνική κοινωνία, σε αντίθεση με την 1^η γενιά η οποία ήταν τουρκόφωνη και μεγάλο μέρος της πίστευε για πολλά χρόνια ότι η εγκατάσταση της στην Ελλάδα είναι προσωρινή. Η μετανάστευση της 2^{ης} γενιάς της κοινότητας υπήρξε μαζική μετά από μια σειρά δυσκολιών της εποχής που προέκυψαν στην γεωργική παραγωγή, όπως η υποχρεωτική καταστροφή παραγωγής καπνού:

«*Tutun yartuh* (.) *tutunu de hastaluk geldi* (.) *bozdu tutunu* (.) *Bu diyo ki* ((δείχνει τον σύζυγο)) *Burada hair kormiyocoh dii . Bi tek Alamana gidersek hair korecoh*» (κάναμε καπνά(.) και τα καπνά αρρώστησαν (.) τα κατέστρεψε τα καπνά (.) Και λέει αυτός

⁷¹ Η μετανάστευση της δεκαετίας του '60 σε Γερμανία, Βέλγιο, Αυστρία αλλά και Αυστραλία αποτελεί ένα τεράστιο κεφάλαιο κοινωνιογλωσσικό για τους μικρασιάτες πρόσφυγες, τουρκόφωνους και μη. Ιδιαίτερα στα εργοστάσια της Γερμανίας είναι όπου αντάμωσαν Έλληνες ποντιόφωνοι και τουρκόφωνοι πρόσφυγες με Τούρκους ποντιόφωνους και τουρκόφωνους, άτομα με κοινή καταγωγή και κοινά πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Στη Γερμανία είναι όπου έγιναν γνωστά και τα *Romeika* (ποντιακή διάλεκτος στην Τουρκία), μια γλώσσα που πολλοί από τους ίδιους ομιλητές της δεν γνώριζαν την προέλευση της.

((δείχνει τον σύζυγο))(.), *εδώ πέρα δε θα δούμε χαϊρι, λέει. Μόνο αν πάμε στη Γερμανία θα δούμε χαϊρι*), αφηγείται η ομιλήτρια (Λ), 2^{ης} γενιάς, από τις Γούλες.

Κυρίως στη Γερμανία οι τουρκόφωνοι της Ελλάδας με τους τούρκους εργάτες και εργάτριες αλλά και τους τουρκόφωνους μουσουλμάνους της Θράκης ανέπτυξαν σχέσεις οι οποίες διαμορφώθηκαν στους κοινούς χώρους δουλειάς. Αυτή η σχέση βοήθησε σημαντικά στις νέες συνθήκες και στη νέα προσαρμογή. Υπήρξε δε σημαντικός παράγοντας στη διατήρηση της γλώσσας, αλλά και στον εμπλουτισμό της, με βάση την εξέλιξη της ΚΤ της εποχής⁷². Αυτό που παρατηρούμε να αναπτύσσεται ως προς τη γλωσσική χρήση, τη γλωσσική επιλογή δηλαδή, αποκτά μεγάλο ενδιαφέρον. Στον οικογενειακό πυρήνα επικρατεί πλέον και η τουρκική και η ελληνική, στο εργασιακό περιβάλλον η τουρκική, η ελληνική και η γερμανική και στην υψηλή διοικητική και γραφειοκρατική ιεραρχία, η γερμανική. Υπάρχουν περιπτώσεις μελών της κοινότητας που έμειναν λίγα χρόνια στη Γερμανία, οι οποίοι δεν έμαθαν καθόλου γερμανικά καθώς το εργασιακό τους περιβάλλον ήταν αποκλειστικά τουρκόφωνο. Οι ομιλητές/τριες αφηγούνται πολλά περιστατικά όπου οι τούρκοι συνάδελφοί τους στην αρχή τους περνάνε για συμπατριώτες τους. Ο παρακάτω διάλογος που μας μεταφέρει πρώην μετανάστης στη Γερμανία, 3ης γενιάς, από τις Αυλές είναι ενδεικτικός:

«*Arkadaş ne oluyor?(.) (φίλε τι γίνεται;.) (.) λέω eyi (καλά) (.) Nerden geldin buraya? (.) (Από πού ήρθες εδώ;.) (.) λέω Haimhausen.Türkiye'dan hangi yerden? (.) (Από την Τουρκία από πιο μέρος;.) Ben Yonanlıyım (εγώ είμαι έλληνας) λέω*».

Παρόλο που η μετανάστευση είχε ομαδικό χαρακτήρα, δηλαδή έφευγαν μπουλούκια από ένα χωριό και πήγαιναν στο εξωτερικό στην ίδια πόλη ή στο ίδιο χωριό να μείνουν, υπήρξε η πρώτη φορά όπου έσπασε οριστικά ο κλειστός χαρακτήρας της κοινότητας, όπου οδήγησε και στην ανάγκη για γλωσσική αλλαγή. Αυτή πραγματοποιήθηκε κυρίως από την 3^η γενιά που μεγάλωσε στο εξωτερικό σε ένα τελείως διαφορετικό πλαίσιο, με άλλες γλωσσικές ανάγκες να μπαίνουν μπροστά.

Η άλλη πλευρά της μετανάστευσης αφορά το κομμάτι της 3^{ης} γενιάς που έμεινε πίσω. Υπήρξαν πολλές περιπτώσεις όπου τα ζευγάρια άφηναν τα παιδιά τους, όλα ή όσα είχαν ήδη ξεκινήσει σχολείο, στην Ελλάδα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα

⁷²Ο εμπλουτισμός της ΤλΠ με λέξεις της ΚΤ παρατηρείται σε μέλη της 3ης γενιάς της κοινότητας που υπήρξαν μετανάστες στη Γερμανία.

ισχυροποίησης ξανά της μητρικής γλώσσας έναντι της ελληνικής καθώς στα χωριά είχαν απομείνει πλειοψηφικά η 1^η γενιά και η νεαρή 3^η. Η χρήση της μητρικής τουρκικής μεταξύ εγγόνων και παππούδων /γιαγιάδων, αλλά και μεταξύ των ανθρώπων της 1^{ης} γενιάς ενισχύθηκε. Το γεγονός αυτό, το ότι έμειναν πίσω κάποια παιδιά τη 3^{ης} γενιάς, ήταν άλλος ένας παράγοντας που καθόρισε τις γλωσσικές διαφοροποιήσεις της γενιάς αυτής: Τα μέλη της 3^{ης} γενιάς που έμειναν στην Ελλάδα διατήρησαν τη μητρική τους ενδοοικογενειακά και ενδοκοινοτικά, ενώ στα μέλη της 3^{ης} γενιάς της μετανάστευσης παρατηρήθηκε η πρώτη σοβαρή υποχώρηση της μητρικής μπροστά στην εκεί κυρίαρχη γερμανική κ.α..

7.3 Αστυφιλία, γλωσσική αλλαγή και προσληπτική διγλωσσία

Αυτό που χαρακτηρίζει τις δεκαετίες του '60 και του '70 είναι οι κοινωνιογλωσσικές αλλαγές που βιώνουν τα μέλη της κοινότητας που ανά περίπτωση ενισχύουν ή αποδυναμώνουν τη χρήση της μιας ή της άλλης γλώσσας της κοινότητας. Πρόκειται για μια σφαίρα δραστηριοτήτων όπου συνδυάζονται συγκεκριμένοι χρόνοι, περιβάλλοντα και κοινωνικοί ρόλοι (Romaine 1995: 43). Από τα μέσα της δεκαετίας του '70 και κυρίως τη δεκαετία '80 υπήρξε μια έκρηξη της αστυφιλίας στην οποία πρωτοστατεί η 3^η γενιά. Η μόνιμη εγκατάσταση της 3^{ης} γενιάς στα αστικά κέντρα για σπουδές και δουλειά αποτέλεσε τη σημαντικότερη αιτία γλωσσικής υποχώρησης της τουρκικής από τα μέλη της κοινότητας. Ήταν η πρώτη φορά που η χρήση της μητρικής περιορίστηκε σχεδόν αποκλειστικά στα γλωσσικά περιβάλλοντα στα οποία συμμετείχαν μέλη της 1^{ης} και 2^{ης} γενιάς και σε κάποιες πολιτιστικές εκδηλώσεις ή γάμους εντός της κοινότητας.

Αυτό που έμεινε να χαρακτηρίζει ένα σημαντικό κομμάτι της 3^{ης} γενιάς είναι η *προσληπτική διγλωσσία* (Hoffman 1991: 42). Η κατανόηση δηλαδή της μητρικής τουρκικής, αλλά η αδυναμία παραγωγής λόγου. Σε όλη τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνας στα χωριά της κοινότητας και σε όλες τις συνομιλίες μας με τα μέλη της κοινότητας, είτε στα καφενεία είτε σε σπίτια, συμμετέχουν άτομα της 3^{ης} γενιάς. Εκεί λοιπόν παρατηρούμε πως αποτυπώνεται σε αυτή τη γενιά και η *παραγωγική διγλωσσία* κάποιου βαθμού, τη στιγμή που οι ομιλητές/τριες μπορούν να παράγουν λόγο στη μητρική τους και η *προσληπτική διγλωσσία* άλλων που συμμετέχουν ενεργά

στην κουβέντα, καθώς κατανοούν τη ροή της συνομιλίας, χρησιμοποιώντας όμως την ελληνική.

Στο παράδειγμα (1) κουβεντιάζουν ο (Π) και η (Λ), ανδρόγυνο 2^{ης} γενιάς, με τον ερευνητή (Ε) και τον (Β), 3^{ης} γενιάς. Ο (Β) δεν μπορεί να παράγει λόγο στη μητρική τουρκική του, όμως συμμετέχει κανονικά στην κουβέντα με τη χρήση της ελληνικής. Στο παράδειγμα (2) η (Κ), 2^{ης} γενιάς, από το μικτό χωριό Γούλες⁷³, αφηγείται πως πήγαν στη Γερμανία. Στην κουβέντα συμμετέχει και ο ερευνητής (Ε) και ο Λάζαρος (Λ) ο οποίος είναι 3^{ης} γενιάς που και αυτός κατανοεί τη μητρική αλλά δεν μπορεί να παράγει λόγο, για αυτό συμμετέχει χρησιμοποιώντας την ελληνική.

(1) Π: Εγώ πήγα στην Τουρκία, η αλήθεια, για να κάνω διαφήμιση το υλικό που βγάζω //

Λ: Yorgan yariyoduh (παπλώματα κάναμε) (.) παπλώματα (.) μηχανή εφεράμι απ' τ' Γερμανία (.)

Ε: Burda mı? (εδώ;)

Β: Στη Βέροια, στη Βέροια

(2) Κ: Burdan toplastuh yedi sekiz yari gettuk // (Από εδώ μαζευτήκαμε 7-8 γυναίκες πήγαμε//)

Ε: Bu köyden mi? (Από αυτό το χωριό;)

Κ: Bu koydensede (από αυτό το χωριό) (.) gettuk Alaman'a da orda çalıstuh // (πήγαμε στην Γερμανία και εκεί δουλέψαμε).

Ε: Heriniz muhacir miydiniz yada yerli kadınlar // (ήσασταν όλες πρόσφυγες ή και ντόπιες γυναίκες //)

Κ: yoh hepimiz burdanyduk muhaciryduk (όχι όλες από εδώ ήμασταν, πρόσφυγες) ((δείχνει με το χέρι τον προσφυγικό

μαχαλά)) hasutlar⁷⁴/onlar ((δείχνει προς τον μαχαλά των

ντόπιων)) nereye gidecek (οι χασιώτες /αυτοί που να πάνε) kendulerine

çalışmıyola orda mı çalışacahla? (στις δικές τους τις δουλειές δε

δουλεύουν εκεί θα δουλέψουν;) Alaman'da çalışmaya kot işiyo (στη Γερμανία για να δουλέψεις θέλει να στρώσεις κώλο)

((γελάει))(.) Laçoya sor nasıl çalışıyodula (ρώτα τον Λάζαρο πως δούλευαν) ((οι πρόσφυγες))

Λ: 80 άτομα ήμασταν απ' τις Γούλες, στο ίδιο το χωριό

⁷³Το μικτό χωριό Γούλες μέχρι και σήμερα είναι χωρισμένο σε δύο διακριτές πλευρές. Από τη μια είναι οι πρόσφυγες και από την άλλη οι ντόπιοι. Τις δύο πλευρές χωρίζει μια έκταση ακατοίκητης γης.

⁷⁴Hasutlar (Χασιώτες) αποκαλούν οι πρόσφυγες τους ντόπιους στα μικτά χωριά.

Η 3^η γενιά ήταν αυτή που βίωσε τις μεγάλες αλλαγές οι οποίες καθόρισαν και τις ριζικές αλλαγές στη γλωσσική τους συμπεριφορά και λόγω μετανάστευσης και λόγω της μετακίνησης στα αστικά κέντρα. Είναι η τελευταία γενιά που έχει ως μητρική, την τουρκική γλώσσα. Από την 4^η γενιά έχουμε μια οριστική γλωσσική μετατόπιση στην ελληνική, η οποία και αποτελεί πλέον τη μητρική γλώσσα αυτής της γενιάς και τον υπολοίπων που ακολουθούν. Παρόλο που η τουρκοφωνία εξακολουθεί να υπάρχει μέσα στην κοινότητα, έχει χάσει την χρηστική της αξία ως προς τις επικοινωνιακές ανάγκες στην καθημερινότητα των νεότερων γενεών.

8. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Βασιζόμενοι στα αποτελέσματα της έρευνας, μπορούμε να σχολιάσουμε αρχικά κάποια στοιχεία που μας εξέπληξαν και που δεν περιμέναμε ότι θα τα συναντήσουμε όταν αποφασίσαμε να ασχοληθούμε με τη συγκεκριμένη κοινότητα. Αυτά συνοψίζονται: α) στα επίπεδα διατήρησης της τουρκοφωνίας, β) στο φάσμα των φαινομένων της γλωσσικής επαφής, και σε επίπεδο παρεμβολών από την τουρκική στην ελληνική, αλλά και στο επίπεδο δανείων και δομικής αντιγραφής από την ελληνική στην τουρκική, γ) στην άνεση των ομιλητών/τριών, της 2^{ης} γενιάς κυρίως, στη χρήση της τουρκικής και της ελληνικής και στην αλλαγή από τον ένα γλωσσικό κώδικα στον άλλο (εναλλαγή κωδίκων) για τις ανάγκες της συνομιλίας σε ένα δίγλωσσοσυνομιλιακό περιβάλλον.

Σχετικά με τη γλωσσική επαφή και τα φαινόμενα που ενεργοποιούνται από αυτή, είδαμε στην ΤΛΠ μια σειρά από μη συμβατικές δομές, λεξιλογικές και μορφοσυντακτικές που αποκλίνουν από αυτές της ΚΤ. Αυτή η απόκλιση είναι αποτέλεσμα της επιρροής που είχε η κυρίαρχη ελληνική πάνω στη μητρική τουρκική λόγω της μακρόχρονης γλωσσικής επαφής. Από την άλλη, οι παρεμβολές της τουρκικής στην ελληνική που είδαμε, εικάζουμε ότι αφορούν παλιότερες περιόδους όπου η τουρκική ήταν ακόμα ισχυρή στην κοινότητα οι οποίες όμως έχουν διατηρηθεί μέχρι σήμερα. Οι αλλαγές που παρατηρούνται στη χρήση των δύο γλωσσών από γενιά σε γενιά και οι οποίες μας δείχνουν σε γενικές γραμμές και τα επίπεδα επάρκειας των ομιλητών/τριών στις γλώσσες της κοινότητας, μας οδηγούν στο

συμπέρασμα ότι όσο υποχωρεί η μητρική τουρκική, τόσο αυξάνεται η επιρροή της κυρίαρχης ελληνικής σε αυτή, μιλώντας πάντα για την ΤλΠ.

Συμπεραίνουμε επίσης ότι ο πλούσιος λεξικολογικός δανεισμός που βλέπουμε από την κυρίαρχη στη μητρική, οφείλεται στο ότι η ΤλΠ αποτελεί ποικιλία της οθωμανικής τουρκικής, για αυτό αγνοεί τον λεξιλογικό εμπλουτισμό της ΚΤ. Χαρακτηριστική είναι η μορφολογική ενσωμάτωση λέξεων-δανείων, όπως και οι νοηματικές δημιουργίες των ομιλητών/τριών πάνω σε δομές της τουρκικής, όπως αυτές εντοπίζονται κατά βάση στο σχηματισμό ονοματικών προσδιορισμών και περιφραστικών ρημάτων.

Ένα άλλο συμπέρασμα έχει να κάνει με την εναλλαγή κώδικα στις δίγλωσσες συνομιλίες της κοινότητας. Εκεί βλέπουμε πως η εναλλαγή κώδικα που αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του δίγλωσσου λόγου, παρατηρείται στο συνομιλιακό περιβάλλον που υπάρχουν κυρίως ομιλητές/τριες της 2^{ης} γενιάς, αλλά και της 3^{ης}. Η εναλλαγή κώδικα προσαρμόζεται στις συνομιλιακές ανάγκες οργάνωσης λόγου και εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από το γλωσσικό προφίλ των συνομιλητών/τριών. Επίσης κατασκευάζει την ταυτότητα των ομιλητών/τριών και της κοινότητας απέναντι στον *άλλο*.

Συνεχίζοντας με το κοινωνιογλωσσικό περιβάλλον μέσα στο οποίο διαμορφώθηκε και εξελίχθηκε η δίγλωσσία στην κοινότητα της λίμνης Πολυφύτου, παρατηρήσαμε μέσα από τις αφηγήσεις και των ίδιων των ομιλητών/τριών ότι καθοριστικό παράγοντα έπαιξε το σχολείο και αυτό διότι σε αντίθεση με τα αστικά κέντρα όπου οι τουρκόφωνοι πρόσφυγες έγιναν δίγλωσσοι με γρήγορους ρυθμούς, στα χωριά της λίμνης Πολυφύτου ο κλειστός χαρακτήρας της κοινότητας παρέμενε σημαντικός παράγοντας διατήρησης της μητρικής τουρκικής σε όλα τα επίπεδα της καθημερινότητας, ενδοοικογενειακά και ενδοκοινοτικά. Η υποχώρηση της μητρικής γλώσσας είναι συνυφασμένη με τις μαζικές διαρροές μελών της κοινότητας, έξω από αυτή. Αρχικά με τη μαζική μετανάστευση στο εξωτερικό και σε σημαντικότερο βαθμό με την αστυφιλία των δεκαετιών του 80 και του 90 στην οποία πρωταγωνιστεί η 3^η γενιά. Η 3η γενιά είναι η τελευταία γενιά που είχε την τουρκική ως μητρική. Σε αυτήν τη γενιά βλέπουμε περιπτώσεις μελών που μπορούν να κάνουν χρήση και των δύο γλωσσών της κοινότητας, βλέπουμε όμως και περιπτώσεις όπου αδυνατούν να παράγουν λόγο στη μητρική, ενώ την κατανοούν.

Σχετικά με τις ταυτοτικές αντιθέσεις, είδαμε ότι υπάρχει ακόμα σύγχυση ως προς την ταυτότητα της κοινότητας και το πώς τα μέλη της αυτοπροσδιορίζονται σε σχέση με τον *άλλο*. Είδαμε επίσης ότι σε ένα βαθμό διατηρείται και σήμερα η καχυποψία μεταξύ ντόπιων και μελών της κοινότητας με χαρακτηριστική περίπτωση το μικτό χωριό Γούλες όπου οι δύο κοινότητες απέχουν, ως περιοχές, μεταξύ τους. Οι ταυτοτικές κατασκευές προσπαθούν σε πολλές περιπτώσεις είτε να λειτουργήσουν ετεροπροσδιοριστικά στο δίπολο *εμείς- αυτοί* στην προσπάθεια να διευκρινιστεί ποιος/α είναι τι (πρόσφυγας- ντόπιος, τουρκόφωνος πρόσφυγας- ελληνόφωνος πρόσφυγας κ.α.), είτε ως μορφή άμυνας απέναντι στην καχυποψία που χρόνια καλλιεργήθηκε από τον ντόπιο ελληνόφωνο πληθυσμό προς την άλλοτε τουρκόφωνη και στη συνέχεια δίγλωσση κοινότητα της λίμνης Πολυφύτου, στο δίπολο *εργατικός και τίμιος πρόσφυγας – τεμπέλης και τυχοδιώκτης ντόπιος*, που ενισχύεται και από τις αντικειμενικές δυσκολίες που αντιμετώπισε η κοινότητα στο μεγαλύτερο κομμάτι της ιστορίας της.

Κλείνοντας, η παρούσα έρευνα αποτέλεσε μια πρώτη γλωσσική περιγραφή της δίγλωσσης στα τουρκικά και τα ελληνικά κοινότητας της λίμνης Πολυφύτου. Αυτό σημαίνει ότι έχει έναν καθαρά εισαγωγικό χαρακτήρα στην έρευνα γύρω από τη συγκεκριμένη κοινότητα και κατ' επέκταση στις κοινότητες που χαρακτηρίζονται ως τουρκόφωνες μικρασιάτικες στη βόρεια Ελλάδα. Διευρύνεται έτσι το πεδίο μελέτης συνολικότερα πάνω στις δίγλωσσες κοινότητες και το δίγλωσσο λόγο στον ελλαδικό χώρο και ειδικότερα στις περιπτώσεις γλωσσικών κοινοτήτων που διακρίνονται για την τουρκοφωνία τους. Ο όγκος του υλικού που έχουμε καταγράψει μπορεί να αξιοποιηθεί για περαιτέρω εξέταση και ανάλυση των φαινομένων που περιγράψαμε και αφορούν το δίγλωσσο λόγο της κοινότητας, όπως και για οποιαδήποτε μελέτη γλωσσολογικής και κοινωνιογλωσσολογικής προσέγγισης γύρω από αυτή.

Βιβλιογραφία

- Alexandris, A. (1992). *The Greek Minority of Istanbul and Greek-Turkish relations 1918-1947*. Athens: Centre for Asia Minor Studies.
- Arı, K. (2000). *Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925 (2 εκδ.)*. Istanbul: Tarih Vakfı Yurt .
- Auer, P. (1995). The programatics of code-switching : A sequential approach. Στο L. Mirloy, & P. Muysken (Επιμ.), *One Speaker, Two Languages* (σσ. 115-135). Cambridge: Cambridge University Press.
- Baker, C. (2001). *Εισαγωγή στη Διγλωσσία και τη Δίγλωσση Εκπαίδευση*. (Α. Αλεξανδροπούλου, Μεταφρ.) Αθήνα: Gutenberg.
- Bloomfield, L. (1933). *Language*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Crain, S. (1991). Language acquisition in the absence of experience. *Behavioral and Brain Sciences* , σσ. 597-650.
- Dursun, M. (2009). Asarcık / Samsun ağzı - III (Şekil Bilgisi). *The Journal of Academic Social Science Studies* , σσ. 41-59.
- Ergunavli, E. (1984). *The Function of Word Order in Turkish Grammar*. Berkeley: Uviversity of California Press.
- Fishman, J. (1965). Who speaks what language to whom and when? . *La Linguistique 2* , σσ. 67-88.
- Gioltzoglou, P. P. (2014). Making a Home: Symbolic Representation of Domestic Space Among the Christian Orthodox Antiocheans in Istanbul. Istanbul: Sabanci University .
- Göksel, A., & Kerslake, C. (2005). *Turkish: A comprehensive grammar*. London: Routledge.
- Greenberg, J. H. (1963). Some Universals of Grammar with Particular Reference to the Order of Meaningful Elements. Στο J. H. Greenberg (Επιμ.), *Universals of Language* (σσ. 73-113). Cambridge: MIT Press.
- Grosjean, F. (1982). *Life with Two Languages, An Introduction to Bilingualism* . Cambridge: Harvard University Press.
- Gumperz, J. (1989). *Dscourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heyd, U. (1954). *Language reform in modern Turkey*. Jerusalem: Israel Oriental Society.
- Hoffman, C. (1991). *An Introduction to Bilingualism*. London & New York: Longman.
- Johanson, L. (2006). Turkic language contacts in a typology of code interaction. Στο H. Boeschoten, & L. Johanson (Επιμ.), *Turkic Languages in Contact* (σσ. 4-26). Wiesbaden: Harrassowitz.

- Kaili, H., Spyropoulos, V., Georgalidou, M., & Çeltek, A. (2009). Causative constructions in the Turkish variety of the bilingual Muslim community of Rhodes: a preliminary research. Στο S. Ay, Ö. Aydın, İ. Ergenç, S. Gökmen, S. İşsever, & D. Peçenek (Επιμ.), *Essays on Turkish Linguistics* (σσ. 403-412). Ankara: Harrassowitz Verlag · Wiesbaden.
- Kaymak, Ö., Beylunioğlu, A. M., Gioltzoglou, P., Can, Ş., & Arslan, Z. (2018). *Üç Milliyetçiliğin Gölgesinde Kadim Bir Cemaat: ARAPDİLLİ DOĞU ORTODOKSLARI*. (H. Theodorelis-Rigas, Επιμ.) Istanbul: istos.
- Kornfilt, J. (1997). *Turkish*. London: Routledge.
- Lewis, G. (1999). *The Turkish language reform: Acatastrophic success*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Mackey, A. (2006). Second Language Acquisition. Στο R. W. Fasold, & J. C. Linton (Επιμ.), *An Introduction to Language and Linguistics* (σσ. 433-463). Cambridge: CUP.
- Mackey, W. F. (1976). *Bilingualism et contact des langues*. Paris: Klincksieck.
- Mancamara, J. (1967). The bilingual's linguistic performanve. *Journal of Social Issues* 23 , σσ. 58-77.
- Mayers-Scotton, C. (1988). Codeswitching as idexical of social negotiations. Στο M. Heller (Επιμ.), *Codeswitching: Anthropological and Sociolinguistic Perspectives* (σσ. 151- 186). Berlin : Mouton de Gruyter.
- Medgyes, P. (1999). *The non-native teacher*. Hueber.
- Polinsky, M. (2010). *Linguistic typology and formal grammar*. Oxford: Oxford University Press. .
- Romaine, S. (1995). *Bilingualism* (2 εκδ.). Oxford: Blackwell.
- Saussure, F. (1959/1916). *Course in General Linguistics*. Oxford: Philosophical Library.
- Schaaik, G. v. (2003). *Typological studies in negation*. John Benjamins Publishing Company.
- Silahşör, E. (2010). Amasya Merkez Ağzının ses bilgisi özellikleri. *Diyalektolog* , σσ. 47-84.
- Sugar, P. F. (1994). *Η νοτιοανατολική Ευρώπη κάτω από οθωμανική κυριαρχία ,1354-1804*, (Τόμ. Α). (Π. Χ. Μπαλουξή, Μεταφρ.) Αθήνα: Σμυλη.
- Thomason, S. G. (1986). Contact-induced change : possibilities and probabilities. Στο W. Enginner, & T. Stolz (Επιμ.), *Akten des 2. Essener Kolloquiums zu Kreolsprachen und Sparchkoontaken*. Broschur: Studienverlag Dr. N. Brockmeyer.
- Thomason, S. G. (2001). *Language Contact*. Edindurgh: Edinburgh University Press.
- Winford, D. (2003). *An Introduction to Contact Linguistics*. Oxford: Blackwell.
- Yule, G. (1985). *The Study of Language*. Cambridge University Press.

- Αναστασοπούλου, Γ. (2015). Ταυτότητα κι Γλώσσα Μια ερευνητική προσέγγιση σε πολιτισμικά διαφορετικούς μαθητές. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών, Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών.
- Βλάχου, Ε. (2016). *Οι κλάδοι της γλωσσολογικής τυπολογίας*. Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών. .
- Γεωργαλίδου, Μ. (2014). Δίγλωσσες Συνομιλίες. Στο Μ. Γεωργαλίδου, Μ. Σηφianού, & Β. Τσάκωνα (Επιμ.), *ΑΝΑΛΥΣΗ ΛΟΓΟΥ Θεωρία και Εφαρμογές* (σσ. 325-360). Αθήνα: νήσος.
- Γεωργαλίδου, Μ., Σηφianού, Μ., & Τσάκωνα, Β. (2014). *ΑΝΑΛΥΣΗ ΛΟΓΟΥ Θεωρία και εφαρμογές*. (Μ. Γεωργαλίδου, Μ. Σηφianού, & Β. Τσάκωνα, Επιμ.) Αθήνα: νήσος.
- Γιωλτζόγλου, Σ. (2011). *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις (1922-1930), Από την αντιπαλότητα στην συνδιαλλαγή*. Θεσσαλονίκη: Σταμούλης.
- Δημαράς, Κ. (2007). *Νεοελληνικός διαφωτισμός*. Αθήνα: Ερμής.
- Θεοδωροπούλου, Ε. (2014). Διεπιδραστική Κοινωνιογλωσσολογία. Στο Μ. Γεωργαλίδου, Μ. Σηφianού, & Β. Τσάκωνα (Επιμ.), *ΑΝΑΛΥΣΗ ΛΟΓΟΥ Θεωρία και εφαρμογές* (σσ. 119- 148). Αθήνα: νήσος.
- Καϊλή, Χ., & Σπυρόπουλος, Β. (2016). Η επίδραση της Ελληνικής στην τουρκική ποικιλία της δίγλωσσης στην Ελληνική και Τουρκική μουσουλμανικής κοινότητας της Ρόδου. Στο Μ. Γεωργαλίδου, & Κ. Τσιτσελίκης (Επιμ.), *Γλωσσική και κοινωνική ετερότητα στη Δωδεκάνησο του 20ου αιώνα* (σσ. 329-359). Αθήνα: Παπαζήση.
- Καραντζόλα, Ε. (2016). *Γλωσσικές πολιτικές στις χώρες της Μεσογείου*. Θεσσαλονίκη: ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ Α.Ε.
- Κολιόπουλος, Ι. (2000). *Ιστορία της Ελλάδος από το 1800 Τεύχος Α'*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Κοντογεώργη, Έ. (1992). Αγροτικές προσφυγικές εγκαταστάσεις στη Μακεδονία: 1923-1930. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 9 .
- Κοντογιώργη, Ε. (1998). Σλαβόφωνοι και πρόσφυγες : κοινωνικές, δημογραφικές και εθνολογικές πλευρές του μακεδονικού ζητήματος κατά τη μεσοπολεμική περίοδο. *Βαλκανικά σύμμεικτα* .
- Κοτζόγλου, Γ. (2014). Η εκδίκηση των ηττημένων γλωσσών: περιπτώσεις γραμματικού δανεισμού στις γλώσσες της Μεσογείου. Στο Σ. Νταλης, Κ. Μαγκιβέρας, & Γ. Σακκας (Επιμ.), *Η ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ, Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Ο ΚΟΣΜΟΣ Χθες και Σήμερα* (σσ. 135-142). Αθήνα: ΠΑΠΑΖΗΣΗ.
- Λασκαράτου, Χ., & Γεωργιαφέντης, Μ. (2006). Βασικά χαρακτηριστικά της σειράς των προτοσιακών όρων στην ελληνική και την τουρκική. Στο Σ. Α. Μοσχονάς (Επιμ.), *Η σύνταξη στη μάθηση και στη διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης γλώσσας* (σσ. 11-61). Αθήνα: Πατάκη.
- Λασκαράτου, Χ., & Γεωργιαφέντης, Μ. (2006). *Η Σύνταξη στη Μάθηση και στη Διδασκαλία της Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας*. Αθήνα: Πατάκης.

- Μαντζούρης, Δ. (2014, Ιούλιος 22). *Πεμπτούσια*. Ανάκτηση Απρίλιος 12, 2018, από <http://www.pemptousia.gr/2014/07/rontiaki-paradosi-poso-kala-ti-gnoriz/>
- Μαραντζίδης, Ν. (2006). Οι τουρκόφωνοι Πόντιοι πρόσφυγες στην Ελλάδα: Προβλήματα ενσωμάτωσης. Στο κ. Τσιτσελίκης (Επιμ.), *Η ελληνοτουρκική Ανταλλαγή Πληθυσμών: Πτυχές μιας εθνικής σύγκρουσης* (σσ. 225-237). Κριτική.
- Μαρούδη, Ε. (2009). Πρόσφυγες της Ανατολικής Θράκης, της Μικράς Ασίας και του Πόντου στην Επαρχία - Υποδιοίκηση Κοζάνης. Κομοτηνή : Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης .
- Μήτσης, Ν., & Μήτση, Α. (2007). Η διδασκαλία της γλώσσας. Στο Ν. Μήτσης, & Τ. Τριανταφυλλίδης (Επιμ.), *Ετερότητα στη Σχολική Τάξη και Διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας και των Μαθηματικών: η περίπτωση των Τσιγγανοπαίδων* (σσ. 87-88). Βόλος: Επτάλοφος.
- Μιχαήλ, Δ. (1992). *Εθνος, εθνικισμός και εθνική συνείδηση*. Αθήνα: Λεβιάθαν.
- Μπουφίκου, Α. (2006). Η προσφορά του προσφυγικού στοιχείου στην κοινωνική πρόοδο και τον πολιτισμό της Μακεδονίας. Στο Β. Αφιέρωμα 2006, *4000 χρόνια ελληνική Μακεδονία* (σσ. 255-256). Λάρισα: Εκαπιδευτήρια Μαίρης Ν. Ράπτου.
- Νέσπορ, Μ. (1999). *Φωνολογία*. Αθήνα: Πατάκη.
- Πελαγίδης, Ε. (1994). *Η αποκατάσταση των προσφύγων στη δυτική Μακεδονία 1923-1930*. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη.
- Πολατίδης, Κ. (2016). Η αποκατάσταση των προσφύγων στις επαρχίες Κοζάνης και Πτολεμαΐδας κατά την περίοδο 1922-1937. Φλώρινα: Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.
- Σελλά - Μάζη, Ε. (2015). η διγλωσσία στην Ελλάδα. Στο Ε. Σκούρτου, & Β. Κούρτη - Καζούλλη (Επιμ.), *Διγλωσσία και Διδασκαλία της Ελληνικής ως Δεύτερης Γλώσσας* (σσ. 20-69). Αθήνα: ΣΕΑΒ.
- Σελλά-Μάζη, Ε. (2016). *Διγλωσσία, εθνική ταυτότητα και μειονοτικές γλώσσες*. Αθήνα: ΛΕΙΜΩΝ.
- Σκούρτου, Ε. (2011). *Η Διγλωσσία στο Σχολείο*. Αθήνα: Gutenberg.
- Τσιτσελίκης, Κ. (2001). Μειονοτικές γλώσσες στην Ελλάδα. Στο Α. -Φ. Χριστίδης (Επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Χατζηδάκη, Α. (2011). ΔΙΓΛΩΣΣΙΑ: Εισαγωγικά στοιχεία. Ρέθυμνο.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Οικισμοί προσφυγικών εγκαταστάσεων περί της λίμνης Πολυφύτου Κοζάνης

Όνομα			1923 μουσουλμανικός πληθυσμός			1928 προσφυγικός πληθυσμός			1926 περιοχές προέλευσης		
νέο	παλιό	απογραφή 2011: άτομα	οικογένειες / άτομα	οικισμός αμιγής/μικτός	απογραφή ή 1920 : άτομα	οικογένειες / άτομα	οικισμός αμιγής/μικτός	απογραφή ή 1928 : άτομα	Μικρά Ασία	Πόντος	Θράκη
Αμυδαλιά	ΣαχινλάρΜπουτζάκ	13	25/167	αμιγής	167	42/162	αμιγής	77		21	21
Ανατολή	ΜπουγιούκΤεκελέρ	26	37/168	αμιγής	168	35/153	αμιγής	206	35	1	
Αυλές		93			146	30/109	μικτός	295		31	
Βαθύλακκος	Κιτσιλέρ	615	87/399	αμιγής	399	85/388	αμιγής	213	52	6	27
Βελβεντός		3360			3041	10/41	μικτός	3244	8		
Γούλες		185			76	40/122	μικτός	236		35	
Ίμερα	Χεϊμπελή	156	679/1338	αμιγής	1338	130/469	αμιγής	404	5	101	1 Καύκασος 2 4
Κουβούκλια	Μπετζιλίη	27	25/179	αμιγής	179	31/138	αμιγής	128	29		
Κρανίδια	ΚρανίκΤζίντζηρα	461			283	25/96	μικτός	430		24	
Λεύκαρα	ΆκΣακλή	211			1457	254/864	αμιγής	707	27	227	
Μεσιανή	Χατζηρανή	280	102/574	αμιγής	574	112/383	αμιγής	392	28	83	
Νέα Σιγή (συν. Βαθυλάκκου)	Γιαννουσλού		96/498	αμιγής	276	74/273	αμιγής	276	43	29	2
Πετρανά	Τζιτζιλέρ	682	91/449	αμιγής	449	83/315	αμιγής	346	72	1	27
Ροδίτης	Χατζή Ομουρλού	263	40/309	αμιγής	309	65/241	αμιγής	285	11	53	
Ρύμνιο		161			64	37/110	αμιγής	194			13 Καύκασος 15
Σέρβια	Σερφίτσε	2980	210/820	Μικτός	2907	290/1112	μικτός	3250	130	24	58
Σπάρτο	Σαρτακλή	110			571	126/488	αμιγής	275	88	33	8
Σταυρωτή	Χασιλάρ	27	44/205	αμιγής	205	52/239	αμιγής	192	52		